

Univerzitet u Novom Pazaru

PRAVNE TEME

**Časopis Departmana za pravne nauke
Univerziteta u Novom Pazaru**

Godina 6, Broj 12

Novi Pazar, decembar 2018. godine

Reč urednika

Poštovani čitaoci,

predstavljamo Vam 12. izdanje našeg časopisa "Pravne teme", u kome je objavljeno 10 radova. Uzevši u obzir autore koji su svojim radovima konkurisali za ovo izdanje časopisa, možemo reći da je ovaj broj u potpunosti posvećen mladim istraživačima i naučnicima sa prostora Zapadnog Balkan, što nas čini naročito posnosnim. Naime, za jedan relativno mlad časopis kao što je naš, veoma je važno to što mladi naučnici i istraživači svoje poverenje poklanjaju upravo nama. Iako je naš časopis kategorizovan kao naučni časopis u osnivanju (M54). Iskreno se nadamo da

će dobar deo njih napraviti uspešne akademske karijere, te da ćemo u budućnosti moći da kažemo da su se upravo ti naučnici i istraživači afirmisali pišući za naš časopis. Nažalost, neki sveopšti trend u poslednjih desetak godina, kada je u pitanju bavljenje naukom na prostorima Zapadnog Balkana, karakteriše "trka" naučnika i istraživača za što većim brojem naučnih bodova i težnja za objavljivanjem radova u međunarodnim časopisima koji se nalaze na prestižnim listama naučnih časopisa. Ovakvo stanje nauke na prostorima Zapadnog Balkana je u oblasti društvenih nauka dovelo do slabljenja interesovanja domaćih autora i autora iz zemalja u region za objavljivanje radova u časopisima sa domaće liste, a posebno u onim koji se ne nalaze u samom vrhu liste nacionalnih časopisa u smislu naučne kategorizacije. S tim u vezi, još jednom ističemo kao pohvalnu činjenicu, da bez obzira na jedan trend pada interesovanja za pisanjem u časopisima ranga u koji spada i naš časopis, ipak se možemo pohvaliti raznovrsnošću tema, a i autora. Gotovo u svakom broju imali smo makar jednog, a nekad i više autora koji po prvi put pišu za naš časopis. Nadamo se da ćemo sa takvom praksom nastaviti i u narednim brojevima, i da se mladi istraživači i naučnici neće pridružiti sveopštem trendu "jurenja" za prestižnim međunarodnim listama naučnih časopisa, već da će svoje radove kroz časopise poput našeg, učiniti dostupnim domaćoj i regionalnoj čitalačkoj publici. S tim u vezi, drage kolege, autori i koautori radova u časopisu "Pravne teme" hvala Vam na ukazanom poverenju.

S poštovanjem,
Novi Pazar, 30.12.2018. godine

Aleksandar R. Ivanović

PRAVNE TEME

Časopis Departmana za pravne nauke
Univerziteta u Novom Pazaru

- Izdavač: **Univerzitet u Novom Pazaru**
- Za izdavača: **Suad Bećirović**, rektor
- Redakcija: **Aleksandar R. Ivanović**, glavni i odgovorni urednik
Dženis Bajramović, zamenik glavnog i odgovornog urednika
Samra Dečković, sekretar redakcije
Dženis Šaćirović, Tehnički urednik
- Uređivački odbor: **Velimir Rakočević**, Pravni fakultet Podgorica, Univerziteta Crne Gore
Zoran Pavlović, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija Novi Sad
Mile Matijević, Fakultet pravnih nauka, Univerziteta za poslovne studije, Banja Luka
Miodrag Simović, Pravni fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci
Nevzet Veladžić, Pravni fakultet, Univerziteta u Bihaću
Hajdú József, Univerziteta u Segedinu Pravni fakultet
Lars Petter Soltvedt, University College of Southeast-Norway
Dragan Jovašević, Pravni fakultet, Univerziteta u Nišu
Ljubinko Mitrović, Panevropski univerzitet Apeiron u Banjoj Luci
Laura Maria Stănilă, Pravni fakultet, Zapadni Univerzitet u Temišvaru
Gál István Lászlo, Pravni fakultet, Univerzitet u Pečuju
Habi Nikolett, Pravni fakultet, Univerzitet u Pečuju
Nótári Tamás, Pravni fakultet, Karol Gašpar Univerziteta iz Budimpešte
Antalóczy Péter, Pravni fakultet, Karol Gašpar Univerziteta iz Budimpešte
Aleksandar R. Ivanović, Univerzitet u Novom Pazaru
Iv Rokaj, Pravni fakultet, Univerzitet u Tirani
Aleksandar B. Ivanović, Univerzitet u Novom Pazaru
Dragan Mitrović, Pravni fakultet PIM Univerziteta u Lukavici
Vasko Stemeovski, Međunarodni slavjanski univerzitet „Gavrilo Romanovič Deržavin“ Sv. Nikole i Bitola
Dragana Randelović, Univerzitet u Novom Pazaru
Ljiljana Dapčević-Marković, Univerzitet u Novom Pazaru
Faton Shabani, Pravni fakultet, Univerziteta u Tetovu
Dragan Arlov, Univerzitet u Novom Pazaru

Izdavački savet: **Danijela Despotović**, *Pravni fakultet Univerziteta Slobomir Popović*;
Amela Lukač-Zoranić, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Sefer Međedović, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Miodrag Jović, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Nebojša Teofilović, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Suad Hamzabegović, *Pravni fakultet, Univerziteta u Bihaću*
Zlate Dimovski, *Univerzitet „Sveti Kliment Ohridski“*
Petar Vejić, *Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci*
Hana Korać, *Pravni fakultet u Kiseljaku, Univerzitet u Travniku*
Suad Bećirović, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Drinóczi Tímea, *Univerzitet u Pečuju, Pravni fakultet*
Vladimir Simović, *Fakultet za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci*
Marina Simović, *Fakultetu pravnih nauka Univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci*
Enver Međedović, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Ergin Hakić, *Univerzitet u Novom Pazaru*
Rejhan Kurtović, *Univerzitet u Novom Pazaru*

Prevod na engleski: **Maida Bećirović-Alić**, *Univerzitet u Novom Pazaru*

Lektor: **Jelena Lekić**, *Univerzitet u Novom Pazaru*

Korice: **Elvis Nokić**, *Univerzitet u Novom Pazaru*

Tiraž: 300 primeraka

Štampa: **MEGRAF**, Beograd

ISSN: 2334-8100

e-ISSN: 2560-4813

Adresa redakcije: *Univerzitet u Novom Pazaru*
Ul. Dimitrija Tucovića bb
36300 Novi Pazar
Telefon: +381 20 315 346
E-mail: d.prava@uninp.edu.rs

Web adresa
časopisa: <http://pt.uninp.edu.rs/>

Sadržaj / Contents**NAUČNI ČLANCI / SCIENTIFIC ARTICLES**

RUKOVOĐENJE PREKRŠAJNIM POSTUPKOM.....	8
<i>Dr Mladen Jeličić</i>	
VRSTE MALOLJETNIČKIH KRIVIČNIH SANKCIJA.....	20
<i>MSc Miftar Kalač</i>	
FUNKCIONIRANJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U PRAVNOM SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE.....	37
<i>Dr Siniša Franjić</i>	
МОДЕЛ ПОЛИЦИЈСКОГ СИСТЕМА КАО ФАКТОР ЕФИКАСНОСТИ ОБАВЉАЊА ПОСЛОВА ПОЛИЦИЈЕ.....	47
<i>Др Гојко Шетка</i>	
<i>Петар Ђукић</i>	
NASILJE U PORODICI U SVJETLU NOVOG ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI REPUBLIKE SRBIJE I NJEGOVA USAGLAŠENOST SA PRAVOM EU.....	60
<i>MSc Jasmina Nikšić</i>	
МЕТОДИКА ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КЛАСИЧНОГ (ОПШТЕГ) КРИМИНАЛИТЕТА - ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА ОТКРИВЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВО И РАЗБОЈНИЧКА КРАЂА.....	68
<i>Доц. др Станимир Ђукић</i>	
REFORMA TEMELJNOG KRIVIČNO PROCESNOG PRAVA SA OSVRTOM NA INSTITUT PRIKRIVENOG ISLJEDNIKA.....	89
<i>MSc Rašit Pepić</i>	
<i>MSc Dženis Šaćirović</i>	
TEORIJSKO ODREĐENJE, FUNKCIJA I ORGANIZACIJA KRIMINALISTIČKO-OPERATIVNOG RADA S ASPEKTA PREVENTIVNOG I PROAKTIVNOG DJELOVANJA.....	100
<i>MSc Dženis Šaćirović</i>	
POLOŽAJ JAVNOG BELEŽNIKA U OSTAVINSKOM POSTUPKU.....	116
<i>MSc Samra Dečković</i>	
HOBSOV LEVIJATAN.....	124
<i>MSc Miftar Kalač</i>	
UPUTSTVO ZA AUTORE.....	141

UDK: 343.11

Pregledni naučni rad

RUKOVOĐENJE PREKRŠAJNIM POSTUPKOM

*Dr Mladen Jeličić**

Apstrakt:

Autor definiše rukovođenje prekršajnim postupkom kao procesnu aktivnost suda kojom se preduzimanjem radnji upravljanja i donošenjem sudskih odluka utiče na zasnivanje, tok i okončanje prekršajnog postupka. Predmet analize je međuodnos rukovođenja prekršajnim postupkom i obaveze suda da obezbedi poštovanje standarda prava na pravično suđenje, pri čemu se posebno ukazuje na načelo ravnopravnosti stranaka. Autor ukazuje na zakonske odredbe iz kojih proizilaze modaliteti radnji upravljanja postupkom, kao i na različite vrste sudskih odluka, procesnih i meritornih. Rukovođenje prekršajnim postupkom kao svoj imperativ ima efikasan prekršajni postupak, pa autor ističe da procesne aktivnosti suda moraju biti zakonite, pravovremene i svrsishodne. Pri tome, ukazuje se i na pojednostavljene forme postupanja kao vid efikasnog okončanja postupka. Na kraju, autor analizira načine kojima drugostepeni sud rukovodi prekršajnim postupkom, naglašavajući značaj pravilnog obrazloženja drugostepene odluke.

Ključne reči: prekršajni postupak, radnje upravljanja, sudske odluke, efikasnost prekršajnog postupka

UVODNA RAZMATRANJA

U teoriji kaznenog prava postoje različita shvatanja o osnovnim pojmovima koji čine sadržinu opšteg dela procesnog prava. Bipartitne definicije kao osnovne pojmove procesnog prava izdvajaju subjekte i radnje (realističke definicije), subjekte i procesne odnose (jurističke definicije) itd. (Jekić, 2003: 3,4). One ukazuju na dva osnovna elementa – procesne subjekte i njihove radnje, a odluke predstavljaju procesni efekat određenih procesnih radnji. Sudske odluke proizvode odgovarajuće procesno i pravno dejstvo, a posredstvom njih, takvo dejstvo imaju i same radnje iz kojih su te odluke proizašle (Škulić, 2011: 574).

* *Sudija Prekršajnog suda u Šapcu, e-mail: mladen.jelicic.kaishin@gmail.com. Pojedine delove ovog rada autor je izložio na savetovanju sudija prekršajnih sudova Republike Srbije i sudija Prekršajnog apelacionog suda, koje je održano u Kladovu od 23. do 25. oktobra 2018. godine.*

Tripartitne definicije, koje je u teoriji krivičnog prava postavio T. Živanović,¹ kao osnovne pojmove procesnog prava izdvajaju tri elementa: subjekte, radnje i odluke. Prekršajni postupak mora biti okončan odgovarajućom sudskom odlukom, što opravdava izdvajanje ovog pojma kao osnovnog pojma prekršajnog procesnog prava. Predmet sudskih odluka može biti različit: pojedine se odnose na upravljanje postupkom i cilj im je da se sprovede zakonit prekršajni postupak, dok se druge odnose na samu prekršajnu stvar kao celinu. Ove poslednje mogu biti meritorne (suštinske) i formalne (procesne).

Rukovođenje prekršajnim postupkom, kao izdvojeni teorijski pojam i svakodnevna aktivnost sudija prekršajnih sudova, u sebi sadrži sve napred navedene elemente tripartitne definicije. Sud kao procesni subjekt rukovodi prekršajnim postupkom, a to čini preduzimanjem procesnih radnji i donošenjem sudskih odluka. Dakle, rukovođenje prekršajnim postupkom je procesna aktivnost suda kojom se preduzimanjem radnji upravljanja i donošenjem sudskih odluka utiče na zasnivanje, tok i okončanje prekršajnog postupka.

Iz navedene definicije proizilaze sledeća bitna obeležja:

a) Sud rukovodi prekršajnim postupkom (kao i Republička komisija za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki, koja vodi prvostepeni prekršajni postupak u skladu sa zakonom kojim se uređuju javne nabavke)²

b) Sud preduzima procesne aktivnosti – radnje upravljanja postupkom i donosi sudske odluke.

v) Ovim aktivnostima se utiče na zasnivanje, tok i okončanje prekršajnog postupka. Potrebno je istaći da prvostepeni sud prevashodno rukovodi prekršajnim postupkom, ali to čini i drugostepeni sud, kako neposredno (npr. održavanjem pretresa), tako i posredno (davanjem uputstava prvostepenom sudu).

Pretpostavka za donošenje sudskih odluka i preduzimanje radnji upravljanja postupkom jeste da su uslovi, način i dejstvo njihove primene određeni Zakonom o prekršajima³ (ZOP) odnosno, Zakonikom o krivičnom postupku⁴ (ZKP) u slučaju njegove primene, shodno odredbi člana 99 ZOP.

¹ On je definisao krivično pravo kao skup državnih pravnih propisa, kojima se za krivično delo određuje kazna protiv krivca. Za razliku od bipartitnih definicija krivičnog prava, koji su kao osnovne pojmove izdvajali krivično delo i kaznu, Živanović je kao treći osnovni pojam krivičnog prava izdvojio i pojam krivca. Videti više u: Živanović, T., (1930). Osnovni problemi krivičnog prava, uvod u nauku krivičnog prava, u: Živanović, T. (1986). Osnovni problemi krivičnog prava i druge studije, Beograd, Službeni list SFRJ, str.36 – 40.

² U doktrini se opravdano ističe da rešenje po kojem Republička komisija u postupku javnih nabavki može da vodi prvostepeni prekršajni postupak na osnovu posebnog zakona narušava prvobitni koncept da se prekršajni postupak organizuje kao isključivo sudski, te da zakonodavac nije vodio računa da takvo rešenje može da bude u suprotnosti sa članom 6 EKLJP, kao i da druge procesne odredbe koje su namenjene sudskoj proceduri nije moguće primeniti u postupku koji vodi Republička komisija (Mrvić Petrović, 2014a: 15).

³ Zakon o prekršajima – ZOP, *Službeni glasnik RS* br. 65/13, 13/16.

⁴ Zakonik o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS* br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.

RUKOVOĐENJE PREKRŠAJNIM POSTUPKOM I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Percepcija javnosti u pogledu prekršajnih sudova, kao najmlađih sudova u sistemu sudske vlasti, ne odgovara ustavnopravnom položaju ove grane vlasti. Istorijski gledano, prekršajni sudovi nisu ni postojali do 01. januara 2010. godine kada su uvedeni kao deo pravosudnog sistema u Srbiji. Do tada su egzistirali organi za prekršaje kao organi „sui generis“ koji su suštinski bili nešto između sudova i organa uprave (Marinović, 2018: 137). Nasleđe prošlosti bazirano na nekadašnjem položaju i funkciji organa za prekršaje i dalje je prisutno, a između ostalog, manifestuje se i u shvatanjima da su prekršajni sudovi važni za „punjenje budžeta.“⁵ Međutim, prekršajni sudovi, kao deo sudske vlasti su samostalni i nezavisni državni organi koji štite slobode i prava građana, zakonom utvrđena prava i interese pravnih subjekata i obezbeđuju ustavnost i zakonitost, shodno odredbi člana 1 stav 1 Zakona o uređenju sudova.⁶ Njihova uloga nije dominantno represivna, već pre svega preventivna.⁷

Na prekršajni postupak se u potpunosti primenjuju standardi predviđeni članom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,⁸ što je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u više svojih odluka⁹ potvrdio. S tim u vezi, sud je dužan da u prekršajnom postupku obezbedi sve garancije EKLJP kao i garancije iz člana 32 stav 1 Ustava¹⁰ kojim je predviđeno pravo na pravično suđenje.

Ustav u citiranoj odredbi predviđa da svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega. Iz napred navedenog proizilazi da radnje rukovođenja prekršajnim postupkom moraju biti

⁵ Vidi: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3300914/kuburovic-prekršajni-sudovi-vazni-za-punjenje-budžeta-.html>. posećeno:20.12.2018.godine.

⁶ Zakon o uređenju sudova, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - dr. zakon, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - odluka US, 87/2018 i 88/2018 - odluka US).

⁷ Treba podsetiti da je svrha propisivanja, izricanja i primene prekršajnih sankcija da građani poštuju pravni sistem i da se ubuduće ne čine prekršaji (član 5 stav 2 ZOP). Pored navedenog, u okviru opšte svrhe prekršajnih sankcija, svrha kažnjavanja je da se izrazi društveni prekorač učinio zbog izvršenog prekršaja i da se utiče na njega i na sva ostala lica da ubuduće ne čine prekršaje (član 33 stav 2 ZOP).

⁸ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – EKLJP (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima - "*Službeni list Srbije i Crne Gore - Međunarodni ugovori*", br. 9/03, 5/05 i 7/05 - ispravka i „*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“, br. 12/10 i 10/15).

⁹ Evropski sud za ljudska prava u *presudi Engel i ostali protiv Holandije* od 8. 6. 1976. godine postavio kriterijume po kojima krivičnu konotaciju mogu imati kažnjiva dela koja po unutrašnjem pravu nisu izričito predviđena kao krivična dela. Takva praksa je zadržana i u narednim odlukama, videti, primera radi, *Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 5. 7. 2001. godine, *Grande Stevens i ostali protiv Italije* od 4. 3. 2014. godine, *Maresti protiv Hrvatske* od 25. 7. 2009. godine, *Muslija protiv Bosne i Hercegovine* od 14.1. 2014. godine itd.

¹⁰ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 98/06.

prožete nezavisnošću suda i nepristrasnim odnosom prema strankama kojima se mora garantovati ravnopravan položaj, obezbeđivanjem pravičnog postupka, sprovedenog javno i u razumnom roku. U okviru predočenih elemenata prava na pravično suđenje, u daljem izlaganju ćemo posebnu pažnju posvetiti nepristrasnosti suda i ravnopravnosti stranaka.

Rukovođenje prekršajnim postupkom, kao osnovna i suštinska delatnost suda, ne sme biti usmereno na favorizovanje bilo koje stranke u postupku, a sud svoje aktivnosti mora realizovati na način da sačuva svoju nepristrasnost i ravnopravnost stranaka. Na žalost, stiče se utisak da prekršajna sudska praksa, kako ranija a tako i novija, u određenim slučajevima zanemaruje suštinski postulat nepristrasnosti suda, koji ni na koji način ne bi smeo da favorizuje bilo koju stranku u postupku (Jeličić, 2017a: 593)¹¹ a posebno podnosioca zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, koji je ovlašćeni tužilac.

Ovlašćeni tužilac i okrivljeni imaju ravnopravan položaj u prekršajnom postupku. S tim u vezi, ovlašćeni tužilac kao stranka u postupku mora da snosi posledice za radnje koje preduzima ili ne preduzima, a sud ne sme da mu pomaže i ukazuje kako da realizuje svoju funkciju.

S druge strane, potrebno je ukazati da je načelo pomoći neukoj stranci jedno od osnovnih načela prekršajnog postupka.

U doktrini se ukazuje da je ovo načelo po prirodi stvari primenjivo samo na fizička lica i to izuzetno, a tiče se oštećenog koji podnosi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka ili okrivljenog, ako nemaju punomoćnike (Mrvić Petrović, 2014b: 77) tj. branioca. Javni tužilac, kao pravno obrazovano lice, ne može se smatrati pravno neukom strankom, a organi uprave, razni inspektori i drugi organi i organizacije koje vrše javna ovlašćenja, takođe se ne mogu smatrati neukim strankama budući da otkrivanje prekršaja i podnošenje zahteva za pokretanje prekršajnog postupka spada u domen njihovih dužnosti (Delić & Bajović, 2018: 137). Pomoć neukoj stranci se zapravo ispoljava u dva modaliteta: dužnosti suda da pouči stranku u prekršajnom postupku o njenim pravima i da je upozori na posledice (ukaže na posledice) slučaju nekorišćenja tih prava (Pihler, 2000: 116).

Suština načela jeste u tome da se pravno neuka stranka, uz pomoć suda, izjednači u svom položaju u odnosu na državne organe koji se najčešće pojavljuju u svojstvu podnosioca zahteva. Sva pomoć suda kojom se neukoj stranci predočava njen procesni položaj, ukazuje na prava i obaveze, te posledice preduzimanja ili nepreduzimanja pojedinih radnji, mora biti realizovana u praksi na način da sud sačuva svoju nepristrasnost i obezbedi ravnopravan položaj stranaka (Jeličić, 2018: 235).

¹¹ U radu je ukazano na više odluka drugostepenog prekršajnog suda u kojima se podnosilac zahteva neopravdano stavlja u povlašćeni položaj. Iz obrazloženja pojedinih odluka se može zaključiti da prvostepeni sud podnosiocu zahteva treba da „pomogne“ u otklanjanju nedostataka u optužnom aktu i realizaciji tereta dokazivanja, što je u suprotnosti sa obavezom suda da sačuva svoju nepristrasnost, a na štetu okrivljenog.

Dakle, prilikom preduzimanja procesnih aktivnosti rukovođenja prekršajnim postupkom, sud je dužan da obezbedi poštovanje svih segmenata prava na pravično suđenje i ostalih garancija koje propisuju EKLJP i Ustav.

RADNJE UPRAVLJANJA I SUDSKE ODLUKE KAO MODALITETI RUKOVOĐENJA PREKRŠAJNIM POSTUPKOM

U radnje upravljanja prekršajnim postupkom spadaju sve procesne aktivnosti koje stoje na raspolaganju sudu i čijom primenom se prekršajni postupak usmerava ka njegovom okončanju. U pitanju su procesni instituti čija je svrha da omoguće sprovođenje postupka, a sadržinski se odnose na prava i dužnosti suda kao procesnog subjekta koji rukovodi prekršajnim postupkom. Iz procesnih odredaba ZOP proizilazi da se radnje upravljanja prekršajnim postupkom manifestuju u različitim procesnim modalitetima.

Sud upravlja prekršajnim postupkom ispunjavajući određene obaveze tj. dužnosti kao što su: dužnost suda da po službenoj dužnosti pazi da li rešavanje predmeta spada u sudsku nadležnost i na svoju stvarnu i mesnu nadležnost (član 110 stav 1 ZOP), da uz poziv okrivljenom dostavi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka (član 187 stav 4 ZOP), da prilikom prvog saslušanja okrivljenog pouči o pravu na branioca (član 93 stav 3 ZOP) itd. Takođe, dužnost sudije je da upozori određena lica da imaju pravo da pročitaju zapisnik ili zahtevaju da im se pročita (član 133 stav 1 ZOP), dužnost sudije je da se stara o održavanju reda za vreme izvođenja radnji u prekršajnom postupku (član 244 stav 1 ZOP) itd.

Dalje, zakonska obaveza suda je da realizuje određene procesne aktivnosti koje se odnose na davanje pouka i upozorenja procesnim subjektima. Ovim radnjama sud ukazuje procesnim subjektima na njihov položaj, prava, obaveze i posledice određenih činjenja ili nečinjenja. Na primer, kada se okrivljeni prvi put poziva, poučiće se u pozivu o pravu da može uzeti branioca i da branilac može prisustvovati njegovom saslušanju (član 187 stav 5 ZOP), u pozivu sud može poučiti okrivljenog da svoju odbranu može dati u pisanoj formi (član 203 ZOP), kad se okrivljeni poziva da lično pristupi jer je njegovo saslušanje neophodno, u pozivu će se upozoriti da će u slučaju neodazivanja biti doveden (član 187 stav 6 ZOP), svedok će se u pozivu upozoriti na posledice neopravdanog izostanka (član 209 stav 1 ZOP) itd.

Upravljanje prekršajnim postupkom se ispoljava i u davanju određenih odobrenja drugim procesnim subjektima.

S tim u vezi, veštaku se može odobriti da nalaz i mišljenje da usmeno na zapisnik (član 223 stav 2 ZOP). Po odobrenju sudije koji vodi postupak, podnosilac zahteva, okrivljeni i njegov branilac, predstavnik i branilac pravnog lica i oštećeni imaju pravo da u toku pretresa postavljaju pitanja licima koja se saslušavaju (član 243 stav 1 ZOP).

Sud upravlja prekršajnim postupkom tako što omogućava procesnim subjektima realizaciju određenih prava.

Na primer, prilikom saslušanja okrivljenom će se omogućiti da se u neometanom izlaganju izjasni o svim okolnostima koje ga terete i da iznese činjenice koje mu služe za odbranu (član 200 stav 9 ZOP). U postupku prema maloletniku, organ starateljstva, roditelji, odnosno zakonski zastupnik maloletnika imaju pravo da se upoznaju sa tokom postupka, da u toku postupka stavljaju predloge i da ukazuju na činjenice i dokaze koji su važni za donošenje pravilne odluke (član 296 ZOP).

Upravljanje prekršajnim postupkom mora biti u pravno dozvoljenoj formi, pa je sud dužan da se uzdrži od preduzimanja određenih radnji i postupaka.

Na primer, član 202 stav 2 ZOP propisuje da se prema okrivljenom ne smeju upotrebiti sila, pretnja, obmana, obećanje, iznuda, iznurivanje ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja ili nekog činjenja koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz.

Sledeći modalitet upravljanja prekršajnim postupkom manifestuje se u diskrecionoj oceni suda, koji, shodno članu 297 stav 1 ZOP, može odlučiti da se ne vodi prekršajni postupak prema maloletniku ako smatra da ne bi bilo celishodno da se postupak vodi s obzirom na prirodu prekršaja i okolnosti pod kojima je prekršaj učinjen, raniji život maloletnika i njegova lična svojstva.

Naposletku, upravljanje prekršajnim postupkom se ispoljava u preduzimanju određenih radnji.

U pitanju su radnje dostavljanja pismena, zakazivanja ročišta ili pretresa, radnje kojima se realizuju mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog, primena mera za održavanje reda u toku preduzimanja procesnih radnji itd. Pa tako, sudija će opomenuti učesnike koje ometaju red ili se ne pokoravaju naređenjima za održavanje reda, može narediti da se to lice udalji, odnosno, može ga novčano kazniti (član 244 stav 2 i 3 ZOP). Sve radnje koje sud preduzima moraju biti u pismenoj formi i o njima mora ostati trag u spisima predmeta. Sud ih mora konstatovati u zapisniku ili putem posebnog akta.

Takođe, sudskom odlukom se započinje prekršajni postupak (rešenje o pokretanju prekršajnog postupka), određuje tok (npr. rešenje o razdvajanju prekršajnog postupka), dinamika (npr. rešenje o prekidu postupka, rešenje o izvođenju dokaza na pretresu), mogućnost realizacije (npr. opšta naredba za dovođenje okrivljenog) i okončanje (presuda ili rešenje).

Sve odluke koje sud donosi u toku prekršajnog postupka predstavljaju način rukovođenja prekršajnim postupkom u cilju stvaranja uslova za njegovo okončanje. U pitanju su procesne odluke. Primera radi, naredba za dovođenje okrivljenog ima za cilj obezbeđenje prisustva okrivljenog, rešenje o novčanom kažnjavanju lica koje narušava red tokom izvođenja procesnih radnji je usmereno na održavanje procesne discipline, kako bi se postupak nesmetano odvijao, itd. S druge strane, meritorne odluke takođe predstavljaju vid rukovođenja prekršajnim postupkom donošenjem sudskih odluka kojima se postupak okončava.

RUKOVOĐENJE PREKRŠAJNIM POSTUPKOM I NJEGOVA EFIKASNOST

Imperativ rukovođenja prekršajnim postupkom je njegova efikasnost. Načelo ekonomičnosti znači da se sve procesne radnje moraju preduzimati bez nepotrebnih odlaganja i odugovlačenja kako bi se prekršajni postupak što efikasnije sproveo (Ilić & Dinić, 2009: 121). Iako važno, efikasno raspravljavanje prekršajne stvari nije lako ostvarivo, jer nije jednostavno pronaći meru između ubrzanja pojedinih procesnih radnji i neophodnosti da ono ne bude na štetu pravilnog i zakonitog presuđenja (Vuković, 2015: 141). Način na koji sud rukovodi postupkom determinisan je sledećim faktorima: sagledavanja faktičkog stanja u konkretnom slučaju (činjenično-pravna elaboracija slučaja), postojanja uslova za primenu konkretne procesne aktivnosti (npr. utvrđivanje da li su ispunjeni zakonski uslovi za izdavanje opšte naredbe za dovođenje okrivljenog) i izbora najsvrsishodnije procesne radnje ili odluke u cilju efikasnog okončanja postupka.

Efikasno rukovođenje prekršajnim postupkom podrazumeva da sud preduzima aktivnosti koje su najsvrsishodnije u datom trenutku, u primerenim rokovima i na zakonom propisan način. Svrshodnost preduzimanja procesnih aktivnosti se posmatra kroz sagledavanje njihovog cilja: ukoliko je aktivnost suda usmerena na efikasno okončanje prekršajnog postupka, ona je svrsishodna. Procesne aktivnosti suda moraju biti u primerenim rokovima, njima se ne sme odugovlačiti prekršajni postupak i od jedne do druge radnje ne sme proteći nerazumno dug vremenski period. Sudija određenu procesnu aktivnost može preduzeti samo ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi za njenu primenu, a suprotno postupanje karakteriše rad sudije kao nepravilan. U sudskoj praksi, najčešći propusti prvostepenih prekršajnih sudova¹² se odnose na neažurno postupanje (dug vremenski period između preduzimanja radnji, odsustvo urgencija po zamolnicama za pružanje pravne pomoći i izdatim naredbama za dovođenje itd), nesvrshodnost preduzetih radnji (pozivanje stranaka i kada su odseljene, kada više puta prime poziv a ne odazivaju se, insistiranje na nebitnim radnjama ili dokazima i istovremeno nesprovođenje bitnih radnji, neproveravanje adrese kada je okrivljeni odseljen, insistiranje na suočenju koje nije moguće sprovesti, nepotrebno izvođenje svih predloženih dokaza iako je na osnovu kvaliteta dokaza koji su izvedeni moguće doneti odluku itd), odsustvu zakonskih uslova za preduzimanje pojedinih radnji (izdavanje naredbi iako se za to nisu stekli uslovi, neodustajanje od izdatih naredbi kada su se stekli uslovi, arhiviranje predmeta kada odluke nisu dostavljene strankama, arhiviranje predmeta a u spisima nema dokaza da su izvršene sve sankcije itd).

Pojednostavljene forme postupanja, u koje se mogu svrstati presuda bez saslušanja okrivljenog, sporazum o priznanju prekršaja i presuda bez obrazloženja ili sa delimičnim obrazloženjem, vrlo su korisne sa aspekta efikasnog okončanja prekršajnog postupka. S tim u vezi, sud svoje aktivnosti treba da usmeri u pravcu

¹² Ove činjenice su konstatovane u izveštaju Prekršajnog apelacionog suda o kontroli rada prekršajnih sudova u Republici Srbiji za 2017. godinu.

brzog i efikasnog rešavanja prekršajne stvari, a upravo navedeni instituti prekršajnog procesnog prava omogućavaju da se ovaj cilj postigne. Iz tog razloga, u nastavku ćemo u kratkim crtama ukazati na najvažnije karakteristike ovih instituta.

Da bi sud doneo presudu bez saslušanja okrivljenog, potrebno je da su ispunjeni sledeći kumulativno predviđeni uslovi: kvalitet dokaznog materijala, urednost dostave poziva i njegova relevantnost (postojanje pouke da odluka može biti doneta bez saslušanja okrivljenog), ponašanje okrivljenog (nedolazak na suđenje, nedostavljanje pisane odbrane i odsustvo opravdanja izostanka).

Sporazum o priznanju prekršaja je efikasan način okončanja prekršajnog postupka, pa sud treba da pouči okrivljenog o mogućnosti da zaključi sporazum. Naime, formalni uslov za pregovaranje o zaključenju sporazuma o priznanju je postojanje odgovarajuće inicijative subjekta koji vrši jednu od stranačkih funkcija (Birovljević, 2010: 81). Zaključenje sporazuma u pogledu određenih prekršaja je povoljnije za okrivljenog u odnosu na zaštitne mere, jer sud nema ovlašćenje da zaštitnu meru izrekne ispod zakonom predviđenog minimuma, dok se u slučaju zaključenja sporazuma, podnosilac zahteva i okrivljeni mogu sporazumeti da se zaštitna mera izrekne u manjem obimu, odnosno, da se uopšte ne izrekne.¹³

Presuda bez obrazloženja je izuzetno koristan institut koji, posebno u slučaju priznanja okrivljenog, treba da bude dominantan način postupanja u prekršajnom postupku. Procesne pretpostavke za primenu instituta presude bez obrazloženja u prekršajnom postupku su: 1) prisustvo stranaka na ročištu ili pretresu, 2) objavljivanje presude i 3) aktivnost stranaka nakon objavljivanja presude, a radi se o kumulativno predviđenim uslovima (Jeličić, 2017b: 370). Presuda sa delimičnim obrazloženjem se ispoljava u više modaliteta. Osnov za njenu primenu je shodna primena ZKP i to odredbe člana 429 stav 3 tačka 1, 2 i 3 (npr. presuda kojom se usvaja sporazum o priznanju prekršaja predstavlja presudu sa delimičnim obrazloženjem).

Takođe, potrebno je ukazati da sud rukovodi prekršajnim postupkom i ispunjenost uslova za primenu pojedinih instituta zavisi od procene suda. Na primer, okrivljeni nije ovlašćen da pisanu odbranu dostavi po svom nahođenju. U odredbi člana 203 ZOP propisani su uslovi za primenu ovog instituta. Oni se svode na dva kumulativna uslova koji pisanoj odbrani daju pravni legitimitet: procenu suda da usmeno saslušanje okrivljenog nije potrebno i pouka okrivljenom u pozivu da svoju odbranu može dati u pisanoj formi.

DRUGOSTEPENI SUD I RUKOVOĐENJE PREKRŠAJNIM POSTUPKOM

Već je pomenuto da drugostepeni sud neposredno rukovodi prekršajnim postupkom kada odlučuje o izjavljenoj žalbi održavanjem pretresa. Sve aktivnosti koje prate procesnu formu odlučivanja na pretresu imaju karakter rukovođenja prekršajnim postupkom.

¹³ Ovu mogućnost predviđa odredba člana 234 stav 3 ZOP. U praksi, zaključenje sporazuma o priznanju prekršaja je najčešće kod saobraćajnih prekršaja.

Drugostepeni prekršajni sud svojim odlukama takođe rukovodi prekršajnim postupkom: kada odbacuje žalbu, potvrđuje, preinačuje ili ukida prvostepenu presudu.

Svi stavovi drugostepenog suda su sadržani u obrazloženju presude. Zato obrazloženje drugostepene presude mora ispunjavati standarde prava na pravično suđenje, čiji je suštinski deo pravo na obrazloženu odluku. Svoju ustavnopravnu obavezu drugostepeni sud ispunjava davanjem razloga za svoju odluku. Njihova specifičnost je sledeća (Jeličić, 2016: 288-290):

Pre svega, razlozi drugostepene odluke su ograničeni u okviru osnova, dela i pravca pobijanja koji su istaknuti u žalbi, kao i osnova ispitivanja prvostepene odluke po službenoj dužnosti.

Druga specifičnost razloga drugostepene presude je njihov kaskadni (linearni) karakter. Drugostepeni sud u svojoj odluci prvo obrazlaže postojanje ili nepostojanje bitnih povreda odredaba prekršajnog postupka, a zatim iznosi ocene u pogledu činjeničnog stanja, povreda zakona i odluka o prekršajnim sankcijama i drugim odlukama.

Treća specifičnost razloga drugostepene presude je njihova interaktivnost. Ukoliko se razlozi drugostepene presude odnose na više žalbenih osnova, između njih mora postojati interaktivnost koja se manifestuje kroz definisanje usvojenih i neusvojenih žalbenih osnova i odluka *ex officio*, te njihovo povezivanje kroz fokusiranje opredeljujućih razloga za drugostepenu odluku.

Četvrta specifičnost razloga drugostepene presude je instruktivnost. Instruktivnost podrazumeva da razlozi imaju jasno upućujuće dejstvo, kako na buduće postupanje prvostepenog suda, u slučaju ukidajuće odluke, tako i u slučaju odbijajuće ili preinačavajuće odluke. Instruktivni karakter razloga drugostepene odluke postoji kada je drugostepeni sud suštinski obrazložio svoju odluku i time ispunio svoju ustavnopravnu obavezu. Posebno treba ukazati na odredbu člana 279 stav 1 ZOP u kojem je navedeno da je prekršajni sud dužan da sprovede sve radnje i raspravi sva sporna pitanja na koje je ukazao drugostepeni prekršajni sud u svojoj odluci kojom je ukinuta prvostepena odluka. Iz ovog razloga, uputstva drugostepenog suda moraju biti jasna, fokusirana i obrazložena, tako da prvostepeni sud nema dilema na koji način treba da postupi u daljem postupku.

ZAKLJUČAK

U širokom dijapazonu mogućih procesnih aktivnosti rukovođenja prekršajnim postupkom, relevantan kriterijum za izbor konkretne aktivnosti jeste efikasnost postupka kao primarni cilj. Rukovođenje prekršajnim postupkom se ispoljava u dva modaliteta: radnjama upravljanja postupkom i donošenju sudskih odluka, procesnih i meritornih.

Radnje upravljanja postupkom i odluke koje se donose u smislu navedenog, moraju biti u skladu sa načelima pravičnog suđenja. Nepristrasno postupanje suda i obezbeđivanje ravnopravnosti stranaka jesu imperativ za zakonitost preduzetih radnji upravljanja i donetih odluka.

Pravilno rukovođenje prekršajnim postupkom kao rezultat donosi efikasan i pravičan prekršajni postupak. Da bi se ovaj cilj ostvario, procesne aktivnosti suda moraju biti zakonite, preduzete u primerenom roku i svrsishodne. Razlozi za preduzimanje pojedinih procesnih aktivnosti koji su uticali na odluku suda moraju biti dati u obrazloženju odluke. Preduslov za efikasno rukovođenje prekršajnim postupkom jeste znanje i sposobnost sudije da primenjuje institute procesnog prava. Zato je imperativ svakog sudije stalno lično usavršavanje. Profesionalnim odnosom prema poverenoj funkciji, strankama i samom postupku, postupajući u skladu sa Kodeksom sudske etike, sudija afirmiše svoj integritet i time doprinosi poverenju građana u pravosudni sistem i sudsku vlast.

Literatura:

- Birovljević, Dušica. 2010. *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i komentar Zakona o prekršajima Republike Srbije*. Beograd: Nomotehnički centar
- Vuković, Igor. 2015. *Prekršajno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Dosije studio
- Delić, Nataša, Bajović, Vanja. 2018. Beograd: *Praktikum za prekršajno pravo*, Službeni glasnik
- Živanović, Toma. 1930. *Osnovni problemi krivičnog prava, uvod u nauku krivičnog prava*, u: Živanović, Toma. 1986. *Osnovni problemi krivičnog prava i druge studije*, Beograd: Službeni list SFRJ
- Ilić, Radan, Dinić, Slavica. 2009. *Prekršajno i privrednoprestupno pravo*. Beograd: Megatrend
- Jekić, Zagorka. 2003. *Krivično procesno pravo*. Beograd: Grafičko preduzeće Dimitrije Davidović
- Jeličić, Mladen. 2016. *Obrazloženje krivične presude kao element prava na pravično suđenje*, doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
- Jeličić, Mladen. 2017a. Teret i predmet dokazivanja u prekršajnom postupku i shodna primena Zakonika o krivičnom postupku, u: Bejatović, Stanko (urednik), *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle) – krivičnopravni aspekti – zbornik radova sa savetovanja*, Zlatibor, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex str. 588-598
- Jeličić, Mladen. 2017b. Presuda bez obrazloženja u prekršajnom postupku. u: Andrejević, Snežana (urednik), *Bilten Vrhovnog kasacionog suda* br. 2, Beograd, Intermex, str.366-383
- Jeličić, Mladen. 2018. Načelo pomoći neukoj stranci u prekršajnom postupku. *Pravni zapisi*, god.IX, br. 2 Pravni fakultet Univerziteta Union, str. 223-238
- Marinović, Milan. 2018. Prekršajni sudovi i efikasnost sudske zaštite. *Revija za kriminologiju i krivično pravo* vol.56, br.2, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, str. 137-145

Mrvić Petrović, Nataša. 2014a. Nedostaci Zakona o prekršajima. *Izbor sudske prakse* god. XXII, br.10, Glosarijum, str. 13-16.

Mrvić Petrović, Nataša. 2014b. *Komentar novog Zakona o prekršajima*. Beograd: Paragraf

Pihler, Stanko. 2000. *Prekršajno pravo*. Novi Sad: Graphica Academica

Škulić, Milan. 2011. *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.

Propisi:

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – EKLP (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima - "*Službeni list Srbije i Crne Gore - Međunarodni ugovori*", br. 9/03, 5/05 i 7/05 - ispravka i „*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“, br. 12/10 i 10/15)

Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 98/06

Zakon o uređenju sudova, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - dr. zakon, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - odluka US, 87/2018 i 88/2018 - odluka US.

Zakon o prekršajima – ZOP, *Službeni glasnik RS* br. 65/13, 13/16

Zakonik o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS* br. 72/2011, 101/2011,121/2012,32/2013, 45/2013,55/2014

MANAGEMENT OF THE MISDEMEANOR PROCEDURE

Phd Mladen Jelicic

Abstract:

The author defines the management of the misdemeanor proceedings as the procedural activity of the court which influences the establishment, the course and the termination of the misdemeanor procedure by undertaking actions of management and passing of court decisions. The subject of the analysis is the interrelation between the conduct of misdemeanor proceedings and the obligation of the court to ensure that the standards of the right to a fair trial are respected, with particular reference to the principle of equality of the parties. The author points out the legal provisions that give rise to the modalities of the actions of the management of the procedure, as well as to the different types of court decisions, procedural and meritorious ones. The management of the misdemeanor proceedings as an imperative has an effective misdemeanor procedure, and the author points out that the procedural activities of the court must be lawful, lawful,

timely and purposeful. In addition, it also points to simplified forms of treatment as a way of effectively ending the procedure. Finally, the author analyzes the ways in which the second instance court manages the misdemeanor procedure, emphasizing the importance of the correct reasoning of the second instance decision.

Key words: misdemeanor procedure, management actions, court decisions, efficiency of misdemeanor proceedings.

Article history:

Received: 29. 10. 2018.

Accepted: 01. 12. 2018.

UDK: 343.241:343.221-053.6
343.2/.7(497.16)

Pregledni naučni rad

VRSTE MALOLJETNIČKIH KRIVIČNIH SANKCIJA

MSc Miftar Kalač*

Apstrakt:

U ovom radu autor analizira krivične sankcije koje se izriču maloljetnicima. Maloljetničkom delikvencijom bavi se niz institucija koje svakodnevno rješavaju probleme koje uzrokuju maloljetnici. Sve institucije imaju isti cilj, a to je da se maloljetni delikventi usmjere ka zdravim stilovima života i odbiju od devijantnog ponašanja. Savremeno društvo i država u stalnom su nastojanju da svojim djelovanjem kroz preventivan rad doprinesu boljoj i efikasnijoj afirmaciji maloljetnika u fazi osjetljivog životnog toka, kada oni nijesu sposobni da se bez tuđe pomoći samostalno odupru svim izazovima savremenog društva. Dosljedno tome, za maloljetnike su propisana posebna pravila i propisi čijom primjenom se pozitivno utiče na ponašanje maloljetnih delikvenata. U radu će mimo opšte analize predmetne teme biti obuhvaćena i analiza krivičnih sankcija prema Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u Crnoj Gori.

Ključne riječi: Maloljetnik, maloljetničko krivično pravo, vaspitne mjere, maloljetnički zatvor, mjere bezbjednosti, alternativne mjere.

UVODNE NAPOMENE

Krivične sankcije koje se izriču maloljetnicima danas predstavljaju posebnu vrstu sankcija koje su izdvojene od krivičnih sankcija koje se izriču punoljetnim licima. Svrha krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnicima je, da se pružanjem zaštite, pomoći, brige i nadzora, kao i obezbjeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na pravilan razvoj i jačanje odgovornosti maloljetnika. Na taj način obezbijediće se adekvatno vaspitanje maloljetnih delikvenata i sekundarna resocijalizacija u društvenu zajednicu. Može se uočiti, da se krivične sankcije za maloljetnike po svojoj svrhi i značenju razlikuju od krivičnih sankcija koje se izriču punoljetnim licima, jer se maloljetnici razlikuju od punoljetnih osoba po intelektualnoj i emocionalnoj zrelosti, te dosljedno tome sankcije prema maloljetnicima su blaže u odnosu na punoljetne osobe. Generalno kroz istoriju društvene zajednice, maloljetna lica koja su kršila pravila i propise su kažnjavana na različite načine što je zavisilo od društvene zajednice i sistema prema kojem su

* Doktorant na Departmanu za pravne nauke Internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru. Službenik Ministarstva unutrašnjih poslova Uprave policije Crne Gore. E-mail: mikik@t-com.me.

se sprovodili propisi. Tako je u jednim društvenim zajednicama važio prirodni zakon i patrijahalno vaspitanje, dok je u drugim gdje je uspostavljena država uveden zakon po kojem su se izricale sankcije za maloljetnike. U većini slučajeva maloljetnici se nijesu izdvajali od punoljetnih osoba kada su kazne bile u pitanju. Danas je savremeni pravni sistem propisao posebne sankcije za maloljetne delikvente sa ciljem zaštite društva od maloljetničkog kriminala i vaspitanje maloljetnih delikvenata, te ponovna resocijalizacija i efikasna dalja afirmacija maloljetnika. Cilj uvođenja krivičnih sankcija za maloljetnike je preventivno i represivno djelovanje na maloljetnike kako ne bi činili ili ponavljali krivična djela. Uzimajući u obzir da su maloljetnici posebna i veoma ranjiva kategorija društva, dosljedno tome, njima je neophodna stalna pomoć, prije svega roditelja i zajednice u kojoj žive kako bi uspješno prebrodili i prevazišli dio životnog toka u kojem nijesu sposobni da se samostalno afirmišu u društvo. Takođe treba napomenuti da i oni maloljetnici prema kojim su primijenjene krivične sankcije, nakon završetka kazne tim maloljetnicima treba posvetiti punu pažnju sa ciljem integracije u novi život zbog opasnosti od recidivizma.¹ Svrha i cilj ovog rada su, da se kroz izlaganje dođe do što jasnijeg i boljeg pregleda krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnicima, a koje su propisane u savremenom pravnom sistemu. U Crnoj Gori novim maloljetničkim krivičnim pravom propisane su krivične sankcije za maloljetnike, a prilikom donošenja novog zakona² uzete su u obzir prakse razvijenih evropskih zemalja. Tako da su posebne odredbe o maloljetnicima predviđene novim Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku u Crnoj Gori koji je stupio na snagu 2011.godine. Shodno navedenom u ovom radu će mimo opštih znanja biti iznijete i zakonske odredbe krivičnih sankcija za maloljetnike koje su propisane u novom maloljetničkom krivičnom pravu u Crnoj Gori. Takođe, kroz izradu predmetnog rada, cilj je da se dođe do saznanja, koje će pokazati da su krivične sankcije prema maloljetnicima sa razlogom uvedene i da su one opravdano u novom krivičnom pravu izdvojene i propisane temeljnim zakonom. Zatim, da se potvrdi da kao takve pozitivno utiču sa jedne strane na pravilno ponašanje i usmjeravanje maloljetnika ka normalnom životnom toku, a sa druge strane na ukupnu stabilnost savremenog pravnog sistema i društva. Maloljetnicima treba posvetiti mnogo pažnje tokom odrastanja, kako bi oni kasnije bili sposobni da održe i dodatno unaprijede savremeni društveni sistem i da svoja znanja i vaspitanje koje su stekli tokom života kada su ga trebali sticati, budu sposobni kada dođu u takvu situaciju, da znanje prenesu nekoj narednoj generaciji maloljetnika.

¹ Igrački, J., Ilijić, Lj.: „Kriminalitet maloljetnika, stanje u svetu i u Srbiji“, časopis Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd 1/2016, str. 189.

² Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku - ZPPMKP, Zakon je objavljen u „Službenom listu CG“ broj 64/2011.

POJAM MALOLJETNIKA

Definicija maloljetnika tumači se na različite načine u zavisnosti od nacionalnih zakonskih propisa. Generalno, pojam maloljetnika izvodi se na osnovu starosne granice lica, a osnovno mjerilo je kalendarski uzrast. Smatra se da je opšteprihvaćeno tumačenje, da su maloljetnici sva lica koja nijesu navršila 18.godina života, kao i to da su maloljetnici osobe posebnih biopsihičkih osobina i da se razlikuju od punoljetnih po stepenu intelektualne i emocionalne zrelosti. Prema Konvenciji UN, dijete je svako ljudsko biće koje nije navršilo 18.godina, ukoliko se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetstvo ne stiče ranije.³ Kroz zakonodavnu praksu ima različitih pristupa u klasifikaciji maloljetnih osoba, a obično se razvrstavaju u dvije kategorije. Prva kategorija „*mlađi maloljetnici*“ su lica koja su u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 14.godina, a nijesu navršila 16.godina života. Druga kategorija „*stariji maloljetnici*“ su lica koja su u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 16.godina, a nijesu navršila 18.godina života. Maloljetnici pripadaju starosnoj populaciji koju prati socijalna i emotivna nezrelost, fizičke i seksualne promjene, a koje su uslov socijalnog sazrijevanja. Tako da u periodu odrastanja maloljetnika, ličnost manifestuje promjenljive oblike raspoloženja, fizički i intelektualno postepeno sazrijeva i tako usvaja principe ponašanja i druge vrijednosti. Dakle, kada govorimo o primjeni krivičnih sankcija prema maloljetnicima one se primjenjuju isključivo prema mlađim maloljetnicima, zatim prema starijim maloljetnicima i pod određenim zakonskim uslovima prema mlađim punoljetnim licima. Dosljedno tome, prema licu koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela koje je zakonom definisano, nije navršilo 14.godina života(*dijete*), ne može se voditi krivični postupak, niti se mogu primijeniti krivične sankcije koje su propisane za maloljetnike.

DEFINISANJE MALOLJETNIKA PREMA ZAKONSKIM ODREDBAMA

U Crnoj Gori zakonom je definisan pojam maloljetnika kao i isključenje krivičnih sankcija prema djeci.⁴ Krivični postupak se ne može voditi prema licu(*dijete*) koje je u vrijeme izvršenja protivpravnog djela određenog u zakonu kao krivično djelo, nije navršilo 14.godina života, niti se prema tom licu mogu primijeniti krivične sankcije koje su propisane za maloljetnike. Shodno zakonskim odredbama, „*maloljetnik*“ je lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 14.godina a nije navršilo 18.godina života. „*Mlađi maloljetnik*“ je lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 14.godina, a nije navršilo 16.godina života. „*Stariji maloljetnik*“ je lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16.godina, a nije navršilo 18.godina života. „*Mlađe punoljetno lice*“ je lice, koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 18.godina života, a nije navršilo

³ *Konvencija o pravima djeteta*, usvojena od strane generalne skupštine UN 20. novembra 1989.godine u Njujorku, a stupila je na snagu 02. septembra 1990.godine.

⁴ ZPPMKP „*Službeni list CG*“ broj 64/2011, čl. 3-4.

21.godinu života. Iz navedenog proizilazi shodno zakonskim odredbama, da se krivične sankcije ne mogu primjenjivati prema djeci koja su mlađa od 14.godina, već da su krivične sankcija za maloljetnike propisane isključivo za lica od 14.godina do 18.godina i pod određenim zakonskim uslovima za lica starosti do 21.godinu, odnosno do 23.godine života.

KRATAK OSVRT NA MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO

Skup zakonskih propisa prema kojim se određuje krivičnopravni status maloljetnih lica(kao učinilaca krivičnih djela odnosno maloljetnih lica kao žrtava krivičnih djela) i poseban tretman prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, jeste maloljetničko krivično pravo. Tako da, maloljetničko krivično pravo obuhvata granu sa krivičnopravnim propisima koji se primjenjuju na maloljetničke počinioce krivičnih djela i odslikava specifičan odnosno poseban karakter ove grane prava.⁵ Maloljetničko krivično pravo kao dio krivičnog prava u državama koje slijede pozitivno pravo evropskih zemalja dobija karakter samostalno pravne i naučne discipline. U pravnoj teoriji maloljetničko krivično pravo predstavlja sistem zakonskih i pravnih propisa na osnovu kojih državni organi određuju sistem krivičnih sankcija za maloljetne učinioce krivičnih djela, a pod određenim uslovima i za punoljetne učinioce krivičnih djela, kao i postupak za izricanje i izvršenje krivičnih sankcija. Zato se za maloljetničko krivično pravo može reći da prelazi okvire krivičnog prava, jer pored krivičnopravnih odredbi materijalno pravne sadržine, obuhvata i odredbe procesnog i izvršnog krivičnog prava u mjeri i obimu koji se odnosi na maloljetne učinioce krivičnih djela, pa tako predstavlja skup zakonskih propisa kojim se propisuje položaj(prava i obaveze) maloljetnika u krivičnom pravu u cjelosti.⁶ Maloljetničko krivično pravo obuhvata pojam i vrste maloljetnika, zatim vrste, uslove, svrhu, sadržinu i način propisivanja i izricanja krivično-pravnih sankcija prema maloljetnicima. Takođe, maloljetničko krivično pravo obuhvata postupak izricanja mjera i sankcija prema maloljetnicima i postupak izvršenja izrečenih mjera i sankcija prema maloljetnicima. Ova grana prava se ostvaruje kroz primjenu odredbi materijalnog, procesnog i krivičnog prava. U okviru sistema maloljetničkog krivičnog prava izdvajaju se zakonske i odredbe o zaštiti djece i maloljetnih lica kao oštećenih lica u krivičnom postupku.

Osnovne karakteristike maloljetničkog krivičnog prava su:

- *prevaspitanje maloljetnika(represivna reakcija je u suprotnosti sa idejom prevaspitanja);*
- *jačanje osjećaja odgovornosti mladih ljudi;*
- *jačanje procesnih garancija u postupku prema maloljetnicima i dr.*

⁵ Marjanović, G.: *Makedonsko krivično pravo*, Skoplje, 1988, str. 361.

⁶ Jovašević, D.: *Zakon o maloljetnim učiniocima krivičnih djela i krivičnopravnoj zaštiti maloljetnih lica sa uvodnim komentarima*, Beograd, 2005.

Konvencija UN o pravima djeteta uvela je standarde o materijalnopravnom i procesnopravnom položaju maloljetnih učinilaca krivičnih djela, a to su standardi koji odgovaraju zahtjevu uvažavanja osnovnih ljudskih prava.

USLOVI ZA PRIMJENU KRIVIČNIH SANKCIJA U SAVREMENOM PRAVNOM SISTEMU I ISTORIJSKI OSVRT

Krivične sankcije koje se mogu izreći maloljetnicima, mogu se posmatrati prvenstveno kao mjere pomoći i resocijalizacije maloljetnog prestupnika sa najmanje mogućim elementima prinude i ograničavanja slobode. One se mogu uporediti sa brigom društva za otklanjanje smetnji koje utiču na pravilan razvoj u procesu socijalizacije maloljetnika i imaju dugu istoriju. Korijeni kažnjavanja maloljetnika nalaze uporište u običajima i tradicijama svakog društva od perioda antičkih civilizacija pa sve do danas, od kada i počinju da se primjenjuju na različite načine. Počev od prirodnih zakona koji su važili za maloljetnike kada nije postojao pravni sistem, danas u savremenom pravnom sistemu može se reći, da je uvođenjem posebnih sankcija za maloljetnike u krivičnom pravu prekinuta viševjekovna tradicija kažnjavanja maloljetnih delikvenata kaznama koje su inače primjenjivane i prema punoljetnim osobama.⁷ Zakonom o vrstama kazne FNR Jugoslavije koji je stupio na snagu 1946.godine bilo je propisano, da su maloljetnici osobe koje su navršile 14 a nijesu navršile 18.godina života i da se prema maloljetnicima mogu izreći jedna od tri vaspitne mjere. Nakon toga Krivični zakonik iz 1947.godine predviđao je četiri vaspitne mjere prema maloljetnicima, da bi se izmjenama istog zakona iz 1959.godine prema maloljetnicima propisale nove mjere kroz osam odgojnih mjera i kaznu maloljetničkog zatvora. Generalno, status maloljetnika u svijetu kroz sistem krivičnog prava predviđen je u više međunarodnih pravnih akata.

Najvažniji međunarodni akti kojim je predviđen status maloljetnika su:

- *Konvenciju UN o pravima djeteta iz 1989.godine;*
- *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950.godine;*
- *Minimalna standardna pravila za maloljetničko krivično pravosuđe(tzv. Pekinška pravila) usvojena od strane UN 1985.godine;*
- *Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode(tzv. Havanska pravila) iz 1990.godine;*
- *Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delikvencije(tzv. Rijadske smjernice) iz 1990.godine;*
- *Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa(tzv. Bečka pravila) iz 1997.godine;*

⁷ Jovašević, D.: *Kažnjavanje maloljetnika u novom krivičnom pravu Crne Gore*, Perjanik časopis za teoriju i praksu iz oblasti policije, bezbjednosti, kriminalistike i prava, Danilovgrad, br. 10, 2012, str. 24.

- *Standardna minimalna pravila UN za alternativne mjere (tzv. Tokijska pravila iz 1990.godine);*
- *Evropska pravila za maloljetne predstupnike podvrgnute sankcijama ili mjerama, usvojena 5 novembra 2008. godine.*

Opšti principi ovakvih akata su zaštita prava maloljetnika koji su lišeni slobode, kao i to, da se lišenju slobode maloljetnika pribjegava samo kao krajnjem sredstvu i što kraćem trajanju. Zatim, poštovanje ostalih opštih principa kao što su: princip zakonitosti, obrzaovanja i prevencije povrata, princip socijalne integracije, princip najboljeg interesa maloljetnih delikvenata, princip nemučenja u upotrebe sile, princip minimalne intervencije, princip nediskriminacije i dr., a sa ciljem zaštite i ponovne resocijalizacije maloljetnih predstupnika. Prema opštim podacima čak 80% maloljetnih predstupnika ponovo izvršava krivično djelo. Pored navedenih međunarodnih akata koji su jedni od najvažnijih, status maloljetnika predviđen je i drugim međunarodnim pravnim instrumentima, prema kojim su takođe predviđeni posebni standardi a koji su usmjereni u pravcu statusa maloljetnika, odakle su dalje inkorporisani u odredbe Krivičnog zakona i novog Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.⁸ Većinu međunarodnih pravnih akata koji su usmjereni na status i zaštitu maloljetnika svojevremeno je usvojila i SFR Jugoslavija. Danas sve više evropskih zemalja kao što su Austrija, Njemačka, Francuska, Crna Gora, R.Srbija, Bosna i Hercegovina i dr. slijede tendenciju uvođenja novog maloljetničkog krivičnog prava u svoj pravni sistem, te dosljedno tome, zakonskim propisima usklađuju krivičnopravni status maloljetnika određujući ga novim zakonskim pravilima i usklađujući uslove za primjenu maloljetničkih krivičnih sankcija sa pozitivnim pravnim propisima novog maloljetničkog krivičnog prava. Na ovaj način, predmetna grana prava formalno je izdvojena iz krivičnog zakonika u značajan broj evropskih zemalja i ugrađena u novi zakon koji definiše status maloljetnika u novom krivičnopravnom sistemu. Tako da danas, maloljetnici postaju posebna kategorija učinilaca krivičnih djela. U starom pravnom sistemu(staro maloljetničko krivično pravo) iz kojeg je izdvojeno novo maloljetničko krivično pravo, prema maloljetnicima se za učinjeno krivično djelo mogu izreći kazne koje se inače izriču i punoljetnim licima. Po starom pravnom sistemu koji je i danas kod nekih nacionalnih pravnih sistema u primjeni, krivične sankcije koje su propisane za punoljetna lica izriču i maloljetnim licima, istim propisom Zakonom o krivičnom postupku, pri čemu se maloljetnički uzrast cijeni kao olakšavajuća okolnost. U novom maloljetničkom krivičnom pravu, brojna evropska krivična zakonodavstva od kojih su neka već pomenuta u svoj pravni sistem usvojili su novo maloljetničko krivično pravo, čime su uslovi za primjenu krivičnih sankcija prema maloljetnicima temeljno definisani donošenjem *Lex specialis* zakona, pa su na taj način maloljetnici u krivičnopravnom položaju u potpunosti odvojeni od statusa punoljetnih lica kao učinilaca krivičnih djela. Pored

⁸ Ilić, N.: *Krivične sankcije prema maloljetnicima*, Novi Sad, 2016, str. 81.

krivičnih sankcija posebnim zakonom je definisana mogućnost izricanja posebnih mjera kao što su vaspitni nalozi i opomene kao sredstva restorativne pravde, izbjegavajući na taj način vođenje ili pokretanje krivičnog postupka i kao alternativa krivičnim sankcijama. Dakle, da bi se ispunili uslovi za primjenu krivičnih sankcija prema maloljetnicima u savremenom pravnom sistemu, pravni sistem savremene države mora da donese sistem zakonskih pravnih propisa kojim nadležni državni organi određuju uslove i vrste krivičnih sankcija, tj. mora da se uredi sistem maloljetničkog krivičnog prava koji obuhvata materijalno krivično pravo, procesno krivično pravo i izvršno krivično pravo. Materijalno krivično pravo obuhvata sistem zakonskih propisa kojim se određuje krivičnopravni status i položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela te sistem krivičnih sankcija za maloljetnike, kao i alternativne i diverzione mjere. Dok procesno krivično pravo obuhvata sistem zakonskih propisa kojim se određuje pojam, organizacija i nadležnost organa maloljetničkog krivičnog pravosuđa, te pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela. Za razliku od materijalnog i procesnog krivičnog prava, izvršno krivično pravo obuhvata sistem zakonskih i podzakonskih propisa sa kojim se određuje organizacija i nadležnost državnih organa i postupak izvršenja izrečenih krivičnih sankcija prema maloljetnicima i drugih alternativnih mjera koje se primjenjuju prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela. Prema Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i sloboda „*Nema kazne bez zakona*“ ili „*Kažnjavanje samo na osnovu zakona*“. To znači, da bi se primijenile sankcije u konkretnom slučaju prema maloljetnim delikventima one moraju biti propisane kao što je rečeno temeljnim zakonom. Najvažniji i esencijalni izvor maloljetničkog krivičnog prava u savremenom pravnom sistemu jeste, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku kojim su propisani uslovi i krivične sankcije koje se primjenjuju prema maloljetnicima i pod određenim uslovima za punoljetna lica. Sistem krivičnog pravosuđa za maloljetnike za razliku od sistema krivičnog pravosuđa za punoljetne osobe prepoznaje djecu koja su u sukobu sa zakonom kao žrtve, uzimajući u obzir činjenicu da maloljetnim osobama nedostaje odgovarajuća zrelost(moralna, spoznajna, psihološka, emocionalna), te dosljedno tome, ne mogu se tretirati kao punoljetne osobe. Shodno navedenom, država ugrađujući u svoj savremeni pravni sistem novo maloljetničko krivično pravo kojim temeljno definiše primjenu krivičnih sankcija prema maloljetnicima, pokazuje da su maloljetne osobe posebna kategorija koja mora biti izdvojena od punoljetnih osoba. Esencijalnu ulogu u odgoju djece imaju roditelji a zatim i cijelo društvo, pa tako svi moraju aktivno da se angažuju kako bi svojim preventivnim djelovanjem djecu pravilno izveli iz maloljetne u normalnu punoljetnu osobu. Generalno, takvim postupanjem prema maloljetnicima društvo i država učvršćuju i jačaju svoj temelj.

POJAM KRIVIČNIH SANKCIJA

Krivične sankcije koje se izriču maloljetnicima mogu se definisati kao mjere krivičnopravne prirode koje nadležni organ izriče u zakonito sprovedenom sudskom postupku prema maloljetnim licima. U novom krivičnom pravu kao što je pomenuto, definisane su temeljnim zakonom⁹ koji precizno definiše i određuje vrste i uslove za primjenu krivičnih sankcija, te da su krivične sankcije između ostalog i jedna vrsta zaštite i pomoći za maloljetnike koji krše zakonska pravila. Primjenom krivičnih sankcija prema maloljetnicima postiže se razvijanje lične odgovornosti, obezbjeđuje vaspitanje i pravilan razvoj maloljetnih delikvenata, sa ciljem da se ubuduće manje vrše krivična djela od strane maloljetnika. Krivične sankcije se propisuju za maloljetnike kako bi se osigurala preventivna zaštita maloljetnika koji su već došli u sukob sa zakonom, te kako bi se kasnije smanjio recidivizam maloljetnih prestupnika. Sistem novog maloljetničkog krivičnog prava u potpunosti je podređen kriminalno-političkim ciljevima. To znači da se primjenom zakonski propisanih krivičnih sankcija utiče na vaspitanje i na prevaspitanje maloljetnih učinilaca krivičnih djela, pa je na taj način istaknut preventivno specijalni karakter krivičnih sankcija. U teoriji se najviše ističe da su maloljetničke krivične sankcije primarno mjere pomoći, mjere socijalizacije sa što manje elemenata prinude, ograničenja prava, slobode i represije, a sa što više pomoći i brige prema maloljetnim delikventima, kako bi to na kraju rezultiralo do postizanja normalnog, nesmetanog razvoja i sazrijevanja maloljetnika koji krše zakon i ponovnom reintegracijom u društvo. Krivične sankcije za maloljetnike takođe možemo definisati i kao preventivne mjere koje utiču na maloljetnike koji su skloni vršenju krivičnih djela, sa ciljem da se na maloljetnike koji čine krivična djela ili to imaju na umu preventivno utiče prije izvršenja određenog krivičnog djela. Svaki maloljetnik koji podliježe zakonskim pravilima svjestan je do nekle, da će odgovarati za krivično djelo koje planira da učini, što će svakako na njega preventivno djelovati, s tim što maloljetnik tokom odrastanja prije svega u osnovnoj i srednjoj školi mora biti upoznat bar jednim dijelom sa maloljetničkim krivičnim pravom. Zato je u školama, posebno u srednjoj školi potrebno dati više prostora predmetnoj oblasti. Veoma je značajno kroz obrazovanje posvetiti više pažnje maloljetnicima, jer postoje uzročno-posledične veze između niskog nivoa obrazovanja sa jedne strane, i kriminaliteta i devijantnog ponašanja sa druge strane. Konkretno, prema opštim podacima identifikovan je niži nivo obrazovanja osuđenika, tj. maloljetnih delikvenata, pa je taj nivo potrebno nužno podizati.¹⁰ Dosljedno navedenom, može se izvesti konstatacija, da su maloljetničke krivične sankcije zakonom predviđene mjere društvenog reagovanja koje izriču nadležni organi prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, sa ciljem da se kroz vaspitanje i usmjeravanje maloljetnika na pravilno ponašanje zaštiti društvo od kriminaliteta. Pored krivičnih sankcija koje su propisane temeljnim zakonom,

⁹ ZPPMKP „Službeni list CG“ broj 64/2011, čl. 10-14.

¹⁰ Kostić M. i Konstatinović Vilić S.: *Penologija*, Niš, 2011, str. 36.

takođe istim zakonom¹¹ su propisane i „*alternativne mjere*“ za maloljetnike, čija je svrha da se prema maloljetnicima ne pokreće krivični postupak, ili da se već pokrenuti obustavi, sa istim ciljem kao i kod drugih sankcija. Na pitanja koja se tiču krivičnih sankcija za maloljetnike, a koja nijesu uređena temeljnim zakonom primjenjuju se Krivični zakonik, zatim Zakon o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. Krivične sankcije nemaju represivni karakter osim kazne maloljetničkog zatvora koja se primjenjuje samo kao krajnje sredstvo kada nema uslova za primjenu neke blaže krivične sankcije.¹²

VRSTE KRIVIČNIH SANKCIJA

Krivične sankcije prema maloljetnicima u novom krivičnom pravu propisane su pod različitim zakonskim uslovima u zavisnosti od nacionalnog pravnog sistema. Kada se govori generalno o krivičnim sankcijama, prema maloljetnicima u savremenom pravnom sistemu maloljetničko krivično pravo¹³ predviđa tri osnovne vrste krivičnih sankcija koje se mogu izreći od strane suda maloljetnim učiniocima krivičnih djela u postupku i pod uslovima koji su predviđeni zakonom.

Vrste krivičnih sankcija su:

- *vaspitne mjere;*
- *kazna maloljetničkog zatvora; i*
- *mjere bezbjednosti.*

Dok su prema zakonu vrste krivičnih sankcija propisane¹⁴ takođe u tri vrste koje su pomenute - vaspitne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere bezbjednosti. Mlađem maloljetniku mogu se izreći samo vaspitne mjere. Starijem maloljetniku mogu se izreći vaspitne mjere, a izuzetno pod uslovima propisanim zakonom, može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora. Mjere bezbjednosti izriču se pod određenim zakonskim uslovima. Zakonom¹⁵ je definisana i primjena krivičnih sankcija(koje su propisane za maloljetnike) prema punoljetnim licima(koja nijesu navršila 21 odnosno 23.godine), koje se primjenjuju prema zakonskim propisima i uslovima. Prema zakonu¹⁶ svrha krivičnih sankcija je da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učiniocima krivičnih djela, vršenjem nadzora, opštim i stručnim osposobljavanjem i razvijanjem lične odgovornosti, obezbijedi vaspitanje i pravilan razvoj, sa ciljem da ubuduće ne vrše krivična djela. Kao alternativa krivičnim sankcijama, zakonom su propisane i alternativne mjere, čija je svrha izbjegavanje krivičnog postupka, takođe sa istim ciljem.

¹¹ ZPPMKP „*Službeni list CG*“ broj 64/2011, čl. 9.

¹² Joksić, I.: *Promene u krivičnopravnom statusu maloljetnika sa posebnim osvrtom na krivičnu odgovornost*, Žurnal za kriminalistiku i pravo, Novi Sad, 2010, str. 124.

¹³ Jovašević, D.: *Maloljetničko krivično pravo*, Niš, 2011, str. 7-8.

¹⁴ ZPPMKP „*Službeni list CG*“ broj 64/2011, čl. 14.

¹⁵ *Ibid.*, čl. 40.

¹⁶ *Ibid.*, čl. 15.

VASPITNE MJERE

Vaspitne mjere kao osnovna vrsta krivičnih sankcija, su mjere društvene reakcije na maloljetnički kriminalitet i one se po pravilu izriču shodno zakonskim propisima i u zakonom predviđenom sudskom postupku. To su glavne krivične sankcije koje se mogu izreći maloljetnim počiniocima krivičnih sankcija na šta i ukazuju opšti podaci prema kojim se u većini slučajeva izriču ove sankcije u odnosu na druge, prije svega u odnosu na krivičnu sankciju maloljetničkog zatvora. Mogu se izreći u skladu sa zakonom, maloljetnim učiniocima krivičnih djela, a pod određenim uslovima i mlađim punoljetnim licima. To su zakonom određene mjere čija je svrha suzbijanje djela kojim se ugrožavaju zaštićene društvene vrijednosti sa jedne strane, a sa druge strane da utiču na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnih učinilaca krivičnih djela. Vaspitne mjere se međusobno razlikuju po svojoj sadržini i uslovima za njihovu primjenu. Obzirom na podjelu vaspitnih mjera, one se mogu podijeliti na lakše i teže vaspitne mjere. Cilj vaspitnih mjera je da se izbjegne primjena drugih krivičnih sankcija. Ako se svrha može postići primjenom lakše krivičnopravne mjere onda je opravdano primijeniti lakšu mjeru. Lakše vaspitne mjere se najčešće primjenjuju prema onim maloljetnicima prema kojim nije potrebno primjenjivati trajnije mjere vaspitanja, a koji su izvršili lakša krivična djela, najčešće iz lakomislenosti i nepromišljenosti, a ne iz drugih razloga koji bi uzrokovali primjenu težih vaspitnih mjera.

Zakonom su sistematizovane tri vrste vaspitnih mjera:¹⁷

- *mjere upozorenja i usmjeravanja;*
- *mjere pojačanog nadzora; i*
- *institucionalne mjere.*

Pri izboru vaspitne mjere sud će posebno uzeti u obzir uzrast, zrelost maloljetnika i druga njegova lična svojstva, stepen vaspitne zapuštenosti, prilike u kojima živi, težinu krivičnog djela, pobude iz kojih je krivično djelo učinjeno, ponašanje poslije učinjenog krivičnog djela, a posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice. Zatim, odnos prema oštećenom, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor vaspitne mjere, kojom će se najbolje postići njena svrha. *Prva vrsta vaspitnih mjera „mjere upozorenja i usmjeravanja“ u koje spadaju sudski ukor i posebne obaveze,* kao jedna od tri vrste vaspitnih mjera je najlakša mjera, koja se izriče u slučajevima kada se svrha sa njom može postići, bez primjene drugih vaspitnih mjera. *Sudski ukor* se izriče ako se iz odnosa maloljetnika prema učinjenom krivičnom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini krivična djela, može zaključiti, da će i samim ukorom biti postignuta svrha vaspitne mjere. *Mjera posebnih obaveza* se izriče u slučajevima kada se prvom mjerom ne može postići svrha kažnjavanja maloljetnika, te ako se ocijeni da će se primjenom ove mjere postići svrha kažnjavanja i djelovanje na

¹⁷ Ibid, čl. 16-31.

maloljetnika i na njegovo ponašanje u pozitivnom smjeru. Prema zakonskim odredbama, maloljetniku se može izreći jedna ili više zakonskih obaveza-mjera, a dužina trajanja mjera je definisana zakonom. Mjere posebnih obaveza prema zakonu su izvinjenje oštećenom, naknadu štete radom maloljetnika, redovno pohađanje škole ili odlazak na posao, osposobljavanje za odgovarajuće zanimanje, plaćanje određenog novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove, obavljanje društveno korisnog ili humanitarnog rada, uključivanje u sportske aktivnosti, podvrgavanje odgovarajućem postupku ispitivanja ili odvikavanja od zavisnosti od upotrebe alkohola ili droga. Zatim, uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, savjetovalištu ili drugoj organizaciji, zabranu napuštanja mjesta prebivališta ili boravišta i uzdržavanje od posjećivanja određenog mjesta ili kontakta sa određenim licima. Prilikom izbora pojedinih posebnih obaveza sud će posebno voditi računa da te obaveze budu prilagođene ličnosti maloljetnika i prilikama u kojima živi, kao i o njegovoj spremnosti da sarađuje u ostvarivanju tih obaveza. *Druga vrsta vaspitnih mjera su „mjere pojačanog nadzora“ i one obuhvataju pojačan nadzor od strane zakonskog zastupnika, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi ili organizaciji za vaspitanje i obrazovanje maloljetnika.* Mjere pojačanog nadzora kao druga vrsta vaspitnih mjera, su u odnosu na prvu vrstu vaspitnih mjera malo strožije i one su propisane u slučajevima kada je potrebno preduzeti trajnije mjere vaspitanja i prevaspitanja maloljetnika, uz odgovarajuću pomoć i stručni nadzor, bez izdvajanja maloljetnika iz dotadašnje sredine. *Treća vrsta vaspitnih mjera „institucionalne mjere“ koje obuhvataju upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa, upućivanje u ustanovu zavodskog tipa i upućivanje u specijalizovanu ustanovu.* Treća vrsta vaspitnih mjera kao najstrožije vaspitne mjere i one se izriču maloljetnicima, kada prema njima treba preduzeti trajnije i intezvnije mjere vaspitanja i prevaspitanja uz odvajanje iz dotadašnje sredine. Obzirom da je ova vrsta mjera najstrožija vrsta vaspitnih mjera, one se primjenjuju kao poslednje sredstvo kada nije moguće ostalim vaspitnim mjerama uticati na dalje ponašanje maloljetnika, tj. kada se lakšim vaspitnim mjerama ne može postići svrha i cilj sankcija, tad se primjenjuju teže mjere kao što su institucionalne mjere.

MALOLJETNIČKI ZATVOR

Maloljetnički zatvor kao jedna od vrsta krivičnih sankcija koja se izriče kao što je rečeno samo starijim maloljetnim licima, ima za cilj kao najstrožija krivična sankcija da više utiče represivno nego preventivno na vaspitanje i prevaspitanje maloljetnika. Po formi, kazna maloljetničkog zatvora je lišavanje slobode maloljetnog lica, kojom se lice smješta u određeni prostor(zatvor za maloljetnike). Cilj ove kazne je, razvijanje lične odgovornosti te pravilan razvoj kako se ubuduće ne bi vršila krivična djela od strane maloljetnika. Ova sankcija se izriče u

slučajevima kad zbog visokog stepena krivice maloljetnika, vaspitne zapuštenosti, okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno, kao i prirode i težine krivičnog djela, očigledno ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu ili neku drugu mjeru. Znači, maloljetnički zatvor je najteža vrsta kazne koja se može izreći maloljetnom učiniocu krivičnog djela, s tim da se ova sankcija prema maloljetnicima može izreći jedino ako se ispune uslovi za izricanje sankcije maloljetničkog zatvora kao najteže krivične sankcije prema maloljetnicima. O uslovima će u radu biti prikazano posebno pojašnjenje. *Kazna maloljetničkog zatvora propisana je zakonom.*¹⁸ Prema zakonskim odredbama kazna maloljetničkog zatvora ne može biti kraća od šest mjeseci niti duža od pet godina. Izuzetno za krivična djela, za koja je, kao najmanja kazna propisana kazna zatvora od deset godina može se izreći kazna maloljetničkog zatvora u trajanju do deset godina. Kazna maloljetničkog zatvora izriče se na pune godine i mjesece. Kaznu maloljetničkog zatvora stariji maloljetnici izdržavaju u posebnoj organizacionoj jedinici za maloljetnike organa uprave nadležnog za izvršenje krivičnih sankcija (u odjeljenje za maloljetnike) u kojem mogu ostati do navršene 23. godine života. Ako do tada kazna ne bude izvršena, uputiće se u odjeljenje u kojem punoljetna lica izdržavaju kaznu zatvora. Izuzetno u odjeljenju za maloljetnike može ostati lice koje je navršilo 23. godine života ako je to potrebno radi završetka njegovog školovanja ili stručnog osposobljavanja ali ne poslije navršenih 25. godina života. Dalje, zakonom su definisani uslovi za otpust kod kazne maloljetničkog zatvora, zatim prestanak vaspitne mjere usled izricanja kazne maloljetničkog zatvora ili zatvora. Zakonom je propisano i kada izrečena kazna maloljetničkog zatvora ne može da se izvrši, odnosno kada dolazi do zatarijevanja kazne maloljetničkog zatvora.

Uslovi za primjenu kazne maloljetničkog zatvora i karakteristike

Kazna maloljetničkog zatvora kao najteža krivična sankcija koja se izriče prema maloljetnim delikventima, je po svojoj formi represivna mjera, a cilj ove sankcije je vaspitne prirode prema maloljetniku.

Da bi bili ispunjeni opšti uslovi za primjenu ove kazne potrebno je:

- *da je učinilac krivičnog djela stariji maloljetnik, tj. lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16. godina a nije navršilo 18. godina;*
- *da je maloljetnik učinilac krivičnog djela koje je zakonom propisano kao takvo i da je propisana kazna zatvora za to krivično djelo preko pet godina, te da je maloljetnik izvršio krivično djelo sa visokim stepenom krivice; i*
- *da je maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio u visokoj vaspitnoj zapuštenosti.*

Osnovne karakteristike maloljetničkog zatvora su:

¹⁸ Ibid, čl. 32-38.

- *da je to najteža vrsta maloljetničke krivične sankcije;*
- *da se može izreći samo starijem maloljetniku; i*
- *da je to vrsta sankcije kojom se ostvaruje specijalna (da maloljetnik koji je osuđen ne ponovi krivično djelo) i generalna (uticanje na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela) prevencija.*

Takođe i zakonskim odredbama ¹⁹ *su definisani uslovi za primjenu kazne maloljetničkog zatvora prema kojim se kazna maloljetničkog zatvora može izreći isto starijem maloljetniku koji je učinio krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora preko pet godina, kada zbog visokog stepena njegove krivice, vaspitne zapuštenosti, okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno, kao i prirode i težine krivičnog djela, očigledno ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru. Kada su ispunjeni zakonski uslovi za primjenu maloljetničkog zatvora, sud starijem maloljetniku u skladu sa zakonom odmjerava kaznu a imajući u vidu olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Posebno se uzima u obzir stepen krivice maloljetnika, stepen zrelosti maloljetnika, vrijeme koje je potrebno za njegovo vaspitanje i stručno osposobljavanje.*

MJERE BEZBJEDNOSTI

Mjere bezbjednosti izriču se maloljetnim, a pod određenim uslovima i mlađim punoljetnim učiniocima krivičnih djela, kada je za njih obavezno liječenje (psihijatrijsko, zavisnost od droga, zavisnost alkohola i sl.) kako je to zakonom propisano. Mjere bezbjednosti namijenjene su za posebnu kategoriju maloljetnika kojim je potrebno posebno specijalno liječenje. *Zakonom je propisano*²⁰ *da se, mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi, obavezno liječenje narkomana, obavezno liječenje alkoholičara, oduzimanje predmeta i protjerivanje stranaca, mogu izreći maloljetniku u slučajevima ako mu je izrečena vaspitna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora. Mjere bezbjednosti obavezno liječenje narkomana i obavezno liječenje alkoholičara, ne mogu se izreći uz vaspitne mjere upozorenja i usmjeravanja. Mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi, izriču se samostalno. Mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, obavezno psihijatrijsko liječenja na slobodi, obavezno liječenje narkomana i obavezno liječenje alkoholičara, traju do prestanka razloga zbog kojih su primijenjene, ali u svakom slučaju do prestanka izvršenja vaspitnih mjera ili kazne maloljetničkog zatvora. Izuzetno mjera bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi može trajati i duže od izrečene kazne maloljetničkog zatvora. Dakle, to znači da su mjere bezbjednosti namijenjene za posebnu kategoriju maloljetnika za koje je potrebno duže i specijalno liječenje od težih bolesti.*

¹⁹ Ibid, čl. 32.

²⁰ Ibid, čl. 39.

ALTERNATIVNE MJERE

Prema maloljetnim delikventima koji čine lakša krivična djela, novim maloljetničkim krivičnim pravom propisane su i alternativne mjere. A uvedene su kao alternativa krivičnim sankcijama. One predstavljaju specifične krivičnopravne mjere, specijalno-preventivnog karaktera i to su vansudske mjere. Alternativne mjere treba da obezbijede efikasniju reakciju društva na lakša krivična djela koja čine maloljetnici. Danas se primjenjuju prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela, prema kojim bi se inače vodio krivični postupak. Svrha alternativnih mjera je, da se prema maloljetnim učiniocima određenih krivičnih djela ne pokreće sudski postupak ili da se postupak obustavi i taj način izbjegne primjena krivičnih sankcija koje bi se inače morale primijeniti, sa svrhom da se primjenom alternativnih mjera u određenim slučajevima postigne isti cilj, kao i u slučaju primjene krivičnih sankcija. U nekim evropskim zemljama alternativne mjere propisane su Krivičnim zakonikom odakle su takođe inkorporisane u nacionalne propisime i uvedene u sistem novog maloljetničkog krivičnog prava i propisane temeljnim Zakonom o postupanju prema maloljetnicima.

*Alternativne mjere su u pravnom sistemu propisane zakonom, a danas se u njih uobičajeno mogu svrstati:*²¹

- novčane kazne;
- naknada štete;
- povraćaj stvari, odnosno poravnanje maloljetnika sa oštećenim;
- različiti modaliteti ličnog izvinjenja maloljetnika oštećenom;
- posebni nalozi za liječenje odnosno podvrgavanje maloljetnog učinioca krivičnog djela odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti;
- specifični nalozi koji podrazumijevaju staranje, savjetovanje i nadzor;
- vaspitni nalozi odnosno preporuke koje se odnose na redovno obrazovanje odnosno redovno zapošljavanje maloljetnog delinkventa; i
- vaspitni nalozi ili uputstva koja se odnose na obavljanje različitih oblika društvenokorisnog, odnosno opštedruštvenog ili rada za dobro društvene ili lokalne zajednice.

U Crnoj Gori zakonom²² su propisane dvije vrste alternativnih mjera:

- opomena; i
- vaspitni nalog.

Zakonom je propisano, da se prema maloljetnom učioniocu krivičnog djela pod uslovima propisanim zakonom, mogu izreći alternativne mjere, čija je svrha da se prema njemu ne pokreće postupak ili da se postupak obustavi, a da se primjenom tih mjera utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela. Opomena se može izreći

²¹ Mitrović, L.J.: *Vapitne preporuke i njihova primjena u uporednom pravu*, Banja Luka, 2013, str. 21.

²² ZPPMKP „Službeni list CG“ broj 64/2011, čl. 9-13.

odnosno odrediti prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine u skladu sa zakonskim uslovima. Opomenu izriče državni tužilac za maloljetnike ili određuje ovlašćeni policijski službenik sa posebnim znanjima iz oblasti zaštite prava maloljetenih lica (policijski službenik za maloljetnike) uz odobrenje državnog tužioca. Prilikom izricanja odnosno određivanja opomene, naročito će se cijeniti odnos maloljetnika prema krivičnom djelu i oštećenom. Za krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do deset godina, prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga u skladu sa zakonskim uslovima. Vaspitni nalog prema maloljetniku izriče nadležni državni tužilac za maloljetnike. Prilikom izricanja vaspitnog naloga naročito će se cijeniti odnos maloljetnika prema krivičnom djelu i oštećenom. Vaspitni nalozi su: poravnanje sa oštećenim, redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao, uključivanje u određene sportske aktivnosti, obavljanje društveno korisnog ili humanitarnog rada, plaćanje novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije fonda ili javne ustanove, podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkohola ili droge. Zatim, uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, savjetovalištu ili drugoj odgovarajućoj organizaciji, pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje ili priprema i polaganje ispita, i uzdržavanje od posjećivanja određenog mjesta ili kontakta sa određenim licima.

ZAKLJUČAK

Prateći trend savremenog društva, prije svega trend evropskog savremenog pravnog sistema, a obzirom da su sve države Zapadnog Balkana svoj put usmjerile ka evropskom, čiji se savremeni pravni sistem stalno unapređuje i afirmiše u skladu sa pozitivnim standardima i uz poštovanje svih međunarodnih dokumenata koji su usmjereni na zaštitu prava i definisanje pravnog statusa maloljetnika. Takvim načinom obezbjeđuju se savremeni standardi i uslovi za primjenu krivičnih sankcija prema maloljetnim delikventima u savremenom pravnom sistemu. Kako su maloljetnici izdvojena kategorija u odnosu na punoljetne osobe, te da je odrastanje maloljetnika dinamičan proces, tako su i za njih propisane posebne krivične sankcije kada krše društvena pravila, tj. kada ne poštuju zakon. Generalno, maloljetnici su osjetljiva kategorija u društvu, velike emotivne osjetljivosti i o njima treba posebno voditi računa od rođenja pa do sticanja punoljetstva, jer kada ne bi vodili posebnu brigu o maloljetnicima, većina njih ne bi izrasla u normalnu punoljetnu osobu, te dosljedno tome kada u sistemu ne bi imali sankcije za maloljetnike, društvo ne bi moglo efikasno da se suprostavi svim problemima koje čine maloljetnici, a posebno stariji maloljetnici. Kroz istoriju, maloljetnici su kažnjavani na razne načine kao što je pomenuto u radu, a danas je potrebna posebna briga prema maloljetnicima, pa tako i posebno vaspitanje maloljetnika, posebne sankcije za maloljetne delikvente koje savremeni nacionalni

pravni sistemi propisuju temeljnim pravilima. Analizirajući predmetni rad može se doći do zaključka, da su krivične sankcije za maloljetnike koji krše pravila uvedene, sa ciljem da se isti prevaspitaju i dovedu u normalne životne tokove, i da bi se zaštitilo društvo i država od počinitelja krivičnih djela od ove kategorije lica, te da se primarno preventivnim djelovanjem na više načina utiče na pravilan i normalan razvoj maloljetnika u zdravu punoljetnu osobu, sa glavnim ciljem očuvanja zdravog društva. Posebnu ulogu u spriječavanju maloljetnika u vršenju krivičnih djela imaju porodica, vršnjaci, škola, zajednica, socijalne službe i dr. Tako da svi navedeni faktori utiču na razvoj maloljetnika i njihovo vaspitanje, a esencijalnu i primarnu ulogu među njima apsolutno imaju roditelji tj. porodica u kojoj maloljetnik odrasta, dok posebnu i sekundarnu ulogu ima obrazovni sistem koji mora u svoj program osnovnog i srednjeg obrazovanja više dati značaja na izučavanju i upoznavanju maloljetnika sa maloljetničkim krivičnim pravom. Naravno, u svakom društvu postoji i pored preventivnih mjera u vaspitanja maloljetnika jedan manji broj maloljetnika koji iz određenih razloga i uzroka koji ih navode na to, ne uspije da se odupre savremenom životu i porocima koji prate životni tok maloljetnika, izrastajući na taj način u maloljetničke delikvente. Te dosljedno tome, za takve maloljetnike država i pravni sistem se moraju posebno baviti njihovim ponašanjem, tako što će u svoj sistem ugraditi temeljne mjere i sankcije za maloljetnike koji krše zakon i stalno ga unapređivati rukovodeći se onim pozitivnim primjerima primjene krivičnih sankcija, koje su dale rezultat i opravdale svoju svrhu i cilj. Kod primjene krivičnih sankcija uvijek treba primjenjivati blaže sankcije koje su preventivnog karaktera, zato su moderna krivična zakonodavstva u temeljne zakone pored krivičnih sankcija uvela i alternativne mjere, čija se primjena preporučuje kad god je moguće izbjegavanje krivičnog pravosuđa. Samo u onim slučajevima kada se ne može postići svrha preventivnim putem i lakšim krivičnim sankcijama ili alternativnim mjerama, treba ići na primjenu represivne mjere, tj. primjenu zatvorske mjere, kako bi se na taj način spriječilo izazivanje štetnih posledica na maloljetnike koje bi izazvao sam proces prema maloljetnicima. Na kraju se može svakako zaključiti, da su mjere krivičnih sankcija u pravnom sistemu opravdane i sa razlogom uvedene i da su maloljetnici temelj društva koji će u budućnosti održati to isto društvo, te da ono što budu naučili od punoljetnih osoba isto će to prenositi na naredne generacije, tako da kako država tako i svi ostali subjekti u njoj, dužni su da posebno vode računa o odrastanju maloljetnika i njihovom normalnom vaspitanju, jer je svaka nova generacija maloljetnika i novi temelj svake države.

LITERATURA

1. Bošković, M.: *Kriminologija*, Novi Sad, 2006
2. Jovašević, D.: *Maloljetničko krivično pravo*, Niš, 2011
3. Jovašević, D.: *Kažnjavanje maloljetnika u novom krivičnom pravu Crne Gore*, Perjanik časopis za teoriju i praksu iz oblasti policije, bezbjednosti, kriminalistike i prava, Danilovgrad, BR. 10, 2012

4. Joksić, I.: *Promene u krivičnompravnom statusu maloljetnika sa posebnim osvrtom na krivičnu odgovornost*, Žurnal za kriminalistiku i pravo, Novi Sad, 2010
5. *Konvencija UN*, usvojila je generalna skupština UN 20.11.1989.godine, a stipula je na snagu 02.09.1990.godine, Njujork
6. Milan, Š.: *Maloljetničko krivično pravo*, Beograd, 2011
7. Mitrović, LJ.: *Vapitne preporuke i njihova primjena u uporednom pravu*, Banja Luka, 2013
8. Marjanović, G.: *Makedonsko krivično pravo*, Skoplje, 1998
9. *Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*, Zakon je objavljen u „Službenom listu CG“ broj 64/2011
10. Jovašević, D.: *Zakon o maloljetnim učiniocima krivičnih djela i krivičnompravnoj zaštiti maloljetnih lica sa uvodnim komentarima*, Beograd, 2005
11. Kostić M. i Konstatinović Vilić S.: *Penologija*, Niš, 2011
12. Ilić, N.: *Krivične sankcije prema maloljetnicima*, Novi Sad, 2016 (Stručni članak)Preuzeto sa sajta: www.scribd.com

TYPES OF JUVENILES CRIMINAL SANCTIONS

MSc Miftar Kalac

In this paper, the author analyzes types of juvenile criminal sanctions. The problem of juvenile delinquency everyday life all the participants of the society, with the aim of directing juveniles to what is healthy for them and refusing them from what is threatening their life flow. Modern society and the state are constantly striving to prevent, through their actions through preventive work towards juveniles, better affirmation of juveniles at a stage of a sensitive life course, when juveniles are not able to independently resist the challenges of modern life without the help of others, and, by applying certain rules, the behavior of those juvenile delinquents who violate the rules, and thus deter positive them from deviant behavior. In addition to the general analysis, the analysis will also include the analysis of criminal sanctions under the Law on treatment of juveniles in Montenegro.

Key words: Juvenile, juvenile criminal law, educational measures, juvenile prison, security measures, alternative measures.

Article history:

Received: 28. 11. 2018.

Accepted: 15. 12. 2018.

UDK: 340.134:364.69(497.5)
342.726:616-052(497.5)

Pregledni naučni rad

FUNKCIONIRANJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U PRAVNOM SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE

Dr Siniša Franjić*

Apstrakt:

Zdravstvena zaštita je sustav društvenih, skupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unapređenje zdravlja, sprečavanje bolesti, rano otkrivanje bolesti, pravodobno liječenje te zdravstvenu njegu i rehabilitaciju. Zdravstvena zaštita i njezino funkcioniranje predstavljaju jedan od najvažnijih temelja postojanja bilo koje države na svijetu. To je izuzetno važno područje naše svakodnevice s vrlo osjetljivim pitanjima o kojima se vrlo često vode žustre rasprave. Temelj funkcioniranja zdravstvene zaštite u pravnom sustavu Republike Hrvatske čine Ustav i Zakon o zdravstvenoj zaštiti i još niz drugih zakona i podzakonskih akata te međunarodnih dokumenata koji u konačnici omogućavaju kvalitetnu zdravstvenu uslugu. Ovaj rad razmatra zdravstvenu zaštitu kroz prizmu Zakona o zdravstvenoj zaštiti.

Ključne riječi: zdravlje, zdravstvena zaštita, pravo.

1. Uvod

Sustavi zdravstvene politike u središtu su kontinuiranog interesa javnosti posebice, stoga, što je riječ o području života i smrti u najdoslovnijem smislu te riječi. Bolest je, kao jedan od glavnih životnih ali i socijalnih rizika, ne samo prioritetno područje medicinske ili javnozdravstvene intervencije, već i područje posebne socijalne brige države. Ta je briga najčešće izražena u kompleksnim državom nadziranim sustavima zdravstvenog osiguranja te državnoj brizi oko cjelokupne organizacije zdravstvene zaštite ¹.

U životu pojedinca, obitelji, skupine i zajednice često se iznenada, nepredvidivo i neplanirano pojavljuju događaji koji mogu ugroziti život, narušiti zdravlje, omesti ljude u njihovim planiranim aktivnostima, nepovoljno utjecati na gospodarsku snagu pojedinca, obitelji ili zajednice ².

* E-mail: sinisa.franjic@gmail.com.

¹ Zrinščak, Siniša: «Sustavi zdravstvene politike u svijetu - osnovna obilježja i aktualni procesi», Revija za socijalnu politiku, 1/1999., str. 3. – 19.

² Jakšić, Želimir; Kovačić, Luka i suradnici: «Socijalna medicina», Medicinska naklada, Zagreb, 2000., str. 165.

Zdravstvena zaštita, u smislu Zakona o zdravstvenoj zaštiti³, obuhvaća sustav društvenih, skupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, sprječavanje bolesti, rano otkrivanje bolesti, pravodobno liječenje te zdravstvenu njegu i rehabilitaciju. Takvi rizični događaji povezani su uza samu biološku funkciju organizma i života pojedinca i obitelji (rođenje, smrt, bolest), obiteljski život (odgoj i podizanje djece, skrb za stare i nemoćne), profesionalnu aktivnost (nesreća na poslu, invaliditet, nezaposlenost), prirodne katastrofe (potresi, poplave) i društvene krize (ratovi, ekonomske stagnacije, migracije). Dio takvih rizičnih događaja, a koji su povezani sa zdravljem, društvena zajednica rješava, ublažava ili sprječava, najčešće na načelima solidarnosti i uzajamnosti članova zajednice, organiziranim mjerama, aktivnostima i akcijama koje nazivamo zdravstvenom zaštitom.

Svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja, u skladu s odredbama Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju. Svaka je osoba obvezna brinuti se o svome zdravlju. Nitko ne smije ugroziti zdravlje drugih. Svaka osoba je u hitnim slučajevima obvezna pružiti prvu pomoć ozlijeđenoj ili bolesnoj osobi i omogućiti joj pristup do hitne medicinske pomoći. Prema tome, Zakon o zdravstvenoj zaštiti kojega ima svaka država na svijetu uglavnom kaže da svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja u skladu s odredbama tog Zakona i Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju⁴. Posebno treba istaknuti da je svaka osoba obvezna brinuti se o svome zdravlju te da nitko ne smije ugroziti zdravlje ljudi. Isto tako, posebno treba istaknuti da je svaka osoba u hitnim slučajevima obvezna pružiti prvu pomoć ozlijeđenoj ili bolesnoj osobi i omogućiti joj pristup do hitne medicinske pomoći. Potrebno je reći i to da unutar svake države također postoji niz zakonskih i podzakonskih propisa koji obrađuju problematiku zdravstvene zaštite. Obrađuju istu problematiku, ali su im nazivi ponešto drugačiji.

Zdravstvena djelatnost i zaštita odraz su društvenih odnosa, ekonomskog stanja i političkog uređenja zemlje s jedne strane (društveni faktori) i znanstvenih spoznaja i dostignuća medicinske prakse s druge strane (tehnički i stručni faktori)⁵. Doprinos zdravstva razvoju i napretku društvene zajednice ne promatra se samo kao doprinos općem napretku i blagostanju zajednice, nego ga se smatra sudionikom direktne proizvodnje.

Republika Hrvatska mjerama gospodarske i socijalne politike stvara uvjete za provođenje zdravstvene zaštite, kao i uvjete za zaštitu i očuvanje te poboljšanje zdravlja stanovništva te usklađuje djelovanje i razvoj na svim područjima zdravstva

³ Zakon o zdravstvenoj zaštiti - NN 150/2008.; 71/2010.; 139/2010. 22/2011.; 84/2011.; 154/2011.; 12/2012.; 35/2012.; 70/2012.; 82/2013.; 159/2013.; 154/2014.; 70/2016.; 131/2017.

⁴ Siniša Franjić. Basic Terms of Medical Law and Health Law. International Journal of Biomedical Science and Engineering. Special Issue: Medical Law, Health Law and Bioethics as An Imperative for a Better Tomorrow. Vol. 3, No. 3-1, 2015, pp. 6-9. doi: 10.11648/j.ijbse.s.2015030301.12

⁵ Jakšić, Želimir i suradnici: «Socijalna medicina – Praktikum I», Šesto prošireno izdanje, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1992., str. 375.

u cilju osiguranja ostvarivanja zdravstvene zaštite stanovništva.

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u skladu s utvrđenim pravima i obvezama osiguravaju uvjete za zaštitu, očuvanje i poboljšanje zdravlja stanovništva, organiziraju i osiguravaju ostvarivanje zdravstvene zaštite na svom području.

Republika Hrvatska svoja prava, obveze, zadaće i ciljeve na području zdravstvene zaštite ostvaruje tako da:

- planira zdravstvenu zaštitu i određuje strategiju razvoja zdravstvene zaštite;
- osigurava zakonsku osnovu za ostvarivanje ciljeva zdravstvene zaštite;
- mjerama porezne i gospodarske politike potiče razvijanje zdravih životnih navika;
- osigurava uvjete za zdravstveno prosvjećivanje stanovništva;
- osigurava razvoj zdravstveno-informacijskog sustava u Republici Hrvatskoj;
- osigurava razvoj sustava telemedicine u Republici Hrvatskoj;
- osigurava razvoj znanstvene djelatnosti na području zdravstvene zaštite;
- osigurava uvjete za edukaciju zdravstvenih kadrova.

Republika Hrvatska ostvaruje društvenu skrb za zdravlje svojih stanovnika i provođenjem mjera na području zaštite zdravlja od štetnih čimbenika okoliša mjerama koje stanovništvu osiguravaju zdravstveno ispravnu hranu i vodu za piće, vodu za rekreaciju i ostale vode, predmete opće uporabe, zaštitu od buke, kakvoću zraka kao i mjerama za neškodljivo zbrinjavanje otpadnih tvari, mjerama zaštite zdravlja od štetnog djelovanja kemikalija te za zaštitu od izvora ionizirajućih i neionizirajućih zračenja.

Navedene mjere provode se sukladno programu mjera zaštite zdravlja od štetnih čimbenika okoliša koji donosi ministar nadležan za zdravstvo na prijedlog Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, a uz suglasnost ministra nadležnog za zaštitu okoliša.

Uvjete, organizaciju i način obavljanja telemedicine propisat će pravilnikom ministar nadležan za zdravstvo.

2. Plan zdravstvene zaštite

Plan zdravstvene zaštite Republike Hrvatske na temelju analize stanja zdravlja stanovništva i zdravstvenih potreba stanovništva te osiguravajući svrsishodnu podjelu rada, a uvažavajući raspoloživa sredstva te kadrovske i druge mogućnosti, uz prethodno pribavljeno mišljenje Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i nadležnih komora donosi ministar nadležan za zdravstvo.

Plan zdravstvene zaštite sadrži:

- zadaće i ciljeve zdravstvene zaštite;
- prioritetna razvojna područja;

- zdravstvene potrebe stanovništva od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku;
- specifične potrebe i mogućnosti ostvarivanja zdravstvene zaštite na pojedinim područjima;
- nositelje zadaća i rokove za ostvarivanje plana zdravstvene zaštite;
- osnove razvoja zdravstvene djelatnosti po razinama uključujući izobrazbu i usavršavanje kadrova te osnove razvoja sustava zdravstvene zaštite;
- mjerila za određivanje mreže javne zdravstvene službe uvažavajući dostupnost zdravstvene zaštite po područjima

Republika Hrvatska iz državnog proračuna osigurava sredstva za:

- programiranje, usklađivanje, provođenje i praćenje izvršenja zdravstvenog prosvjećivanja i odgoja stanovništva te promicanja zdravlja u skladu s planom zdravstvene zaštite;
- proučavanje i praćenje stanja zdravlja stanovništva;
- ostvarivanje programa za poboljšanjem zdravlja svih stanovnika;
- epidemiološko praćenje, sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti i kroničnih masovnih bolesti uključujući alkoholizam, pušenje, ovisnost o drogi i druge ovisnosti;
- hitnu medicinsku pomoć na državnim cestama;
- zdravstveno-statističku i drugu socijalno-medicinsku djelatnost od značaja za cijelu Republiku Hrvatsku;
- financiranje znanstvene djelatnosti na području zdravstvene zaštite;
- prikupljanje krvi i presađivanje organa, tkiva i stanica;
- zdravstvenu zaštitu u hitnim slučajevima osoba s prebivalištem u Republici Hrvatskoj koje nemaju zdravstveno osiguranje i nemaju sredstava za podmirenje troškova zdravstvene zaštite;
- provođenje mjera zdravstvene ekologije od interesa za Republiku Hrvatsku;
- osiguranje i praćenje provođenja, zaštite i promicanja prava pacijenata;
- druge zadaće iz svoje nadležnosti određene Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju

Republika Hrvatska osigurava sredstva za investicijsko ulaganje i investicijsko i tekuće održavanje zdravstvenih ustanova – prostora, medicinske i nemedicinske opreme i prijevoznih sredstava te informatizaciju zdravstvene djelatnosti, sukladno planu i programu mjera zdravstvene zaštite u mreži javne zdravstvene službe za zdravstvene ustanove čiji je osnivač kao i za pokriće gubitaka zdravstvenih ustanova čiji je osnivač.

Županije i gradovi osiguravaju sredstva za investicijsko ulaganje i investicijsko i tekuće održavanje zdravstvenih ustanova – prostora, medicinske i nemedicinske opreme i prijevoznih sredstava te informatizaciju zdravstvene djelatnosti, sukladno

planu i programu mjera zdravstvene zaštite i mreži javne zdravstvene službe kao i za pokriće gubitaka zdravstvenih ustanova čiji su osnivač.

Ovdje svakako treba istaknuti da se provedba zdravstvene zaštite na svjetskoj razini razlikuje od države do države. Te razlike proizlaze iz mnoštva međusobnih odnosa uključujući one povijesne, društvene, političke i kulturalne ⁶.

3. Načela zdravstvene zaštite

Zdravstvena zaštita stanovništva Republike Hrvatske provodi se na načelima sveobuhvatnosti, kontinuiranosti, dostupnosti i cjelovitog pristupa u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, a specijaliziranog pristupa u specijalističko-konzilijarnoj i bolničkoj zdravstvenoj zaštiti.

Sveobuhvatnost zdravstvene zaštite uključuje cjelokupno stanovništvo Republike Hrvatske u provedbi odgovarajućih mjera zdravstvene zaštite u skladu sa zakonom.

Kontinuiranost zdravstvene zaštite postiže se ukupnom organizacijom zdravstvene djelatnosti, osobito na razini primarne zdravstvene djelatnosti koja pruža neprekidnu zdravstvenu zaštitu stanovništvu kroz sve životne dobi. U osiguranju kontinuiranog djelovanja, sustav zdravstvene djelatnosti u Republici Hrvatskoj mora biti međusobno funkcionalno povezan i usklađen.

Dostupnost zdravstvene zaštite ostvaruje se takvim rasporedom zdravstvenih ustanova, trgovačkih društava koja obavljaju zdravstvenu djelatnost i zdravstvenih radnika na području Republike Hrvatske koji će omogućiti stanovništvu podjednake uvjete zdravstvene zaštite, naročito na primarnoj razini zdravstvene djelatnosti. Dostupnost zdravstvene zaštite na svom području jedinica područne (regionalne) samouprave osigurava organiziranjem zdravstvene zaštite u ustanovama čiji je osnivač, davanjem koncesija za obavljanje javne zdravstvene službe, koordiniranjem njihovog rada te sudjelovanjem u osiguravanju sredstava za provođenje zdravstvene zaštite na svom području.

Načelo cjelovitog pristupa primarne zdravstvene zaštite osigurava se provođenjem objedinjenih mjera za unapređenje zdravlja i prevencijom bolesti te liječenjem i rehabilitacijom.

Načelo specijaliziranog pristupa osigurava se organiziranjem i razvijanjem posebnih specijaliziranih kliničkih, javnozdravstvenih dostignuća i znanja te njihovom primjenom u praksi.

4. Mjere zdravstvene zaštite

Mjere zdravstvene zaštite su:

1. zaštita od ekoloških čimbenika štetnih za zdravlje uključujući sve mjere za očuvanje, unapređenje, praćenje i poboljšanje zdravstvenih

⁶ Hervey, Tamara K.; McHale, Jean V.: «Health Law And the European Union», Cambridge University Press, Cambridge, 2004., str. 5.

- i higijenskih uvjeta za život i rad čovjeka;
2. provođenje zdravstvenog odgoja, prosvjećivanje i promicanje zdravlja s ciljem unaprjeđenja duševne i tjelesne sposobnosti osoba;
 3. otkrivanje i otklanjanje uzroka bolesti, odnosno sprečavanje i suzbijanje bolesti te ozljeda i njihovih posljedica;
 4. mjere i aktivnosti za sprečavanje, pravodobno otkrivanje i suzbijanje zaraznih i kroničnih masovnih bolesti;
 5. mjere zdravstvene zaštite u vezi s radom i radnim okolišem (specifična zdravstvena zaštita radnika);
 6. liječenje i rehabilitacija oboljelih, tjelesno i duševno oštećenih i ozlijeđenih osoba te osoba s invaliditetom; posebne mjere zdravstvene zaštite stanovništva starijeg od 65 godina života;
 7. palijativna skrb za neizlječivo bolesne, odnosno umiruće;
 8. osiguravanje cjelovite (preventivne, kurativne i rehabilitacijske) zdravstvene zaštite djece i mladeži;
 9. osiguravanje cjelovite zdravstvene zaštite žena, a posebno u vezi s planiranjem obitelji, trudnoćom, porođajem i majčinstvom;
 10. opskrba lijekovima i medicinskim proizvodima za zdravstvenu zaštitu;
 11. pregledi umrlih.

Mjere zdravstvene zaštite provode se na temelju plana i programa mjera zdravstvene zaštite koje na prijedlog državnih zdravstvenih zavoda donosi ministar nadležan za zdravstvo po prethodno pribavljenom mišljenju nadležnih komora.

Mjere zdravstvene zaštite u vezi s radom i radnim okolišem (specifična zdravstvena zaštita radnika) koje moraju osiguravati poslodavci su:

1. mjere za sprečavanje i otkrivanje profesionalnih bolesti, sprečavanje ozljeda na radu i pružanje odgovarajuće prve pomoći;
2. mjere za zaštitu zdravlja radnika koji su na radnom mjestu izloženi posebnim opasnostima za zdravlje;
3. mjere zdravstvene zaštite propisane posebnim propisima.

Specifična zdravstvena zaštita radnika obuhvaća:

1. liječničke preglede i dijagnostičke postupke radi utvrđivanja radne sposobnosti;
2. praćenje zdravstvenog stanja radnika;
3. preventivne preglede radnika s obzirom na spol, dob i uvjete rada te pojavu profesionalne bolesti i ozljede na radu;
4. davanje savjeta o zdravlju, sigurnosti, organizaciji rada i zaštitnim sredstvima;
5. organiziranje pružanja prve pomoći i hitnih medicinskih intervencija na mjestu rada;
6. praćenje i analizu pobola s osnove ozljeda na radu i profesionalnih bolesti;
7. stalnu skrb o boljoj prilagođenosti rada, uključujući vrijeme, način i

- uvjete rada;
- 8. sudjelovanje u obavješćivanju, stručnom osposobljavanju i obrazovanju iz zaštite zdravlja na radu, sigurnosti na radu i organizacije rada;
- 9. ocjenjivanje uvjeta rada na pojedinom radnom mjestu radi zaštite radnika od ozljeda na radu i profesionalnih bolesti u vezi s radom;
- 10. promociju zdravlja i zdravstveno prosvjećivanje;
- 11. sudjelovanje u mjerama profesionalne rehabilitacije radnika;
- 12. provođenje dijagnostičkih postupaka radi utvrđivanja profesionalnih bolesti

Sadržaj mjera specifične zdravstvene zaštite radnika i način njihovog provođenja propisuje pravilnikom ministar nadležan za zdravstvo na prijedlog Hrvatskog zavoda za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu, a uz suglasnost ministra nadležnog za poslove rada. Sadržaj mjera specifične zdravstvene zaštite policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova, odnosno pripadnika Ministarstva obrane i Oružanih snaga Republike Hrvatske propisuje pravilnikom ministar nadležan za unutarnje poslove, odnosno ministar nadležan za obranu, uz suglasnost ministra nadležnog za zdravstvo.

5. Prava i dužnosti osoba u ostvarivanju zdravstvene zaštite

U ostvarivanju zdravstvene zaštite svaka osoba u skladu s odredbama Zakona o zdravstvenoj zaštiti i propisima obveznoga zdravstvenog osiguranja ima pravo na:

1. jednakost u cjelokupnom postupku ostvarivanja zdravstvene zaštite;
2. slobodan izbor doktora medicine i doktora stomatologije;
3. zdravstvenu uslugu standardizirane kvalitete i jednakog sadržaja;
4. prvu pomoć i hitnu medicinsku pomoć kada joj je ona potrebna;
5. odbijanje liječenja od strane studenata i odbijanje svih drugih intervencija koje bi samostalno obavljali zdravstveni radnici prije položenoga stručnog ispita i ishodenog odobrenja za samostalan radž;
6. odbijanje pregleda i liječenja, osim u slučaju kada bi odbijanjem ugrozila zdravlje drugih, uključujući tu i pravo da tijekom liječenja pisanim putem zatraži promjenu doktora medicine, odnosno doktora stomatologije iz razloga koji ne mora šire obrazlagati;
7. prehranu u skladu sa svojim svjetonazorom za vrijeme boravka u zdravstvenoj ustanovi;
8. obavljanje vjerskih obreda za vrijeme boravka u zdravstvenoj ustanovi u za to predviđenome prostoru;
9. opremanje u mrtvačnici u slučaju smrti, uz primjenu vjerskih, odnosno drugih običaja vezanih uz iskaz pijeteta prema umrloj osobi.

Prilikom korištenja zdravstvene zaštite osoba ostvaruje i prava sukladno

zakonu o zaštiti prava pacijenata.

Svaka osoba dužna je svoja prava na zdravstvenu zaštitu koristiti u skladu s odredbama Zakona o zdravstvenoj zaštiti i uputama o liječenju doktora medicine i doktora stomatologije i osobno je odgovorna zbog nepridržavanja tih uputa.

Svaka poslovno sposobna osoba dužna je poduzimati aktivnosti u cilju očuvanja i unapređenja svoga zdravlja i izbjegavati sve rizične čimbenike koji ugrožavaju život i zdravlje (uporaba opojnih droga, alkohola, duhanskih proizvoda, rizično spolno ponašanje i drugi medicinski priznati rizični čimbenici).

Pri korištenju svojih prava na zdravstvenu zaštitu, svaka osoba obvezna je pridržavati se kućnog reda zdravstvene ustanove, trgovačkog društva koje obavlja zdravstvenu djelatnost, odnosno privatnoga zdravstvenog radnika.

Svaka osoba ima pravo neposredno ili pisanim putem zatražiti od ravnatelja zdravstvene ustanove, uprave ili osobe ovlaštene za vođenje poslova trgovačkog društva koje obavlja zdravstvenu djelatnost, odnosno privatnoga zdravstvenog radnika, zaštitu svojih prava s obzirom na kvalitetu, sadržaj i vrstu zdravstvene usluge koja mu se pruža. Ravnatelj, uprava ili osoba ovlaštena za vođenje poslova trgovačkog društva koje obavlja zdravstvenu djelatnost, odnosno privatni zdravstveni radnik obvezni su bez odgađanja postupiti po prigovoru i o poduzetim mjerama pisanim putem obavijestiti osobu najkasnije u roku od osam dana.

Ako osoba nije zadovoljna poduzetim mjerama, zaštitu svojih prava može zatražiti kod ministra nadležnog za zdravstvo, nadležne komore, odnosno kod nadležnog suda.

6. Zdravstvena djelatnost

Zdravlje, kao društveno ekonomska kategorija, uključuje u sebi interese pojedinaca i interese društva⁷. Odnos pojedinca i društva prema zdravlju povijesno se mijenja. U nedalekoj prošlosti zdravlje, njegova zaštita i unapređenje smatrani su individualnom brigom i privatnim interesom pojedinca. Danas se, međutim, o zdravlju gotovo u cijelom svijetu govori kao o važnom društvenom interesu, o značajnom faktoru ekonomske i socijalne sigurnosti i o bitnoj komponenti ekonomskog i socijalnog blagostanja. Pravo na zdravlje programirano je kao jedno od temeljnih ljudskih prava.

Zdravstvena djelatnost je djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku koja se obavlja kao javna služba i koju, po stručno-medicinskoj doktrini i uz uporabu medicinske tehnologije, obavljaju zdravstveni radnici pri pružanju zdravstvene zaštite pod uvjetima i na način propisan Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. Djelatnost na području promicanja zdravlja, prevencije bolesti te zaštite mentalnoga zdravlja mogu obavljati i nezdravstveni radnici pod uvjetima i na način koji pravilnikom, uz

⁷ Sinisa Franjic. Medicine, Health and Bioethics Today and Tomorrow. International Journal of Biomedical Science and Engineering. Special Issue: Medical Law, Health Law and Bioethics as An Imperative for a Better Tomorrow. Vol. 3, No. 3-1, 2015, pp. 1-5. doi: 10.11648/j.ijbse.s.2015030301.11

prethodno pribavljeno mišljenje nadležnih komora, propisuje ministar nadležan za zdravstvo.

Zdravstvena djelatnost obavlja se na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini te na razini zdravstvenih zavoda.

Ovdje treba posebno istaknuti da je ljekarnička djelatnost dio zdravstvene djelatnosti koja se obavlja na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite, a obuhvaća opskrbu stanovništva lijekovima i medicinskim proizvodima u skladu s posebnim zakonom. Ljekarnička djelatnost obavlja se samo u sklopu mreže javne zdravstvene službe.

Iznimno, dio ljekarničke djelatnosti koji se odnosi na galenske laboratorije i laboratorije za provjeru kakvoće galenskih pripravaka i identifikaciju ljekovitih tvari, može se obavljati izvan mreže javne zdravstvene službe.

7. Zaključak

Cilj je zdravstvene zaštite u bilo kojoj državi na svijetu, pa tako i u Republici Hrvatskoj, jest promocija zdravlja i zdravog načina života, unapređenje zdravlja, prevencija bolesti, sprječavanje bolesti, pravodobno otkrivanje bolesti, učinkovito liječenje i rehabilitacija. Temeljem Ustava Republike Hrvatske, država je dužna pružiti svojim građanima zdravstvenu zaštitu. Zdravstvena zaštita se provodi u zdravstvenim ustanovama s kojima Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje ima potpisan ugovor o pružanju zdravstvene zaštite. Svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja. Zdravstvena usluga mora biti na visokoj razini kvalitete.

8. Literatura

1. Hervey, Tamara K.; McHale, Jean V.: «Health Law And the European Union», Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
2. Jakšić, Želimir i suradnici: «Socijalna medicina – Praktikum I», Šesto prošireno izdanje, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1992.
3. Jakšić, Želimir; Kovačić, Luka i suradnici: «Socijalna medicina», Medicinska naklada, Zagreb, 2000.
4. Sinisa Franjic. Basic Terms of Medical Law and Health Law. International Journal of Biomedical Science and Engineering. Special Issue: Medical Law, Health Law and Bioethics as An Imperative for a Better Tomorrow. Vol. 3, No. 3-1, 2015, pp. 6-9. doi: 10.11648/j.ijbse.s.2015030301.12
5. Sinisa Franjic. Medicine, Health and Bioethics Today and Tomorrow. International Journal of Biomedical Science and Engineering. Special Issue: Medical Law, Health Law and Bioethics as An Imperative for a Better Tomorrow. Vol. 3, No. 3-1, 2015, pp. 1-5. doi:

10.11648/j.ijbse.s.2015030301.11

6. Zakon o zdravstvenoj zaštiti - NN 150/2008.; 71/2010.; 139/2010. 22/2011.; 84/2011.; 154/2011.; 12/2012.; 35/2012.; 70/2012.; 82/2013.; 159/2013.; 154/2014.; 70/2016.; 131/2017.
7. Zrinščak, Siniša: «Sustavi zdravstvene politike u svijetu - osnovna obilježja i aktualni procesi», Revija za socijalnu politiku, 1/1999.

Functioning of health care in the legal system of the Republic of Croatia

Phd Sinisa Franjic

Abstract:

Health care is a system of social, collective and individual measures, services and activities for the preservation and improvement of health, disease prevention, early detection of diseases, timely treatment, health care and rehabilitation. Health care and its functioning are one of the most important foundations of any country in the world. This is an extremely important area of our everyday life with very sensitive issues that often lead to severely debates. The basis of the functioning of health care in the legal system of the Republic of Croatia is the Constitution and the Law on Health Care and many other laws and bylaws and international documents that ultimately provide a quality health service. This paper deals with health care through the prism of the Law on Health Care.

Key words: health, health care, right.

Article history:

Received: 29. 10. 2018.

Accepted: 20. 11. 2018.

УДК: 351.741

Прегледни научни рад

**МОДЕЛ ПОЛИЦИЈСКОГ СИСТЕМА КАО ФАКТОР ЕФИКАСНОСТИ
ОБАВЉАЊА ПОСЛОВА ПОЛИЦИЈЕ****Др Гојко Шетка***
Петар Ђукић**Апстракт:*

Ефикасност обављања полицијских послова и задатака, као и ефикасност неке полицијске организације уопште, питања су која је нужно посматрати у контексту организације и устројства полицијског система једне државе. Основне контуре организације и устројства полицијског система дефинишу модел, који зависи од низа објективних и субјективних фактора. Свака држава настоји да своју полицију организује по моделу који ће јој омогућити правремену и ефикасну реакцију на савремене безбједносне изазове, ризике и пријетње, а уз што рационалнији утрошак материјално - финансијских средстава и, условно речено, људских ресурса. У свијету егзистира доста различитих модела полицијских система при чему би сигурно било погрешно тврдити да постоје два идентична. Разноликост у организацији полицијских система у свијету огледа се у чињеници да не постоје двије земље са идентичним друштвено-политичким уређењем. Према томе, модел полицијског система треба да одговара уставно-политичком уређењу државе. У овом раду ћемо се управо бавити појмом и моделима полицијског система, као и питањем утицаја модела полицијског система на ефикасност обављања послова полиције.

Кључне ријечи: полиција, организација, послови полиције, модел, систем, ефикасност.

УВОД

Свака суверена држава има право да полицију организује на начин који одговара њеним потребама и друштвено-политичким приликама. Наиме, положај, улога и организација полиције редовно су резултат дејства одређених фактора који у сваком друштву имају своје специфичности.¹ У

* Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, e-mail: gojko.setka@fhn.unibl.org.

* Факултет безбедности, Универзитет у Београду, e-mail: petar.djukic96@yahoo.com.

¹ Милосављевић, Б., Наука о полицији, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 343.

сложеним економским, безбједносним, политичким и другим околностима, предуслов за успјешну реализацију друштвене улоге полиције јесте усклађеност њене организације са потребама, могућностима и стандардима у безбједносним интеграцијама. Основни услов функционисања и развоја полицијских организација у савременом окружењу јесте изградња и постојање адекватног модела који ће посједовати задовољавајући ниво флексибилности.² Такав модел треба да омогући правремену и ефикасну реакцију на савремене безбједносне изазове, ризике и пријетње. Такође, одређени модел организације полиције који се примјењује у некој држави треба да омогући да се испуне циљеви полицијске организације у што краћем временском периоду уз што мањи утрошак материјално-финансијских средстава, те мање оптерећење кадрова.

У свијету постоји широк спектар модела полицијског система од којих сваки има специфична обиљежја која омогућавају његово разликовање од полицијског система било које друге земље. Дакле, не постоје два потпуно идентично устројена полицијска система. Присутна су различита рјешења, од централистички организованих полицијских система, до потпуно децентралистичких, па чак организационо смјештених у министарства правде, а не у министарство унутрашњих послова или полиције.³ Сваки полицијски систем детерминисан је условима у којима је изграђен и у којима еволуира. При томе се издваја читав низ спољашњих и унутрашњих фактора. Од спољашњих издвајамо систем извршне власти који устројава укупну државну управу и војску, безбједносне прилике, безбједносне потребе, безбједносне политике, безбједносне циљеве, те културолошке, економске, социјалне, политичке и друге прилике у којима дјелују органи унутрашњих послова. Као најважнији унутрашњи фактори наводе се: стратегије, смјернице, упутства и циљеви полиције, послови и задаци полиције, те организациони ресурси којима располаже полиција (број и структура кадрова, средства, техника, технологија и методологија рада, програми и планови дјеловања и развоја и др.).⁴ Све ово говори о разноврсности и сложености модела полицијског система, али у литератури се издвајају два основна модела организације полиције – затворени и отворени модел. Код затворених модела полицијом се управља на традиционалан начин. Основу чини хијерархијска структура са вертикалном комуникацијом и доминантном улогом старјешине.⁵ Овакви модели могу функционисати у стабилним условима, а полиција обавља послове рутински, што узрокује

² Цветковић, Д., *Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције*, Школа бизниса, број 1/2010, Висока пословна школа, Нови Сад, 2010, стр. 111.

³ Јовичић, Д., Шетка, Г., *Организација и надлежност полиције*. ГрафоМарк, Бања Лука, 2018, стр. 79.

⁴ Према: Франуловић, Д., Пушељић, М., Магушић, Ф., *Организацијски модели полицијских система*.

https://bib.irb.hr/datoteka/590835.D._Franulovi_M._Puelji_F._Magui_Organizacijski_modeli.pdf

⁵ Кунић, П., *Управно право – посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2008, стр. 66.

одређене недостатке оваквог модела који се манифестују кроз висок степен бирократизације, крутост, спорост, одсуство креативности и др.⁶ Насупрот њима, отворени модели подстичу креативност. Поред вертикалних односа развијају и хоризонталне линије комуницирања гдје су наређења замијењена савјетима и добронамјерним препорукама. Ови модели више личе на пословне моделе.⁷

ПОЈАМ ПОЛИЦИЈСКОГ СИСТЕМА

Полицијски систем настојаћемо објаснити помоћу опште теорије система и помоћу теорије система безбједности из разлога што полицијски систем представља интегрални дио система безбједности.

Систем представља скуп различитих елемената који функционишу као складна цјелина ради остварења одређеног циља. Појам система обухвата сљедеће елементе: постављен циљ због којег постоји систем, снаге и средства за остварење циља, структуру елемената система преко којих се остварују поједине активности, скуп активности за остварење циља и функцију структурних елемената за остварење циља.⁸ Систем безбједности, као један специфичан систем, можемо одредити као организовани друштвени систем преко којег друштво организује функцију заштите својих виталних вриједности ради општег напретка и развитка друштва.⁹ Систем подразумијева један изграђен и уређен скуп подсистема који имају дефинисан дјелокруг рада и примијењују опште и специфичне методе. Посебност система безбједности огледа се у томе "што су његови подсистеми организовани као системи, јер сваки има посебне снаге, средства, методе, правила и норме рада".¹⁰ Управо један од тих подсистема који сам за себе представља посебан систем јесте и полицијски систем. Уједно, ради се о "најпрактичнијем" дијелу безбједности који подразумијева најнепосредније релације са грађанима и заједницом. Тако функционисање подсистема безбједности можемо окарактерисати као "динамичан, сложен и специфичан процес који не би смио да доведе у питање загарантоване слободе и људска права свих грађана".¹¹ Дакле, на неки начин се може рећи да је однос између система безбједности и полицијског система хијерархијски.

Имајући у виду функцију полиције, као и постулате опште теорије система и теорије система безбједности, полицијски систем у коначници можемо дефинисати као специфичан и динамичан подсистем система

⁶ Јовичић, Д., Шетка, Г., *Организација и надлежност полиције*. ГрафоМарк, Бања Лука, 2018, стр. 79.

⁷ Кунић, П., *Управно право – посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2008, стр. 66.

⁸ Кековић, З., *Теорија система безбједности*. Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009, стр. 73.

⁹ Исто, стр. 139.

¹⁰ Ђеранић, П., *Ко чува чуваре*, Бесједа, Бања Лука, 2011, стр. 21.

¹¹ Исто, стр. 4.

безбједности са утврђеним међусобним односима његових дијелова организован ради ефикасног обављања послова јавне безбједности и осталих унутрашњих послова, односно остварења функција полиције – кривичне, прекршајне, управне, нормативне и социјалне. Функција полицијског система обухвата циљеве (нпр. заштита друштва од криминалитета) и најразличитије послове (контрола и регулисање саобраћаја, одржавање јавног реда и мира, управно-правни послови и др.).

Треба нагласити да је полицијски систем шири појам од појма „полицијска организација“. Полицијска организација је само дио интегралног полицијског система. Потпуно је ирелевантно да ли се полицијски систем састоји од више полицијских агенција које су самосталне у свом раду у оквиру неке државе, јер се он у једној држави посматра као једна цјелина. Наравно, то опет не значи да би све полицијске агенције у једној држави требало да буду подређене само једном центру. Колико ће неки полицијски систем бити функционалан зависи од његовог правилног организовања, функционисања и сарадње унутар њега – између његових саставних дијелова (полицијских агенција).¹²

ПОДЈЕЛА ПОЛИЦИЈСКИХ СИСТЕМА ПРЕМА СТРУКТУРИ

Упоредно проучавање полицијских система од огромног је практичног и теоријског значаја. Самим тим, јако је битно идентификовати неке основне моделе који се јављају у свијету. Као што смо рекли, полицијски систем сваке земље посједује одређена структурна, функционална и друга обиљежја која се не срећу у другим земљама.¹³ У односу на сва та обиљежја постоје различите подјеле полицијских система. Класификацију је могуће вршити према разним критеријумима у складу са сврхом класификације.

За подјелу полицијских система према структури можемо искористити класификације Р. Фосдика и Р. И. Мобија чијим комбиновањем добијамо три основна модела полицијских система:

- континентални,
- енглески (англосаксонски) и
- колонијални.¹⁴

Континентални модел карактеристичан је за готово све европске државе осим Уједињеног Краљевства. Професор Богољуб Милосављевић као основна општа обиљежја континенталног модела наводи: постојање националне полиције којом се управља из једног центра, одсуство конкурентских надлежности, разликовање двије стандардне националне

¹² Шетка, Г., *Модели полицијских организација и полицијски систем БиХ*, Безбједност – Полиција – Грађани, година XII, број 1-2/16, Бања Лука, 2016, стр. 159.

¹³ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 344.

¹⁴ Исто, стр. 345.

полицијске организације – националне полиције и националне жандармерије, подјела на административну и судску полицију, непостојање аутономних полицијских снага испод централног нивоа и сл. Ове карактеристике израз су јаке државне традиције.¹⁵

Англосаксонски модел карактеристичан је, прије свега, за Велику Британију, САД, Канаду и Аустралију. Он се базира на структуралној децентрализацији. То је пследица тога што пресудан утицај на рад полиције остварују органи локалне власти. У овом моделу, кључну улогу играју локалне полицијске организације које су под утицајем органа локалне самоуправе. Поред тога, могућ је извјестан степен координације са националног нивоа. Уколико постоје националне полицијске снаге настоји се да њихова улога буде тако постављена како не би нарушавала аутономност локалне полиције.¹⁶

Када говоримо о колонијалном моделу полицијског система, мислимо на полицијске системе држава које су у прошлости биле колоније европских колонијалних сила, прије свега Енглеске. Колонијалне силе настојале су да у својим колонијама успоставе полицијске системе који ће бити у функцији заштите њихових интереса. Проф. Милосављевић наводи сљедеће карактеристике колонијалног модела: одговорност полиције искључиво колонијалним властима и мјерење њеног успјеха према циљевима тих власти, централизована структура и милитаризација, обавезно лично наоружање, живот у баракама и касарнама, искључивање локалног особља из састава полиције у потпуности или само са руководећих положаја и сл. Битно је нагласити да је колонијални модел дио историје, али и то да су се неке од набројаних карактеристика задржале и данас у бившим колонијама.

Неки аутори овој подјели додају и тзв. азијски модел чији је главни представник Јапан. Иако јапанска полиција дјелује под надзором националне владе, интегрисаност јапанске полиције у локалну заједницу важно је обиљежје њеног рада. Од полицајаца се очекује да обилазе породице за које су задужени, а грађани су навикнути на то да их локални полицајци надзиру.¹⁷ Јапан заиста представља јединствен примјер у свијету како полиција треба да се односи према заједници у којој остварује своје функције.

ПОДЈЕЛА ПОЛИЦИЈСКИХ СИСТЕМА ПРЕМА СЛОЖЕНОСТИ

Један од критеријума према којем се може извршити подјела полицијских система је критеријум сложености. Овдје се мисли на то да ли се управљање

¹⁵ Исто, стр. 362.

¹⁶ Субошић, Д., *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 47.

¹⁷ Према: Франуловић, Д., Пушељић, М., Магушић, Ф., *Организацијски модели полицијских система*.

https://bib.irb.hr/datoteka/590835.D._Franulovi_M._Puelji_F._Magui_Organizacijski_modeli.pdf

полицијским системом врши из једног или више центара. Према овом критеријуму полицијски системи се дијеле на:

- просте (једноставне) и
- сложене.

Прост (једноставни) полицијски систем постоји у оним земљама гдје су све полицијске снаге подређене једној управљачкој инстанци (најчешће неком министарству) тако да фактички можемо говорити о једној полицијској организацији. Овакав модел карактеристичан је за мање државе. "Дакле, овакав систем еквивалент је јединстваној и централизованог полицијској организацији једне државе. У таквој полицијској организацији све полицијске снаге подређене су јединственом полицијском органу."¹⁸

Са друге стране, ако у некој земљи постоје двије или више полицијских организација, од којих је свака подређена посебним центрима и по томе аутономна, ријеч је о моделу сложеног полицијског система.¹⁹ Овај модел је, за разлику од простог (једноставног), типичан, односно присутан у већини земаља. Најчешће су варијанте са двије или три полицијске организације, а екстремне случајеве представљају земље које имају неколико десетина, стотина, па и хиљада аутономних полицијских организација (БиХ, Велика Британија, земље Бенелукса, САД).²⁰ И поред тога што су сложени системи најчешћи модел, треба рећи да се често отвара проблем међусобне координације између различитих организација и сукоб надлежности.

ПОДЈЕЛА ПОЛИЦИЈСКИХ СИСТЕМА ПРЕМА СТЕПЕНУ (ДЕ)ЦЕНТРАЛИЗАЦИЈЕ

Према степену централизације, ако се он узме као критеријум за подјелу полицијских система, пресудну улогу у класификацији представља однос полицијског система и елемената који га чине према централној власти. Основно питање које се поставља јесте да ли је централна власт једина која има утицај на полицијски систем или ту могу партиципирати и регионалне или локалне власти. С обзиром на то полицијски системи дијеле се на:

- централизоване и
- децентрализоване.

Док прости полицијски системи могу бити само централизовани, сложени могу бити и централизовани и децентрализовани. О ком моделу се

¹⁸ Субошић, Д., *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018, стр. 48.

¹⁹ Ловичић, Д., Шетка, Г., *Организација и надлежност полиције*. ГрафоМарк, Бања Лука, 2018, стр. 79.

²⁰ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 346.

ради можемо закључити из тога да ли се управљање над организацијама које чине полицијски систем врши од стране централне власти, што није увијек лако одредиво, с обзиром на могуће варијације ових модела.²¹ Централизоване полицијски системи су такви системи код којих полицијском организацијом, односно организацијама које га чине управља јединствена централна власт. Дакле, цјелокупна "полицијска власт" је смјештена на централном нивоу.

Код децентрализованих полицијских система на полицијске организације одређен управљачки утицај имају административно-територијалне јединице. Јачина тог утицаја се мјери степеном децентрализације. Децентрализација може бити умјерена, а то значи да су полицијске организације координиране из врха, или екстремна, што значи да нема координације на врху државног апарата.²² Дакле, код децентрализованих полицијских система "полицијска власт" је распоређена на централном, али и на другим нивоима административно-управљачког апарата.

На крају, с обзиром на наведено, а без претензија да их све посебно објашњавамо, можемо закључити да постоје сљедеће варијације модела полицијског система по критеријуму односа према централносној власти и нивоу децентрализације: јединствен централизован, координиран централизован, некоординиран централизован, координиран децентрализован и некоординиран децентрализован полицијски модел.²³

СЛОЖЕНИ КООРДИНИРАНИ И СЛОЖЕНИ НЕКООРДИНИРАНИ ПОЛИЦИЈСКИ СИСТЕМИ

Подјела полицијских система на сложене координиране и сложене некоординиране односи се само на оне земље чији је полицијски систем сложен, односно оне земље са више полицијских организација. У таквим земљама са таквим моделима организовања полиције најчешће се и јављају проблеми функционалне природе, што може да има негативне импликације на ефикасност обављања полицијских послова.

Сложен координиран полицијски систем је такав систем у коме су територијалне надлежности између полицијских агенција разграничене тако да је за сваки дио територије државе надлежна само једна од полицијских

²¹ Јовичић, Д., Шетка, Г., *Организација и надлежност полиције*. ГрафоМарк, Бања Лука, 2018, стр. 80.

²² Пушељић, М., Јеленски, М., *Полицијски суштави – реализација полицијске функције кроз устрој*, „Полиција и сигурност“ - часопис Министарства унутрашњих послова Републике Хрватске, бр. 1-2, Загреб, 2007, стр. 4.

²³ Види шире: Гаћиновић, Р., *Модели савремених полицијских организација*. У: Часопис за његовање демократске политичке културе „Култура полиса“, бр. 18, Култура – Полис, Нови Сад, 2012.

агенција.²⁴ Примјери сложених координираних полицијских система су полицијски системи Велике Британије, Канаде, Француске, Јапана и др.

Сложен некоординиран полицијски систем подразумева тзв. конкурентску надлежност која се огледа у томе да су за исте дијелове државне територије надлежне двије или више полицијских агенција. Примјери сложених некоординираних система су полицијски системи САД-а и Босне и Херцеговине. Дакле, федералне државе у принципу имају сложене некоординиране полицијске системе из превасходног разлога неопходности обезбјеђења примјене прописа федералних јединица, али са друге стране и законодавства са нивоа државне заједнице. Ово не значи да унитарне државе не могу имати сложен некоординиран полицијски систем, само су други разлози за његово успостављање као таквог. То су нпр. жеља да се акцијом више полицијских агенција постигне боље вршење полицијских послова, разликовање стварне надлежности појединих агенција, задржавање локалних полицијских снага у структури полицијског система и сл. Посебно треба истаћи и два основна проблема која се издвајају у литератури, а која се вежу за сложене некоординиране полицијске системе. Први проблем огледа се у самој конкурентској надлежности јер је могућност сукоба сразмјерно већа него код сложених координираних система. Други проблем огледа се у тежој контроли јавности над полицијом, јер јавност често није у могућности да установи која полицијска агенција је одговорна за поједине задатке.²⁵ Нажалост, као чит примјер сложеног некоординираног полицијског система са много недостатака у свом функционисању можемо навести полицијски систем у БиХ. У том полицијском систему, овакав облик његовог организовања и функционисања директно утиче на његову мању функционалност.

МОДЕЛ ПОЛИЦИЈСКОГ СИСТЕМА КАО ФАКТОР ЕФИКАСНОСТИ ОБАВЉАЊА ПОЛИЦИЈСКИХ ПОСЛОВА

Полицијски систем једне државе обухвата сва питања која се тичу положаја полиције у друштву, те начина на који је њена улога дефинисана уставом и законима и како се функционално све то одражава у пракси.²⁶ Примарни услови функционалности неког полицијског система јесу његова усклађеност са уставом конкретне државе и усклађеност са организацијом цјелокупне државе или државне заједнице. Сложена организација државе претпоставља сложен полицијски систем, али то не претпоставља нужно

²⁴ Шетка, Г., *Утицај организације полицијских структура у Босни и Херцеговини на стање безбједности*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2016, стр. 107.

²⁵ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 361.

²⁶ Пушељић, М., Јеленски, М., *Полицијски системи – реализација полицијске функције кроз устрој*, „Полиција и сигурност“ - часопис Министарства унутрашњих послова Републике Хрватске, бр. 1-2, Загреб, 2007, стр. 19.

полицијски систем који је нефункционалан или мање функционалан од једноставних полицијских система Исто тако, кључна претпоставка функционалности полицијског система јесте и јасна подјела надлежности између полицијских агенција које га чине. Дакле, ово је минимум услова који морају бити испуњени да би држава могла, преко свог полицијског система, гарантовати грађанима безбједност која је, треба нагласити, једнако потребна свима, без обзира на боју коже, пол, националност, вјероисповијест или било који други основ. Уколико су ти услови испуњени, полицијски систем функционисаће као складна цјелина, што је уједно и претпоставка ефикасног обављања послова и задатака из дјелокруга и надлежности полиције. Са друге стране неиспуњеност базичних услова отвара могућности јављања бројних проблема – могућност директног утицаја политике на обављање полицијских послова, нарушена међуполицијска сарадња, сукоб надлежности између полицијских агенција, недовољан степен повјерења грађана у полицијске структуре и слично.²⁷

Дакле, како закључује Цветковић, организациони дизајн има значајну улогу у обезбјеђивању законите, ефикасне, и флексибилне организације која може да се адаптира према окружењу па, стога, организациона структура представља један од фактора успјешности полиције.²⁸

Модел полицијског система има знатан утицај на ефикасност вршења послова полиције. Ово се може оправдати чињеницом да управо модел полицијског система утиче и омогућава, ако је прилагођен стварним потребама једне државе, несметано обављање послова полиције на свим нивоима полицијског система. Уколико полицијски систем није у складу са друштвено-политичким потребама једне државе, онда он има негативан утицај на обављање послова полиције. Ово наводимо из разлога што неадекватан модел полицијског система може изазвати, прије свега, сукоб надлежности (како стварне, тако и мјесне) што за посљедицу неминовно има смањење ефикасности вршења послова полиције од стране полицијских агенције које чине један полицијски систем. Даље, неадекватан модел полицијског система неминовно проузрокује лошу међуполицијску сарадњу која има директан утицај на ефикасност обављања појединих оперативних послова полиције. Услјед наведених проблема, долази до мањег повјерења грађана у полицијске структуре, што опет, неминовно доводи до мање ефикасности полицијских структура. Проблеми који настају као посљедица примјене неадекватног модела полицијског система, погодују остваривању политичког утицаја на полицијске структуре у једној земљи, што омогућава политици да утиче на опративни рад полиције, као и на доношење

²⁷ Шетка, Г., *Модели полицијских организација и полицијски систем БиХ*, Безбједност – Полиција – Грађани, година XII, број 1-2/16, Бања Лука, 2016, стр. 160.

²⁸ Цветковић, Д., *Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције*, Школа бизниса, број 1/2010, Висока пословна школа, Нови Сад, 2010, стр. 117.

стратешких одлука у полицији, које имају утицај на вршење послова полиције и ефикасност полиције.

На самом крају представићемо дио резултата емпиријског истраживања које је рађено 2018. године за потребе израде дипломског рада под називом „Функционалност полицијског система Босне и Херцеговине“ кандидата Петра Ђукића на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. У оквиру истраживања анкетирани су 82 полицијска службеника различитих полицијских агенција у Босни и Херцеговини. Важност става полицијских службеника о питањима организације и функционисања полицијског система у цјелини огледа се у чињеници да су они непосредни извршиоци послова и задатака на терену. Због тога је у њиховом интересу да буду независни од утицаја политике у свом раду, да имају могућност „нормалне“ и ефикасне сарадње са другим полицијским агенција које су дио истог полицијског система, да остварују добре контакте са грађанима и сл. Треба поновити да је основна претпоставка тога функционалан модел полицијског система. У овом случају истраживања испитаницима је постављено следеће питање: "Какав утицај, по Вашем мишљењу, има функционалност полицијског система неке државе на укупно стање безбједности у држави?"

Одговор	Ф	%
Има пресудан утицај.	26	31,7
Има велики, али не и пресудан утицај.	50	61,0
Има незнатан утицај.	5	6,1
Нема никакав утицај.	1	1,2

Табела 1: Дистрибуција испитаника у односу на одговоре на питање (извор: Обрада аутора).

Највећи број испитаника, њих 50 или 61%, сматра да функционалност полицијског система има велики, али не и пресудан утицај на укупно стање безбједност, док је 26 (31,7%) испитаника става да је тај утицај пресудан. Да је утицај незнатан сматра свега 5 испитаника, а да је непостојећи сматра само један испитаник. Дакле, може се извести закључак да непосредни извршиоци послова полиције, који свакодневно примјењују полицијска овлашћења и који су у непосредном контакту са грађанима, те од чијег рада директно зависи стање безбједности, сматрају да модел полицијског система и начин организације полицијских структура има велики утицај на функционалност полицијског система, од чега у великој мјери зависи стање безбједности. Да је овај закључак исправан, најбоље се илуструје кроз наредну тврдњу коју су испитаници требали потврдити или оповрћи, а она је гласила: "Адекватно

организован полицијски систем доприноси ефикасном вршењу полицијских послова."

Одговор	Ф	%
Потпуно се слажем.	76	92,7
Дјелимично се слажем.	5	6,1
Не слажем се.	1	1,2

Табела 2: Дистрибуција испитаника у односу на степен сагласности са тврдњом - (извор: Обрада аутора).

Чак 76 или 92,7% испитаника у потпуности се слаже са тврдњом да адекватно организован полицијски систем доприноси ефикасном вршењу полицијских послова. Дјелимично се слаже само пет испитаника, а неслагање је изразио само један испитаник. Ови резултати нам само потврђују наш раније изнесени став, да је за функционисање полицијског система од велике важности правилан избор модела полицијског система по коме ће полицијске структуре у једној држави бити организоване, а што, са друге стране, има и знатан утицај на ефикасно вршење послова полиције. Дакле, пракса је недвосмислено потврдила тезу да модел полицијског система представља један од значајних фактора који утиче на ефикасно вршење послова полиције.

ЗАКЉУЧАК

Полицијски систем је интегрални дио система безбједности који свака држава конципира у складу са државно-политичким уређењем, безбједносним приликама, безбједносним потребама и сл. Такође, полицијски систем се може посматрати као специфичан и динамичан подсистем система безбједности са утврђеним међусобним односима његових дијелова, организован ради ефикасног обављања послова полиције, односно остварења функција полиције. Узмајући ово у обзир, лако је закључити да од функционалности и ефикасности полицијског система зависи укупно стање безбједности у једној држави.

Велики број фактора, како објективних тако и субјективних, утичу на то како ће један полицијски систем бити организован, тачније који ће модел полицијског система држава одабрати за организовање својих полицијских структура. Због великог броја фактора који утичу на обликовање полицијског система, у свијету не постоје два идентично устројена полицијска система. Међутим, без обзира на велики број фактора који утичу на обликовање полицијског система једне државе, најбитнија ствар је да се полицијске структуре организују по моделу који је усклађен са друштвено-политичким уређењем једне државе и који одговара њеним потребама.

Уколико модел полицијског система није адекватан друштвено-политичком поретку и уређењу једне државе, може да проузрокује велике проблеме у функционисању полицијских структура. Исто тако, ствара се могућност за развој и испољавање многобројних негативних фактора који самњују капацитете полицијских снага и који директно умањују функционалност полицијских агенција.

Уколико се једна држава опредјели за сложен модел полицијског система, или неку његову варијацију, важно је да надлежности између елемената полицијског система (полицијских агенција које га чине) буду јасно разграничене. Ово су минимални услови функционалности полицијског система чије је најважније обиљежје ефикасно обављање послова и задатака из дјелокруга и надлежности полиције. У раду смо несумњиво установили да од правилно одабраног модела полицијског система зависи ефикасност у обављању послова полиције. Ову тезу смо потврдили и кроз презентоване резултате истраживања, које смо користили као потврду поменуте тезе. Даље, кроз интерпретиране резултате емпријског истраживања, показало се да полицијски службеници посједују свијест о утицају организације и функционисања полицијског система на ефикасно обављање послова и задатака из њихове надлежности, као и на безбједност државе уопште.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гађиновић, Р., *Модели савремених полицијских организација*, Часопис за његовање демократске политичке културе „Култура полиса“, бр. 18, Београд, 2012, (стр. 229 – 249),
2. Јовичић, Д., Шетка, Г., *Организација и надлежности полиције*. ГрафоМарк, Бања Лука, 2018,
3. Кековић, З., *Теорија система безбједности*. Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009,
4. Кунџић, П., *Управно право – посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2008,
5. Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997,
6. Пушељић, М., Магушић, Ф., Нађ, И., *Организација и функционирање полиције*, МУП Републике Хрватске, Загреб, 2008,
7. Пушељић, М., Јеленски, М., *Полицијски сусџави – реализација полицијске функције кроз усџрој*, „Полиција и сигурност“ - часопис Министарства унутрашњих послова Републике Хрватске, бр. 1-2, Загреб, 2007, (стр. 1 – 19),
8. Субошић, Д., *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2018,
9. Ђеранић, П., *Ко чува чуваре*, Бесједа, Бања Лука, 2011,

10. Франуловић, Д., Пушељић, М., Магушић, Ф., *Организацијски модели полицијских сустава*, https://bib.irb.hr/datoteka/590835.D._Franulovi_M._Puelji_F._Magui_Organizacijski_modeli.pdf
11. Цветковић, Д., *Организациони дизајн као један од фактора ефикасности полиције*, Школа бизниса, број 1/2010, Висока пословна школа, Нови Сад, 2010, (стр. 110-118),
12. Шетка, Г., *Модели полицијских организација и полицијски систем БиХ*, Безбједност – Полиција – Грађани, година XII, број 1-2/16, Бања Лука, 2016, (стр. 159-170),
13. Шетка, Г., *Улога организације полицијских структура у Босни и Херцеговини на стање безбједности*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2016.

POLICE SYSTEM MODEL AS A FACTOR OF POLICE TASKS EFFICIENCY

PhD Gojko Setka
Petar Djukic

Abstract:

The efficiency of carrying out police tasks and tasks, as well as the effectiveness of a police organization in general, are issues that are necessary to observe in the context of the organization of the police system of a particular state. The basic contours of the organization and the structure of the police system define the model. Each state seeks to organize its police according to a model that will allow it a timely and effective reaction to the contemporary security challenges, risks and threats, as well as rational spending of material and financial resources and, conditionally speaking, human resources. There are many different models of police systems in the world, and it would certainly be wrong to claim that there are two identical ones. The reason for this is the number of factors that affect the design of the police system. Accordingly, the model of the police system should correspond to the constitutional and political organization of the state. In this paper we will deal with the concept and models of the police system, as well as the question of the influence of the police system model on the police tasks efficiency.

Key words: police, organization, model, system, efficiency.

Article history:

Received: 27.11.2018.

Accepted: 15.12.2018.

UDK: 343.85:343.62-055.2(497.11)
343.85:343.54/.55-055.2(497.11)

Pregledni naučni rad

NASILJE U PORODICI U SVJETLU NOVOG ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI REPUBLIKE SRBIJE I NJEGOVA USAGLAŠENOST SA PRAVOM EU

MSc Jasmina Nikšić*

Apstrakt:

Nasilje u porodici kao društvena devijacija javlja se tamo gdje solidarnost i zaštita trebaju biti najveći, u porodici. Porodica, pak, kao primarna društvena grupa ne bi trebala biti mjesto gdje će nasilje biti vršeno. Upravo iz ovih razloga porodično nasilje je pojava koja je inkriminisana u zakonodavstvu R. Srbije. Naime, nasilje u porodici regulisano je Krivičnim zakonikom, Porodičnim zakonom, a pojedine radnje iz ovog djela prepoznaju se i u Zakonu o prekršajima. U cilju zaštite i prevencije od nasilja u porodici R. Srbija je otišla korak dalje, usvojen je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici koji se primjenjuje od 1. juna 2017. g. U tom smislu, R. Srbija je u ovoj oblasti otpočela sa usaglašavanjem pozitivnopravnih propisa sa propisima Evropske unije.

Ključne riječi: nasilje u porodici, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, krivično djelo, pravo Evropske unije

Uvod

Nasilje u porodici je takav oblik kriminaliteta koji se, statistički gledano, iz godine u godinu, povećava. Ono što ga karakteriše jeste velika tamna brojka. Republika Srbija ima dobar zakonodavni okvir po pitanju nasilja u porodici. Naime, ovaj oblik ponašanja regulisan je u više zakonskih propisa gdje se pokušalo obuhvatiti i zakonski regulisati što veći broj ponašanja koja potpadaju pod nasilje u porodici. Pa je tako nasilje u porodici regulisano, najprije, Krivičnim zakonikom R. Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)), zatim Porodičnim zakonom ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015), a određeni oblici ponašanja inkriminisani su Zakonom o prekršajima ("Sl. glasnik RS", br. 65/2013, 13/2016 i 98/2016 - odluka US). Republika Srbija je, također, novembra mjeseca 2016. godina usvojila i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici ("Sl. glasnik RS", 94/2016),

* Asistent na Depratmanu za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, e-mail: j.pljakic@uninp.edu.rs.

dalje: Zakon, koji je stupio na snagu 1. juna 2017. godine i koji predstavlja još jedan oblik zaštite od ovog oblika ponašanja u društvu.

Krivičnopravna i građanskopravna zaštita

Od vremena kada nasilje u porodici nije bilo posebno sankcionisano, značajan napredak na planu zaštite žrtava nasilja u porodici (koje su najčešće žene, deca, starije osobe – dakle najranjiviji članovi društva) postignut je 2005. godine donošenjem Porodičnog zakona. Porodični zakon po prvi put u porodičnopravnoj oblasti, u posebnom dijelu, uvodi odredbe o nasilju u porodici i porodičnopravnoj zaštiti žrtava nasilja.

Imajući u vidu da su posljedice nasilja u porodici teške telesne i duševne patnje uglavnom žena i djece, te da su neka od tih djela posebno traumatična za žrtvu, u novo porodično zakonodavstvo uvrštene su materijalnopravne i procesnopravne odredbe o zaštiti od nasilja u porodici. Smisao ovih odredbi jeste da, prije svega, spriječe da nasilje koje se već dogodilo u porodici bude nastavljeno ili da eskalira u još opasnijem pravcu. Namjera zakonodavca u ovom slučaju bila je da djeluje preventivno i odvraćajuće, kako ne bi došlo do većeg ugrožavanja života, fizičkog ili psihičkog integriteta odnosno slobode jedne osobe ili ozbiljnog narušavanja razvoja njene ličnosti.¹

Porodični zakon najprije u prvom, opštem dijelu, u glavi koja nosi naziv Nasilje u porodici, u članu 10. stav 1. navodi da je zabranjeno nasilje u porodici, a stavu 2. da svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.

Zatim, u devetom dijelu koji nosi naziv Zaštita od nasilja u porodici, poglavlju pod nazivom Nasilje u porodici, u članu 197. određuje se šta šta se podrazumijeva pod nasiljem u porodici u smislu ovog Zakona. Pomenuti član, u stavu 1. kaže: „Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava tjelesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice“, gdje se daje opšta odredba koja se to ponašanja mogu podvesti pod nasiljem u porodici.

Zaštićene vrijednosti po zakonskoj definiciji su tjelesni integritet, duševno zdravlje i spokojstvo. Dok se u stavu 2. taksativno nabraja koji se to slučajevi naročito smatraju nasiljem u porodici.

Nasilje u porodici na izvjestan način ima dugu tradiciju kojoj su pogodovali patrijarhalni odnosi u porodici, zavisnost nekog člana porodice od drugog i sl. Međutim, krajem XX stoljeća ovaj fenomen izdvojen je iz privatne sfere i postao je društveni problem. Na taj način žrtve nasilja postaju predmet posebne pažnje društva, a u tim okvirima i objekat krivičnopravne zaštite.²

Prema Krivičnom zakoniku iz 2005. godine ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013),

¹ Draškić Marija, Porodično pravo i prava deteta, Sl. glasnik, Beograd, 2007., str. 62.

² Stojanović Zoran, Perić Obrad, Krivično pravo-posebni deo, osmo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2003. g., 212. str.

nasilje u porodici se nalazi u glavi devetnaestoj koja isto tako nosi naslov Krivična djela protiv braka i porodice (čl. 187-197.). U članu 194. Krivično djelo iz člana 194. KZ ima osnovni i nekoliko težih i jedan poseban oblik. Osnovni oblik iz stava 1.: “Ko primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine” sastoji se u ugrožavanju spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog stanja člana svoje porodice primjenom nasilja da će napasti život i tijelo, drskim i bezobzirnim ponašanjem. Ima više razloga zbog kojih se brak i porodica štite putem materijalnog krivičnog prava. Nesporno je da je porodica osnovno jezgro svakog društva koje je višestruko značajno. Međutim, izvesni odnosi iz ove najuže ćelije su od daleko šireg uticaja, pa imaju značaja i za društvo u cjelini. Odatle i potreba njihovog usmjeravanja, a i krivičnopravne zaštite ukoliko se za tim ukaže potreba.³

Šta donosi novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici?

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (“Sl. glasnik RS” 94/16) predstavlja još jedan krug zaštite od nasilja u porodici u zakonodavnom sistemu Republike Srbije. Kao *lex specialis* u ovoj oblasti on se najprije bavi mjerama koje će doprinijeti dosljednoj primjeni važećih zakonskih propisa i čvršću saradnju nadležnih institucija. Najveći značaj ogleda se u tome što će primjenom ovog Zakona na opšti i jedinstven način biti uređena organizacija i postupanje državnih organa i ustanova i time omogućava djelotvorno sprečavanje nasilja u porodici, hitnu, blagovremenu i djelotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici.

Idući ka evropskim integracijama R. Srbija je 2013 g. ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja u nad ženama i nasilja u porodici, Istanbulska konvencija iz 2011. godine. Osnovni cilj Konvencije Saveta Evrope predstavlja uspostavljanje nulte tolerancije u Evropi u odnosu na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Pravni doprinos Konvencije predstavlja činjenica da ona obavezuje zemlje potpisnice da u svoja domaća zakonodavstva unesu propise o krivičnom gonjenju određenih krivičnih dela, kao što su: genitalno sakaćenje žena i djevojčica, prinudni brak, uznemiravanje ličnosti, prinudni abortus i prinudna sterilizacija. Konvencija predstavlja prvi regionalni pravni međunarodno-pravni instrument na nivou Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja. Sveobuhvatni cilj ove Konvencije je zaštita prava žrtava nasilja, prevashodno nasilja nad ženama i ostalih žrtava nasilja u porodici, te obejbjeđivanje najviše gnivo zaštite.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici upravo je rezultat dosljedne primjene Zakona o potvrđivanju konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (“Sl. glasnik RS”, /2013) kojim se ratifikuje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja

³ Stojanović Zoran, Perić Obrad, Krivično pravo-posebni deo, XI izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006. g., 116. str.

nad ženama (dalje: Konvencija) od 11. maja 2011. godine. Upravo su glavni mehanizmi zaštite i prevencije preuzeti iz pomenute Konvencije.

Cilj ovog zakona je da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući djelotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i djelotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici.⁴

Definisanje rada na prevenciji novina je u našem zakonodavstvu, gdje se u samom zakonu kaže da su nadležni organi dužni da rade na prepoznavanju okolnosti koje mogu dovesti do nasilja u porodici.

I ovaj zakon, pored Porodičnog zakona (Sl. glasnik RS, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015) koji to čini u čl. 197. st. 3, definiše ko se ima smatrati članom porodice određujući da je to lice sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živio u zajedničkom domaćinstvu (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. glasnik RS, 94/2016, čl. 3., st.3).

Disciplinska odgovornost ustanovljena je u čl. 6 Zakona gdje je određeno da nepostupanje sudija, javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca u rokovima koji su određeni ovim zakonom predstavlja disciplinski prekršaj.

U oblasti informisanja Zakon nameće obavezu svim građanima da prijave nasilje, a koja proizilazi iz obaveze državnih organa da informišu građane.⁵ Ova obaveza predviđena je za sve građane, ali prije svega za državne i druge organe, organizacije i ustanove. Također, Zakonom je ustanovljeno i pravo na obavještenje (čl. 29.) žrtve nasilja u porodici o organima, pravnim licima i udruženjima koji joj pružaju zaštitu i podršku, a od strane nadležnih organa. Zakonom je također ustanovljeno i pravo na besplatnu pravnu pomoć (čl. 30.) kao i obaveza izrade individualnog plana zaštite i podrške žrtvi (čl. 31). Pored davanja ovih uopštenih obavještenja, član 56. Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici, koju je država Srbija ratifikovala u okviru mjera zaštite detaljnije je propisano obavještanje žrtve i to u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o privremenom ili trajnom puštanju učinioca na slobodu; obavještanje o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihovih prijava, o toku istrage ili postupaka, i o njihovoj ulozi u istima, kao i o ishodu njihovog slučaja. Činjenica da je Republika Srbija ratifikovala ovu Konvenciju znači da se građani mogu pozivati direktno na odredbe konvencije, odnosno da su profesionalci koji postupaju u slučajevima nasilja u porodici dužni da omoguće ostvarivanje šireg prava žrtve na obavještanje, dajući joj sve gore

⁴ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. glasnik RS, 94/2016), čl.2.

⁵ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. glasnik RS, 94/2016), čl.22., „Lice koje ima saznanja o izvršenom krivičnom delu određenom ovim zakonom dužno je da to prijavi policiji ili javnom tužiocu.“

navedene informacije.⁶ Specijalizovanoj obuci posvećena je posebna glava Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Nadležni policijski službenici i javni tužioci, zamjenici javnih tužilaca i sudije koji primjenjuju ovaj zakon dužni su da završe specijalizovanu obuku prema programu koji donosi Pravosudna akademija. Upravo ovaj član Zakona ukazuje na to da se žrtvama nasilja u porodici mora posvetiti posebna pažnja, kao i to da lica koja rade ovu oblast moraju imati posebna znanja kako bi bili u stanju da najprije prepoznaju, a zatim i adekvatno sprovedu sam postupak.⁷

Saradnja u sprečavanju nasilja u porodici je ključ prevencije. Samim tim u Zakonu je posvećena jedna glava pomenutoj saradnji. U Zakonu se, najprije, govori o licima određenim za vezu u u policijskoj upravi, osnovnom i višem javnom tužilaštvu, osnovnom i višem sudu i centru za socijalni rad. Njihova obaveza je da svakodnevno razmjenjuju obavještenja i podatke bitne za sprečavanje nasilja u porodici, otkrivanje, gonjenje i suđenje za krivična djela određena ovim zakonom i za pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom.⁸

Organizovanje i sastav grupe za koordinaciju na području svakog Osnovnog javnog tužilaštva predviđeni su članovima 24. i 25. Zakona. Grupu za koordinaciju i saradnju čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, sa područja za koje se grupa obrazuje. Grupa razmatra svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravosnažnom sudskom odlukom u građanskom ili krivičnom postupku, slučajeve kada treba da se pruži zaštita i podrška žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih djela iz ovog zakona, izrađuje individualni plan zaštite i podrške žrtvi i predlaže nadležnom javnom tužilaštvu mjere za okončanje sudskih postupaka. U rad grupe za koordinaciju uključuju se i zdravstvene, obrazovne, vaspitne ustanove kao i ustanove koje mogu pružiti pomoć žrtvi nasilja u porodici kao što su Nacionalna služba za zapošljavanje, Sigurne kuće itd.

Nasilje u porodici je jedan dinamičan fenomen, koji se svakodnevno mijenja. Lice koje nasilje vrši, nije nasilno svih 7 dana u nedjelji, niti svih 24 časa u toku dana, te ni jednom izvršena procjena rizika nije konstantna. Načini na koje se vrši nasilje ponekad mogu biti indirektni, prikriveni, sofisticirani. Ono što je u jednom trenutku moglo da izgleda kao svađa, u drugom može biti ozbiljan vid kontrole i akt nasilja. Samo svakodnevnom razmjenom informacija između svih nadležnih organa i vršenjem ponovne procjene rizika moguće je sagledati kompleksnost ovog fenomena i pravovremeno i adekvatno reagovati.⁹

Hitne mjere su preventivne mjere koje su predviđene Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, čl.17. Nadležni policijski službenik donosi naređenje kojim izriče hitnu meru učinocu koji je doveden u nadležnu

⁶ <https://iskljucinasilje.rs/mere-prevencije/>, 1.12.2016. g.

⁷ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. glasnik RS, 94/2016), čl.28.

⁸ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. glasnik RS, 94/2016), čl.24.

⁹ <https://iskljucinasilje.rs/mere-prevencije/>, 1.12.2016. g.

organizacionu jedinicu policije. Hitne mjere su: mjera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mjera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj. Hitna mjera koju izriče nadležni policijski službenik traje 48 časova od uručenja naređenja. Sud može hitnu mjeru produžiti za još 30 dana. Hitne mjere su novina u našem zakonodavstvu, a osnovni cilj im je da preduprede i preventivno djeluju na samog učinioca nasilja u porodici, kao i pružanje pravovremene zaštite žrtvi.

Hitnu mjeru privremene zabrane kontaktiranja i prilaska u smislu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, nužno je razlikovati i od mjere iz člana 197. Zakonika o krivičnom postupku. Naime, dok je za određivanje mjere iz čl. 197 ZKP-a potrebno da postoji osnov sumnje da je izvršeno krivično djelo, za izricanje hitne mjere neće se tražiti taj uslov. Dakle, hitna mjera će moći da se izrekne i kada nema osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo. Šta više, upravo je intencija zakonodavca i da se hitne mjere izriču u takvim slučajevima, a jedino pod uslovom da se procjenom rizika utvrdi da je to neophodno, odnosno da postoji opasnost od ponavljanja nasilja.¹⁰

Zakon donosi i obavezu nadležnih organa o vođenju evidencije podataka o slučajevima nasilja u porodici u čl. 32. Nadležna policijska uprava vodi evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici i o izricanju i izvršenju hitnih mjera i izvršenju mjera zaštite od nasilja u porodici. Evidenciju o slučajevima nasilja u porodici vode i osnovni sudovi, osnovna javna tužilaštva i centri za socijalni rad. Evidencije policijskih uprava, osnovnih sudova, osnovnih javnih tužilaštava i centara za socijalni rad vode se u elektronskom obliku i čine Centralnu evidenciju o slučajevima nasilja u porodici koju vodi Republičko javno tužilaštvo. Podaci se čuvaju u evidencijama i u Centralnoj evidenciji deset godina i poslije toga brišu.

Dodatnu sigurnost u primjeni Zakona zakonodavac daje odredbama u čl. 35. kojim se obrazuje Savjet za suzbijanje nasilja u porodici koji prati primjenu ovog zakona i poboljšava koordinisanje i djelotvornost sprečavanja nasilja u porodici i zaštitu od nasilja u porodici. Savjet obrazuje Vlada, a čine ga predstavnici državnih organa i ustanova nadležnih za primjenu Zakona.

Zaključak

Nasilje u porodici je veoma rasprostranjena negativna društvena pojava na čijem suzbijanju se mora raditi sistemski i u dužem vremenskom periodu. Donošenje novih Zakona i njihovo usklađivanje jesu svakako dobar način ka ispunjavanju gore navedenog cilja ali to ne može i ne smije biti jedini put kojim se kao društvo borimo protiv ove pojave. Pored Zakonskih rješenja veoma bitna stavka jeste i kaznena politika sudova gdje se učinioci krivičnih djela osuđuju na veoma blage zatvorske kazne pa samim tim kazna gubi svoju primarnu svrhu, a to je nečinjenje istog djela ponovo. Još jedan problem u radu sa učiniocima ovih krivičnih

¹⁰ <https://iskljucinasilje.rs/mere-prevencije/>, 1.12.2016. g.

djela jeste i pitanje njihove resocijalizacije u ustanovama u kojima izdržavaju svoje zatvorske kazne, ukoliko možemo govoriti o bilo kakvom obliku resocijalizacije. Zakonski regulisan odnos službenika nadležnih instiucija prema žrtvi veoma često i nije odgovarajući jer se dešava i da se sama žrtva okrivi za nastalu situaciju. Iz aspekta žrtve problem sekundarne viktimizacije se pojavljuje kao gorući gdje se ona dešava kako u okviru sredine u kojoj žrtva živi, tokom samog postupka ali i putem medija koji zarad senzacije i povećanja čitanosti i gledanosti nerijetko bivaju okrutni u svojim izveštajima. Iz ugla žrtve javlja se i problem nepoznavanja pravnih propisa u ovoj oblasti, te nepoznavanja prava koja žrtva ima. I na kraju ali ustvari na početku jeste podizanje svijesti o nasilju u porodici, načinima prepoznavanja, ohrabrivanje na prijavljivanje od stane građanstva, te rad na počecima tj. uzrocima samog nasilja koje se dešava u najbitnijoj ćeliji društva.

Literatura:

1. Draškić Marija, Porodično pravo i prava deteta, Sl. glasnik, Beograd, 2007.
2. Gasmi, G. (2012.). Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Komentar-. Beograd: Ministarstvo rada i socijalno politike.
3. Stojanović Zoran, Perić Obrad, Krivično pravo-posebni deo, XI izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006. g.,
4. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. grasnik RS, 94/2016)
5. Zakona o potvrđivanju konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ("Sl. glasnik RS", /2013)
6. <https://iskljucinasilje.rs/mere-prevencije/>, 1.12.2016. g.

**FAMILY VIOLENCE IN THE LIGHT OF THE NEW LAW ON PREVENTION OF
VIOLENCE IN FAMILY OF THE REPUBLIC OF SERBIA AND ITS COMPLIANCE
WITH EU LAW**

MSc Jasmina Niksic

Abstract

Domestic violence as a social deviation occurs where solidarity and protection should be the largest, in the family. The family, however, as the primary social group should not be a place where violence should be done. For this reason domestic violence is a phenomenon which is incriminated in the legislation of the Republic of Serbia. In fact, domestic violence is regulated by the Criminal Code, the Family Law, and specific actions from this paper can be identified within the Law on Misdemeanors. In the direction of protection and prevention of domestic violence, R. Serbia went one step further, adopted the Law on Prevention of Domestic Violence, which starts with the application from 1 June 2017. In this regard, Republic of Serbia in this area began with harmonization of the positive legislation with EU regulations.

Keywords: domestic violence, the law on the prevention of domestic violence, a crime, the European Union law

Article history:

Received: 24. 8. 2018.

Accepted: 30. 10. 2018.

УДК: 343.985:343.712.1

Прегледни научни рад

**МЕТОДИКА ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА
КЛАСИЧНОГ (ОПШТЕГ) КРИМИНАЛИТЕТА – ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА
ОТКРИВЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВО И РАЗБОЈНИЧКА
КРАЂА**

Доц. др Станимир Ђукић*

Апстракт:

Данас борба против савременог криминалитета захтева познавање криминалистике. Криминалистика је научна дисциплина оријентисана ка пракси, чија је традиционална подела на тактику, технику, методiku и оперативу. Криминалистичка методика проучава посебности (специфичности) појединих група и појединачних кривичних дела у погледу њихових узрока и услова, начина и средстава извршења, појавних облика, тактике и технике извршилаца, те на основу тога проналази и примењује специфичне методе и средства за њихово појединачно откривање, разјашњавање и доказивање, те откривање извршилаца. Том приликом, криминалистичка методика користи криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе и средства, прилагођавајући их на поједина кривична дела, али изграђујући при томе своје сопствене методе. У раду је обрађен појам и предмет криминалистичке методике, као научној дисциплини криминалистике као науке. У раду су разматрани појавни облици криминалитета, са акцентом на имовинске деликте, односно она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета, а по обиму чине најбројнију врсту кривичних дела. У раду су и анализирани врсте имовинских деликата, са посебним нагласком на деликте с елементом физичког насиља. Такође, изложена је и анализирана методика откривања и доказивања кривичних дела класичног (општег) криминалитета, односно имовинских деликата с елементом физичког насиља - разбојништво и разбојничка крађа. Осим тога, дат је и кратак осврт на законодавни оквир и активности и резултате које је полиција постигла у откривању ових кривичних дела.

Кључне речи: криминалитет, класични (општи) криминалитет, кривично дело, имовински деликти, криминалистика, криминалистичка

* Доцент Факултета за дипломатију и безбедност, Универзитет "УНИОН - НИКОЛА ТЕСЛА" у Београду, e-mail: stanimirdj@hotmail.com.

методика, откривање кривичних дела, методика доказивања, орган унутрашњих послова (полиција).

УВОД

Када говоримо о криминалитету, можемо констатовати да је то сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину. Осим тога, криминалитет представља и скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом матичне државе.

У научној и стручној литератури, присутни су различити приступи и поделе криминалитета. У овом раду ћемо користити један комбиновани критеријум поделе криминалитета, и то на: деликте насиља; имовинске деликте, привредни криминалитет; организовани криминалитет; компјутерски криминалитет; саобраћајну деликвенцију; сексуалну деликвенцију; политички криминалитет; еколошку деликвенцију; малолетничку деликвенцију и рецидивизам.

Пошто ћемо се у раду више бавити имовинским деликтима, овим термином се назива она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У имовинске *деликте с елементима физичког насиља* спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена.*

Када је у питању практична борба против криминалитета, можемо сасвим сигурно рећи да, једно од најзначајнијих места у тој борби, осим примене знања других научних дисциплина, припада криминалистици С тим у вези, криминалистика је научна дисциплина оријентисана ка пракси, чија традиционална подела на тактику, технику, методiku и оперативу има, пре свега, дидактички, односно педагошки значај.

Имајући у виду да је задатак криминалистике као науке и као практичне делатности првенствено, сузбијање и спречавање криминалитета, криминалистичка методика на специфичан начин и својим методама, доприноси овом задатку, посебно у истраживању и проучавању специфичности одређене врсте кривичних дела, у погледу њиховог појединачног откривања, разјашњавања и доказивања, као и откривање извршилаца.

ПОЈАМ И ПРЕДМЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ МЕТОДИКЕ

Да бисмо дефинисали појам криминалистичке методике неопходно је поћи од чињенице да се ради о научној дисциплини криминалистике као науке "која проучава, проналази и усавршава научне и на практичном искуству засноване методе и средства која су најпогоднија да се открије и разјасни кривично дело, открије и приведе кривичној санкцији учинилац, осигурају и фиксирају сви докази ради утврђивања објективне истине, као и да се спречи извршење будућих планираних и непланираних кривичних дела"¹ и "у практичном погледу, криминалистика је сложена, информативна стратегија, која обухвата научне и на искуству засноване методе и средства за откривање, прикупљање, обрађивање, оцењивање и коришћење криминалистички релевантних информација, у циљу откривања, осветљавања и спречавања кривичних дела".² С обзиром на то да из овога произилази да је задатак криминалистике као науке и као практичне делатности првенствено, сузбијање и спречавање криминалитета, криминалистичка методика на специфичан начин и особеним методама, доприноси овом задатку.

У литератури, могу се срести различити покушаји дефинисања криминалистичке методике, које можемо свести на скоро јединствено становиште, да се ради о научној дисциплини која представља посебан део криминалистичке тактике и која проналази, проучава и усавршава специфичне научне и искуствене методе за откривање, разјашњавање и доказивање одређене врсте кривичних дела. На основу изнетог, "криминалистичка методика проучава посебности (специфичности) појединих група и појединачних кривичних дела у погледу њихових узрока и услова, начина и средстава извршења, појавних облика, тактике и технике извршилаца, те на основу тога проналази и примењује специфичне методе и средства за њихово појединачно откривање, разјашњавање и доказивање, те откривање извршилаца. При томе, криминалистичка методика користи криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе и средства, прилагођавајући их на поједина кривична дела, али изграђујући при томе своје сопствене методе, који се заснивају на специфичностима сваког типа кривичног дела"³ (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:326).

Данас у пракси, суочавамо се са чињеницом да се савремени облици криминалне делатности прилагођавају објективним условима, а савремена научна и техничка достигнућа користе се у функцији усавршавања појавних облика и начина извршења кривичних дела. Према томе, и методи

¹ Водинелић, В., (1972), Криминалистика, Београд, "Просвета", стр. 3.

² Алексић, Ж., Миловановић, З., (1991), Криминалистика, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 1.

³ Бошковић, М., Бановић, Б., (1995), Криминалистичка методика, Београд, Виша школа унутрашњих послова, стр. 5.

супротстављања оваквом криминалитету морају се мењати и прилагођавати, проналазити нови и усавршавати већ познати, те конкретизовати по појединим кривичним делима. У том смислу, треба сагледати потребу за актуелношћу криминалистичке методике и као практичне делатности, али и као научне криминалистичке дисциплине (Ђукић, С., 2017:3).

Криминалистичка тактика, као општа криминалистичка дисциплина, утврђује општа правила и радне методе типичне за откривање, истраживање, разјашњавање и доказивање свих врста кривичних дела без разлике, дакле, опште и заједничке, док криминалистичка методика, као посебна криминалистичка дисциплина и посебан део криминалистичке тактике, конкретизује ова правила и радне методе на поједина кривична дела. Методика истражује и проучава посебности (специфичности), оно што је важје само за откривање, истраживање и разјашњавање одређене врсте кривичног дела (паљевине или крађе, фалсификата новца или исправе, незаконитог лова или диверзије и саботаже, убиства итд). Тако, на пример, криминалистичка тактика утврђује општа криминалистичка правила за предузимање појединих криминалистичких мера и радњи (увиђај уопште, претресање уопште, праћење, заседа и сл.), док криминалистичка методика прилагођава ова правила специфичностима појединих кривичних дела.

Овакав међусобни однос појединих криминалистичких дисциплина наводи нас на закључак да криминалистичка методика синтетизује криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе, а у циљу откривања, разјашњавања и доказивања појединачних кривичних дела, при чему овако синтетизовани и прилагођени специфичностима појединих кривичних дела, ови методи постају својеврсни методи криминалистичке методике.

Предмет криминалистичке методике чини изучавање појавних облика и начина извршења појединих кривичних дела, с једне стране, и праксе органа откривања и гоњења у спречавању и откривању тих кривичних дела, с друге стране. Практика органа откривања и гоњења, а нарочито полиције, представља основу за утврђивање и усавршавање одређених правила поступања у конкретним ситуацијама извршених кривичних дела. Уопштавањем ове праксе, уз примену научних метода, долази се до правила чија је примена дала успешне резултате, али се истовремено одбацују они начини и методи рада који нису резултирали успехом у откривању и доказивању кривичних дела. На тај начин, криминалистичка методика изграђује се и као научна дисциплина, али и као практична делатност за сузбијање и спречавање појединих кривичних дела, што и јесте њен основни задатак (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:327).

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ КРИМИНАЛИТЕТА

У најопштијем смислу, криминалитет представља скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом. Криминалитет је сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину. Део криминологије, који се бави појавним облицима криминалитета, назива се криминална феноменологија. Ова дисциплина за предмет свог изучавања има криминалитет као друштвену појаву у чијој суштини стоји индивидуално и колективно делинквентно понашање (Ђукић, С., 2017:7).

У типолошким класификацијама криминалног понашања у научној и у стручној литератури присутни су веома различити приступи. Неке поделе полазе од степена друштвене опасности кривичних дела, те њихове поделе на лакше и теже облике; други, од законских поглавља и врсте заштићених добара односно вредности; трећи, од категорије деликвената. Постоје и класификације према објекту кривичне радње, затим према начину извршења, према извршиоцима и слично. Свака од ових класификација има своје оправдање и недостатке. Не постоји идеална феноменолошка класификација, а да јој се не би могло приговорити. Из методолошких разлога у овом раду послужићемо се једним комбинованим критеријумом поделе криминалитета на:

1. деликте насиља,
2. имовинске деликте,
3. привредни криминалитет,
4. организовани криминалитет,
5. компјутерски криминалитет,
6. саобраћајну деликвенцију,
7. сексуалну деликвенцију,
8. политички криминалитет,
9. еколошку деликвенцију,
10. малолетничку деликвенцију и
11. рецидивизам.

У наредном делу рада посветићемо више пажње имовинским деликтима, као појавним облицима криминалитета (Ђукић, С., 2017:8).

ИМОВИНСКИ ДЕЛИКТИ

- Појам и врсте

Имовинским деликтима назива се она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. По обиму чине најбројнију врсту кривичних дела,

али истовремено и вид деликвенције где постоји највећи степен професионализације. После извршилаца кривичних дела силовања починиоци имовинских кривичних дела су у највећем проценту повратници, око 30% су рецидивисти.

Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте и деликте без мотива користољубља (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:201).

- Класични имовински деликти

У класичне имовинске деликте спадају све врсте крађа и други облици незаконитог присвајања туђе покретне или непокретне имовине.⁴ Најчешће крађе догађају се по трговинским објектима, у затвореним просторијама, саобраћајним средствима, а према начину извршења најбројније су тзв. џепне крађе. С обзиром на вредност, време и начин извршења, крађа може бити ситна, обична, тешка и разбојничка. Извршиоци ових кривичних дела најчешће одузимају новац, оружје, вреднију техничку робу, возила, уметнике или драгоцености.

Специфичним облицима крађа третирају се кривична дела којима се угрожавају нека општа друштвена добра, као што су шуме, дивљач и рибе, у виду њиховог незаконитог уништавања и прибављања материјалне користи (кривична дела крађа шуме, незаконит лов и незаконит риболов).

Најтежим и својеврсним обликом сматрају се тешке крађе у спрези с организованим криминалитетом, а посебно кривична дела крађа имовине велике вредности, као што су крађе возила и уметнина. Ова криминална делатност захтева много вештине и екстензивну криминалну структуру, али доноси и велики профит.⁵

Међу најпрофитабилније форме криминалитета, без трошкова, а са великом добити, спадају крађа интелектуалне својине, уметничких и културних добара, која укључује и неовлашћено коришћење права аутора и извођача и штампарских права и права трговачког знака. Они представљају широко поље класичне криминалне делатности до делатности транснационалних криминалних форми организације. У савременим процесима глобализације активности организованих банди, које пљачкају културне просторе угрожена су сва културна и историјска добра која се понекад уништавају чак и динамитом и маљевима.⁶ Учестали облици

⁴ Имовинска кривична дела обухватају више од 50% од укупно почињених деликата у Србији и Црној Гори. Тако на пример, годишње се у Србији и Црној Гори изврши око 95.000 кривичних дела од којих на имовинске деликте отпада око 60.000.

⁵ Транснационална трговина украденим моторним возилима својствена је криминалним организацијама на свим континентима. Само у САД-у процењено је да се годишње извезе 300.000 украдених аутомобила, углавном бродским товарима који су усмерени према дестинацији земаља у развоју или земаља у транзицији. Тај број за западну Европу је много већи (с обзиром на то да већи део нелегалног транспорта у Европи иде друмским путевима).

⁶ Процењено је да је само за дела fine уметности, утрошено четири и по милијарде америчких долара, односно да је месечно крадено 2.000 предмета, а међународна база података

комуникације људи између земаља са богатом прошлошћу и новонасталих земаља резултирају нелегалним трансфером националног блага из територија порекла у нове вештачке дестинације и тајним каналима завршавају у приватним колекцијама, музејима или галеријама⁷ (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:203).

- Имовински деликти физичког насиља

У деликте с елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена*.

Разбојништва и разбојничке крађе су по својој структури сложена криминална активност која делом спада у имовинске (крађа), а делом у кривична дела класичног физичког насиља (принуда), те с обзиром на то поприма обележја обе врсте криминалитета, како у феноменолошком, тако и у етиолошком смислу и типологији извршилаца. Насиље код имовинских деликата користи се као средство принуде у одузимању имовине, одређених добара или ствари. Неретко се ови деликти врше у стицају и с другим најтежим видовима криминалитета, као што су силовања и убиства. Већина разбојништва врши се ноћу, близу половине на улици, а више од половине жртава разбојништва прођу с неком од телесних повреда. Обе појаве спадају у најтипичније облике професионалног криминалитета. Најчешћи објект њиховог напада јесу лична имовина грађана, а у најдрастичнијим случајевима објекти у којима се држе или чувају новчана средства, возила за превоз, мењачнице, банке, трговине, бензинске пумпе и слично (Ђукић, С., 2015:285).

Последњих година знатно је повећан број разбојништава који се испољава у проширеном избору начина и средстава принуде, али и учесталим разбојништвима с телесним повредама и смртним исходом. У вези с тим, уочава се феномен професионализма који је за разбојништва карактеристичнији од обичних крађа. Наиме, док су крађе као типичан деликт оскудице драстично опале у статистичким извештајима разбојништва задржавају константност из периода кризних економских стања. Разбојништва и разбојничке крађе данас одликују све чешћа употреба ватреног оружја као средства претње, све нижа старосна граница учинилаца и све чешће наношење тешких телесних повреда и лишавање живота жртава. Тиме разбојништва попримају облик најгрубљих видова гангстеризма са свим елементима саучесништва извршилаца, дрскости

регистровала је чак 45.000 украдених предмета. Према: Мулер, Г. О. В: Транснационални криминал: дефиниције и концепти.

⁷ Margules, P. I: International Art Theft and the Illegal Import and Export of Cultural Property: A Study of Relevant Values, Legislation, and Solutions, Suffolk, Transnational Law Journal, Vol. 15 (1992), стр. 609-647.

коришћења околности, лукавости у поступцима и сналажљивост учинилаца, како у организовању, тако и у непосредном извођењу разбојничког напада.

На основу случајева из праксе западноевропских земаља, на једном међународном саветовању издиференциране су четири врсте разбојништва, тј. криминалитета с елементима насиља посебне врсте, и то: *препади на банке, на вредносне транспорте, на трговине, и препади на отвореним просторима*. Указано је на чињеницу да је разбојништво обележје урбаних подручја и да представља криминалитет насиља професионалног карактера, с многобројним облицима испољавања. Таква дела имају велики психолошки утицај на сигурност грађана. (Ђукић, С., 2017:9).

Узроци имовинских деликата и типологија деликвената

Ма како имовински деликти различито изгледали, они су због природе мотива извршилаца (користољубље) сродни по субјективним узроцима. По појединим особеностима облика они су специфични, у комбинацији објективно субјективних елемената.

Крађе у структури имовинских дела преовладавају, а према врсти деликвената могу се сврстати у професионалне и непрофесионалне типове. Непрофесионалним се сматрају повремени и пролазни случајеви обесног или авантуристичког понашања малолетника у крађама на објектима са степеном мањег ризика, а професионалним типовима оне појаве које се врше континуирано (у поврату) и с користољубивим мотивом.

Кривична дела крађа, посебно ситних и обичних специфични су по два битна фактора утицаја. Један се односи на примереност појаве малолетничком узрасту и почецима стварања криминалне каријере, а други на фактор егзистенцијалне нужде, тј. оних чинилаца узрочности чију основу чини сиромаштво, беда и тзв. криминалитет оскудице.

Тешки облици крађа, као и кривична дела с елементима физичког насиља типични су видови професионалног криминалитета. Неретко се они могу наћи и у сложенијим формама саучесништва и обележјима организованог криминалитета. За разлику од претходних извршилаца њих одликује већи степен криминалне склоности. Извршавају их деликвенти с изграђеном криминалном каријером и претежно психопатском, агресивном и похлепном цртом личности. По социјалним обележјима у питању су млађе особе, нижег степена образовања и из породица с поремећеним односима или се налазе у неповољним социјалним условима⁸ (Бошковић, М., Марковић, М., 2015:207).

⁸ У укупној структури 70% разбојништва чине пунолетна лица, 25% старији и око 5% млађи малолетници.

МЕТОДИКА ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КЛАСИЧНОГ (ОПШТЕГ) КРИМИНАЛИТЕТА

- **Разбојништво и разбојничка крађа**

Појам, карактеристике и начин извршења

Разбојништво и разбојничка крађа су два посебна кривична дела која су систематизована у глави кривичних дела против имовине у КЗ Републике Србије. Према законској инкриминацији, разбојништво (члан 206. КЗ РС) се састоји у одузимању туђе покретне ствари употребом силе против неког лица или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело неког лица, у намери да се њеним присвајањем себи или другом прибави противправна имовинска корист.

Слично разбојништву је кривично дело разбојничке крађе, које садржи све елементе бића кривичног дела разбојништва, само је редослед предузимања одређених радњи извршења другачији. Наиме, код разбојничке крађе (члан 205. КЗ РС) учинилац је затечен на делу крађе (in flagranti), па у намери да украдену ствар задржи, он употребљава силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело. Оба кривична дела су по свом карактеру сложена и састоје се из два кривична дела - крађе и принуде, с тим што је основна разлика између ова два слична кривична дела у томе што је приликом извршења разбојништва принуда, у виду силе или претње, средство, којим се физички или психички делује на власника или држаоца ствари, ради њеног одузимања, тако да принуда претходи извршењу крађе, док се код разбојничке крађе принуда користи после одузимања ствари, ради њеног задржавања. Основна разлика између ова два тешка имовинска кривична дела испољава се у погледу времена примене силе или претње (принуда). Управо сличност ових кривичних дела, у погледу начина извршења, непосредно се одражава и у односу примене адекватних криминалистичких метода, па је то и основни разлог што се методика откривања, расветљавања и доказивања ових кривичних дела изучава јединствено.

Квалификовани (тежи) облици разбојништва и разбојничке крађе постоје ако је ово дело учињено од стране групе или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда или ако вредност одузетих ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Најтежи облик разбојништва и разбојничке крађе постоји ако је дело учињено од стране организоване криминалне групе (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:362).

Основна карактеристика разбојништва и разбојничке крађе јесте употреба принуде, дакле силе или претње. Сила која се употребљава код разбојништва може бити физичка или механичка, уз употребу разних погодних оруђа или ватреног оружја.

Савремена разбојништва у нашој земљи карактеришу се високим интензитетом употребљене силе, употребом ватреног оружја за претњу, и све чешће, за наношење тешких телесних повреда и смртних последица жртвама, све нижа старосна граница учинилаца, те високи износи прибављене противправне имовинске користи у појединим случајевима. Учиниоци ових разбојништава карактеришу се високим степеном дрскости, безобзирности и перфидности, разбојништва врше у оквиру организованих група или банди, у серијама, а сам начин извршења све им је вештији.

Када је у питању начин извршења разбојништва, он обухвата како припремне радње, тако и саму радњу извршења кривичног дела. Припреме обухватају избор објекта напада, прикупљање свих неопходних информација о објекту напада, планирање начина приласка објекту и начина удаљавања из њега, обезбеђење или прибављање средстава за маскирање и оруђа и оружја за примену претње или силе, као и детаљно планирање протурања предмета прибављених кривичним делом. Нарочито врше извиђање и праћење лица која намеравају да нападну, начин пословања и обезбеђења банке, пошта, трговинских радњи и других организација, проверавају време присутности укућана у становима и кућама и сл.

Учиниоци су све чешће маскирани, а као маске користе вунене капе са прорезима за очи и нос, најлон женске чарапе (које навлаче преко главе), специјално направљене маске (које се користе као дечије играчке), употребљавају перике, лажне бркове и браду. Забележени су случајеви у којима су разбојници, ради маскирања, као и преваре жртве, нарочито код напада упадом у станове и куће, били обучени у униформе радника милиције, војне униформе, униформе поштара и слично. Маскирање учинилаца има за циљ да спречи откривање идентитета, те описивање и препознавање од стране оштећеног, с обзиром на то да је разбојништво такво кривично дело код кога је директни контакт жртве и учиниоца неминован, што онда жртви даје могућност да опише и непосредно или посредно препозна учиниоца. Осим тога, да би спречили могућност остављања трагова папиларних линија на лицу места, учиниоци најчешће носе рукавице.

Објекти напада разбојништва и разбојничке крађе су правна и физичка лица, односно сви облици својине (имовине). Као непосредни објекти напада најчешће се јављају: банке, поште, трговинске радње, јувелирске радње, мењачнице, бензинске пумпе, робне куће, угоститељски и туристички објекти итд. У новије време, све више се и станови појављују као објекти напада ових кривичних дела. Што се тиче физичких лица, на мети напада су благајници, поштари, преносиоци новца, пословође продавница, продавци на сајмовима, вашарима, пијацама, таксисти, пијана лица, возачи теретних моторних возила, хомосексуалци, проститутке, лезбијке, љубавни парови, малолетници на путу до школе и из школе, као и грађани у својим становима

и кућама, и друга лица за која учинилац претпоставља да поседује новац или неке друге вредне ствари (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:363).

Криминалистичка пракса указује и на неке основне карактеристике самих учинилаца разбојништва и разбојничке крађе. То су, у највећем броју случајева мушкарци млађи, до средњих година, без занимања и сталног запослења. Старосна граница учинилаца ових кривичних дела се последњих година све више снижава, тако да више нису ретка разбојништва која врше малолетници, па чак и кривично неодговорни малолетници (деца до четрнаест година старости). У последње време и жене се појављују као самостални учиниоци ових кривичних дела.

Предмет присвајања су најчешће новац (домаћи и посебно страни), злато и накит, скупопцена гардероба, хартије од вредности и ређе други вредни предмети. Новац се, по правилу, брзо троши на провод, куповину гардеробе, техничких уређаја, аутомобила и других производа, док се други предмети разбојништава нуде на продају и препродају, односно размењују, на илегалном ("црном") тржишту преко лица чија је једина улога да посредује у препродаји робе прибављене кривичним делом.

Начин сазнања и прве мере по сазнању

Код свих имовинских деликата, а посебно код кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе, основни и најважнији извор сазнања за извршење кривичног дела је оштећени. Осим оштећеног, као извор сазнања за извршено разбојништво и разбојничку крађу појављују се пријаве грађана, евентуалних очевидаца, анонимне пријаве, ако оштећени из неких разлога не пријави дело, и непосредна делатност полиције (позорничка, патролна и оперативна).

Са оштећеним, који пријављује разбојништво и разбојничку крађу, треба обавити детаљан информативни разговор на све околности извршеног кривичног дела, водећи при томе рачуна о посебном психофизичком стању у коме се оштећени налази. Сам разговор требало би да се односи на следеће околности: место и време напада, начин напада уз детаљан опис употребљених средстава принуде (начин претње, врста употребљене силе, врста оруђа или оружја које је употребљено и сл.); број нападача и детаљан опис улоге сваког од њих, начин на који су били обучени и маскирани, детаљан лични опис у границама могућности оштећеног, при чему не треба претерано инсистирати на детаљима, бар у првом разговору, особени знаци и карактеристике говора учинилаца; начин на који су пришли жртви и начин на који су се удаљили после извршеног дела, да би оштећени могао да препозна учиниоце, при чему се предочава албум фотографија регистрованих учинилаца разбојништва, ради посредног препознавања или бар ради указивања на сличност личног описа учинилаца са онима који се налазе у албуму фотографија.

Такође, оштећени би требало да пружи податке о врсти и висини материјалне штете и да да детаљан опис одузетих предмета са свим њиховим карактеристикама, а ако је у питању новац, поготову девизе, да укаже на апоенску структуру одузетог новца (рецимо, украдене су новчанице по 100 еура).

Одмах по сазнању за извршена ова кривична дела, требало би организовати излазак на лице места овлашћених службених лица полиције, обезбедити лице места по свим правилима криминалистичке тактике и методике и предузети мере да увиђајна екипа што пре изађе на лице места.

Упоредо са првим радњама на лицу места треба организовати блокаду ужег и ширег подручја око лица места, појачати позорничку и патролну делатност, те контролу саобраћаја, ангажовати расположив састав полиције на организованом и непосредном трагању за учиниоцем, оперативно покрити криминогене објекте, железничке и аутобуске станице и појачати безбедносне пунктове на прилазним путевима. Истовремено ће се о извршењу ових кривичних дела обавестити остале организационе јединице полиције, гранични прелази и саобраћајна полиција.

После обезбеђења лица места, на лице места што пре излази увиђајна екипа. Увиђају треба приступити плански и организовано, а посебну пажњу треба обратити на трагове извршеног кривичног дела. На лицу места могу се наћи разноврсни трагови који могу потицати од учиниоца, средства извршења, борбе између жртве и учиниоца, као и трагови који потичу са лица места, а учинилац их је понео са собом или на себи.

Осим проналажења и фиксирања трагова и предмета, приликом увиђаја, треба прикупити обавештења од евентуалних очевидаца или лица која су нешто видела, чула или нешто знају о извршеном разбојништву. Ова лица треба да дају обавештења о свим околностима извршеног кривичног дела, која су им позната. (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:365).

Откривање учиниоца и разјашњавање дела

Након извршеног разбојништва и разбојничке крађе, одмах се предузимају мере првог оперативног захвата, односно мере непосредног трагања за учиниоцем. Међутим, у пракси органа унутрашњих послова, дешава се да ове мере не дају резултате, и тада се на основу свих прикупљених индицијалних чињеница постављају одређене верзије и сачињава план оперативне делатности на откривању непознатог учиниоца.

С тим у вези, у трагању за непознатим учиниоцем, као најважнији задатак оперативне делатности поставља се одређивање једног ужег круга осумњичених лица. У том циљу, неопходно је предузети низ оперативно-тактичких мера и радњи, као и поједине истражне радње.

Такође, увиђајем, прикупљањем обавештења и другим радњама треба утврдити начин извршења (MOS) са свим његовим карактеристикама, те

увидом у одговарајуће оперативне евиденције утврдити који би био од регистрованих учинилаца истих или сличних кривичних дела, дошли у обзир као могући учиниоци конкретног кривичног дела. Пошто је оштећени најчешће једини очевидац извршеног разбојништва или разбојничке крађе, ако учинилац није био маскиран, неопходно је да да лични опис учиниоца, са свим карактеристикама. У том случају, покушаће се идентификација учиниоца посредним препознавањем, предочавањем албума фотографија регистрованих учинилаца разбојништва. На основу детаљног личног описа који да оштећени, могуће је сачинити и фото-робот непознатог учиниоца и предузети трагање на основу тога. У случају да је учинилац био маскиран, од оштећеног се не може очекивати детаљан лични опис, али он може пружити корисне податке о општем изгледу, облачењу, понашању и говору учиниоца, што може бити од важности за идентификацију починиоца.

У ситуацијама, уколико је било више оштећених, треба посебно обављати разговоре са њима, при чему, због посебног психофизичког стања у коме се налазе после извршења разбојништва, треба бити стрпљив и тактичан. Информативне разговоре треба обавити и са лицима која су били евентуални очевици, као и са лицима која по било ком основу имају одређена сазнања и запажања о извршеном кривичном делу.

Коришћење информација мрежа сарадника и информатора може бити од пресудног утицаја, нарочито одмах по извршеном кривичном делу. Такође, ако се ради о нападу на објекат неког правног лица, треба обавити детаљне информативне разговоре са лицима запосленим у тим објектима и прикупити потребна обавештења о свим околностима пре и за време извршења разбојништва.

У циљу откривања учиниоца треба предузети праћење одређених лица која су склона вршењу имовинских кривичних дела и насилничком понашању, лица која су већ регистрована и осуђивана за разбојништво, а налазе се на подручју одређеног органа унутрашњих послова. Осим тога, треба појачати контролу одређених објеката (угоститељских, туристичких и других објеката) у којима се окупљају лица за која се зна да се баве криминалном делатношћу, објеката у којима се троши корист кривичним делом, објеката и пунктова на којима се на продају нуде предмети који потичу из кривичних дела (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:366).

Трагање за предметима који су прибављени разбојништвом једна је од радњи којом се обезбеђују докази и открива непознати учинилац. Предуслов за предузимање ове радње јесте детаљан опис предмета који су одузети од оштећеног (злато, накит, уметнички предмети, други вредни предмети), као и познавање места и објеката, као и лица која врше протурање оваквих предмета.

"У случају да се осумњичено лице пронађе на подручју друге организационе јединице полиције, криминалистичко-тактички исправно је да се са њим не обавља било какав разговор, већ да се он одмах спроведе

организационој јединици полиције на чијем подручју је извршено разбојништво или разбојничка крађа и која је расписала потрагу. Могу се предузети само мере на утврђивању његовог идентитета, провери алибија и прикупљању података од његове родбине, пријатеља и средине у којој се најчешће кретао".⁹

У пракси органа унутрашњих послова, односно полиције, практикује се полиграфско тестирање лица на која указују утврђене индиције, и то како у циљу проналажења средстава која су употребљена за извршење кривичног дела и предмета прибављених кривичним делом, тако и у циљу елиминације из круга осумњичених оних лица која нису учествовала у извршењу конкретног разбојништва или разбојничке крађе.

Откривање осумњиченог се омогућава да се трагови и предмети, пронађени увиђајем на лицу места, протумачени и подвргнути вештачењу, доведу у везу са осумњиченим. Осим тога, трагови биолошког порекла које је оставио осумњичени, трагови обуће, делови одеће, лични предмети остављени или изгубљени на лицу места, као и други трагови и предмети се тада могу упоредити и доказати присутност осумњиченог на лицу места, односно његово учествовање у кривичном делу.

Проналаском осумњиченог омогућава се и вршење непосредног препознавања, како од стране оштећеног (или оштећених, ако је лице извршило више разбојништава у серији), тако и од стране евентуалних очевидаца. Са осумњиченим треба обавити детаљан информативни разговор на све околности конкретног разбојништва, или више њих, ако се на то сумња. Нарочито треба insistирати на разјашњавању начина извршења, употребљених средстава и где се она налазе, начина на који се дошло до информација да оштећени поседује одређену вредну имовину, броја учинилаца и њихове улоге у извршењу дела, предмета и вредности које су прибављене и шта је са њима учињено, где се налазе, коме су продате и за који износ. Треба покушати разјаснити улогу других лица, саучесника, помагача, подстрекача и прикривача (Матијевић, М., Марковић, М., 2013:367).

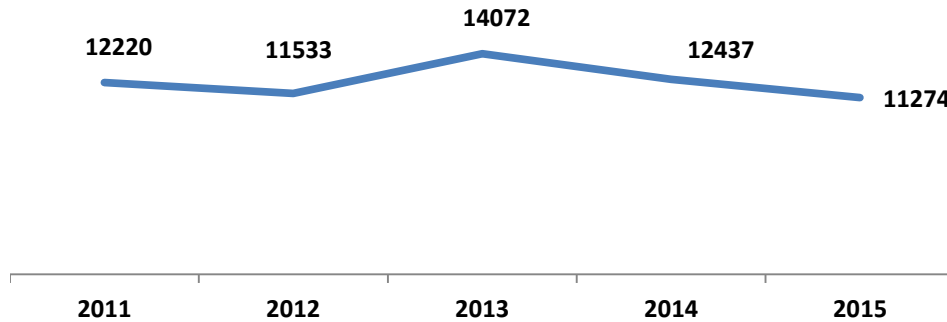
Емпијска анализа укупног броја кривичних дела класичног (општег) криминалитета на подручју Полицијске управе у Новом Саду

Према статистичким подацима и по подацима МУП-а Републике Србије, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као друге по величини ПУ у Р. Србији, у току 2015. године, евидентирано је укупно око 11.274 кривичних дела, из свих области криминала, што чини око 11,44% свих дела евидентираних у Р. Србији, тако да се та безбедносна проблематика, по сложености, сврстава на друго место, одмах иза Београда, на чијем подручју је извршено око 27,60% свих кривичних дела у Р. Србији.

⁹ Бошковић, М., (1995), Криминалистичка методика I део, Београд, Полицијска академија. стр. 138.

Анализирајући укупан број кривичних дела у 2015. години, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као и тренд кретања укупног броја кривичних дела у протеклих пет година, дајемо графички преглед на следећој слици.

СЛИКА 1. — Укупан број кривичних дела за период од 2011. до 2015. године

Извор: аутор.

У области **класичног** (општег) криминалитета, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као друге по величини Полицијске управе у Републици Србији, у 2015. години, евидентирано је укупно **10.659** кривичних дела, односно за око 10,8% мање него 2014. године (11.945).

Анализирајући укупан број кривичних дела класичног (општег) криминалитета у 2015. години, као и тренд кретања кривичних дела класичног (општег) криминалитета у протеклих пет година, дајемо графички преглед на следећој слици.

СЛИКА 2. — Укупан број кривичних дела класичног (општег) криминалитета за период од 2011. до 2015. године

Извор: аутор.

Анализирајући наведени број кривичних дела по периодима, уочљиво је да је највеће смањење забележено у групи кривичних дела против имовине, за 1.646 дела, па је њихов број директно утицао на укупно смањење броја кривичних дела.

Због извршених кривичних дела класичног (општег) криминалитета надлежним јавним тужилаштвима пријављено је **4.919** лица, од којих је за **111** лица примењена **мера задржавања**.

Од укупног броја пријављених лица за дела општег криминалитета, **малолетници чине 11,4%** или **501** лице млађе од 18 година. Процент учешћа кривичних дела, која изврше малолетници, у укупном броју кривичних дела општег криминалитета, евидентираних у 2015. години, а чији су извршиоци пријављени надлежним тужилаштвима, је око **10,7%** или **792** кривична дела.

Анализирајући појавне облике криминалитета, малолетници су у 2015. години, најчешће извршиоци имовинских деликата, и то:

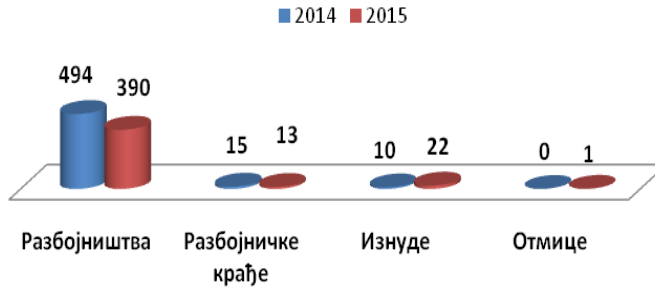
- **тешких крађа, са учешћем око 20%** свих ових деликата, од чега "дрских" крађа, са учешћем од 13,6% (преко 36,6%) свих ових деликата;
- **крађа, са учешћем у око 14,4%** свих ових деликата, и
- **разбојништава, са учешћем у око 31%** свих ових деликата,

односно у делима која су евидентирана у 2015. години, а чији су починиоци познати полицији, ухваћени на делу или су кривична дела расветљена.

Од укупног броја кривичних дела класичног (општег) криминалитета, **најбројнија су кривична дела против имовине** која чине око **65%** укупног броја дела општег криминалитета, међу којима су најзаступљеније **тешке крађе и крађе**.

Анализирајући број имовинских кривичних дела **са елементима насиља** извршених у 2015. години, уочљиво је да је он смањен за око **18%** у односу на 2014. годину, што је видљиво на следећем графикону.

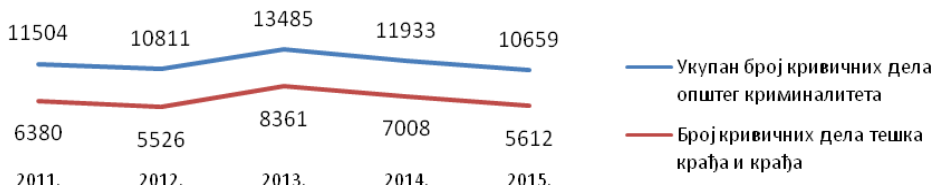
Имовински деликти са елементима насиља, 2014/2015. година

Из напред наведеног графикона је видљиво да највећи број кривичних дела са елементима насиља чине **разбојништва**, којих је евидентирано за **104** дела мање него 2014. године. На мети разбојника су, најчешће, **мини маркети, самосталне трговинске радње, трафике, као и грађани на улици**. Осим тога, у току 2015. године, евидентирано је и **13 разбојничких крађа**. Такође, у 2015. години, евидентирани су и **22 изнуде**, односно већи број него 2014. године (10).

Од укупног броја кривичних дела против имовине, најзаступљеније су **тешке крађе и крађе**, са учешћем око **81%** у овим деликтима и са око **52%** у свим кривичним делима **класичног** (општег) криминалитета, у 2015. години. Овај однос види се и на наредном графикону, у протеклих пет година.

Однос броја кривичних дела општег криминалитета и укупног броја тешких крађа и крађа 2011-2015. година

На графикону је видљиво да је број кривичних дела тешких крађа забележио смањење за око **24,5%** у односу на 2014. годину (3.353). Број кривичних дела **крађа**, такође, је забележио смањење у односу на 2014. годину.

ЗАКЉУЧАК

Криминалистика је научна дисциплина која проналази, усавршава и примењује научне и на практичном искуству засноване методе и средства, чија примена омогућава успешно спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, проналажење и лишење слободе њихових учинилаца, и откривање, фиксирање и тумачење доказа. Криминалистика је научна дисциплина оријентисана ка пракси, чија је традиционална подела на тактику, технику, методiku и оперативу. Практична криминалистичка делатност искључује могућност парцијалног прилаза у спречавању, откривању и расветљавању кривичних дела и откривању њихових учинилаца са становишта било које гране криминалистике.

Криминалистичка методика је грана криминалистике која проучава, усавршава, прилагођава и примењује принципе, методе и средства тактике и технике, на одређену врсту кривичних дела. Методика врши конкретизацију и разраду општих криминалистичких знања, ради њихове што адекватније примене у условима различитог испољавања бројних облика криминалног деловања. Прилагођавајући општа криминалистичко-тактичка правила специфичностима конкретних случајева, криминалистичка методика их уједно обогаћује новим садржајима.

Међусобни однос појединих криминалистичких дисциплина наводи нас на закључак да криминалистичка методика синтетизује криминалистичко-тактичке и криминалистичко-техничке методе, у циљу откривања, разјашњавања и доказивања појединачних кривичних дела. С тим у вези, предмет криминалистичке методике чини изучавање појавних облика и начина извршења појединих кривичних дела, с једне стране, и праксе органа откривања и гоњења у спречавању и откривању тих кривичних дела, с друге стране.

Криминалитет, у најопштијем смислу, представља скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом. Криминалитет је сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дело и социјалну средину.

Када су у питању имовински деликти, можемо рећи да се назива она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. Ови деликти спадају у врсту класичног (општег) криминалитета. По обиму чине

најбројнију врсту кривичних дела, али истовремено и вид деликвенције где постоји највећи степен професионализације. Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У имовинске деликте с елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела, као што су *разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена*.

И на крају, када је у питању пракса органа откривања и гоњења, а нарочито полиције, она најчешће представља основу за утврђивање и усавршавање одређених правила поступања у конкретним ситуацијама извршених кривичних дела. Са овом праксом, уз примену научних метода, долази се до правила чија је примена дала одређене успешне резултате, али се одбацују они методи и начини рада који нису резултирали успехом, нарочито у откривању и доказивању кривичних дела.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић, Живојин, 1990. *Криминалистика*, Београд: Привредна штампа.
2. Алексић, Живојин и Миловановић, Зоран, 1991. *Криминалистика*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
3. Алексић, Живојин и Миловановић, Зоран, 1994. *Криминалистика*, Београд: Партенон.
4. Алексић, Живојин и Миловановић, Зоран, 1996. *Криминалистика*, Сремска Каменица: СШУП.
5. Алексић, Живојин и Шкулић, Милан, 2011. *Криминалистика*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
6. Бошковић, Мићо, 1990. *Материјални докази у криминалистичкој обради*, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
7. Бошковић, Мићо, 1995. *Криминалистичка методика I део*, Београд: Полицијска академија.
8. Бошковић, Мићо и Бановић, Божидар, 1995. *Криминалистичка методика*, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
9. Бошковић, Мићо, (2000), "Неки теоријски и практични аспекти оперативног рада", 2. део, *Безбедност*, број 3/2000. Београд, МУП Србије, стр. 279-281.
10. Бошковић, Мићо, 2005. *Криминалистичка методика*, Београд: Полицијска академија.
11. Бошковић, Мило и Марковић, Милош, 2015. *Криминологија - са елементима виктимологије*, Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

12. Водинелић, Владимир, 1972. *Криминалистика*, Београд: Просвета.
13. Водинелић, Владимир, 1984. *Криминалистика*, Београд: Савремена администрација.
14. Водинелић, Владимир, 1985. *Криминалистика, откривање и доказивање, 2. том*, Скопље: Факултет безбедности и ДСЗ.
15. Ђукић, Станимир, (2017) *Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори*, Војно дело, година излагања 67, број 4/2017, Београд, стр. 7-11.
16. Ђукић, Станимир, (2017) *Методика откривања и обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета - са емпиријском анализом откривених кривичних дела и материјалном штетом* (економске последице), Војно дело, година излагања 67, број 6/2017, Београд, стр. 3-8.
17. Жарковић, Милан и Бановић, Божидар, 1999. *Криминалистика*, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
18. Кривокапић, Владимир и Жарковић, Милан, 1999. *Криминалистика Тактика*, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
19. Кривични законик Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 85/05, 88/05-испр., 107/05-испр., 72/09, 111/09 и 121/12).
20. Margules, P. I: *International Art Theft and the Illegal Import and Export of Cultural Property: A Study of Relevant Values, Legislation, and Solutions*, Suffolk, Transnational Law Journal, Vol. 15 (1992), стр. 609-647.
21. Матијевић, Миле и Марковић, Милош, 2013. *Криминалистика*, Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
22. Шипрага, Јован и Алексић, Живојин, 1986. *Криминалистика - методика*, Београд: Виша школа унутрашњих послова.

**METHODOLOGY OF DETECTION AND EVIDENCE OF CRIMINAL ACTS OF
CLASSICAL (GENERAL) CRIMINALITY - EMPIRICAL ANALYSIS OF EXPOSED
CRIMINAL ACTS OF ROBBERY AND ROBBERY THEFT**

Phd Stanimir Đukić

Abstract:

Today the fight against modern crime requires knowledge of criminology. Criminology is one practice oriented discipline, traditionally divided into tactics, technique, methodology and operations. Criminalistic methodology examines the specificities of particular groups and individual crimes in terms of their causes and conditions, methods and means of execution, manifestations, tactics and techniques of perpetrators, and on the basis of that it finds and applies specific methods and means for their individual detection, clarification and proving, and finally discovering the perpetrators. For that purpose, criminalistic methodology uses criminal-tactical and criminal-technical methods and means, adapting them for certain crimes, but at the same time developing its own methods. The paper deals with the concept and subject of criminal methodology, as a scientific discipline of criminalistics as a science. It describes the phenomenon of crime, with an emphasis on property delicts, that is, the type of criminal acts that threaten (unlawfully appropriated or damaged) property rights of citizens and other legal entities. These delicts fall into the category of classical (general) crime, and they make the most of the crimes. Types of property related crimes are analyzed in the paper, with a special emphasis on delicts with the element of physical violence. Also, the method of discovering and proving criminal acts of classical (general) crime, i.e. property delicts with an element of physical violence - robbery and robbery theft - was also analyzed. In addition, a brief overview of legislative framework and activities and results achieved by the police in the detection of these crimes was given.

Key words: crime, classical (general) crime, property delicts, criminalistics, criminalistic methodology, detection of criminal acts, method of proof, internal affairs (police).

Article history:

Received: 24. 10. 2018.

Accepted: 24. 12. 2018.

UDK: 343.985
343.123.12
351.746.2

Pregledni naučni rad

REFORMA TEMELJNOG KRIVIČNO PROCESNOG PRAVA SA OSVRTOM NA INSTITUT PRIKRIVENOG ISLJEDNIKA

MSc Rašit Pepić*
MSc Dženis Šaćirović*

Apstrakt:

Društvene promjene uslovljene su društvenom transformacijom i određenom društvenom dinamikom koje prate reformu pravosudnog sistema i temeljnih prava. Kompleksnost života i potrebe njegovog pravnog reguliranja dovele su do uslovljavanja pravnog sistema i temeljnih prava. Obimnost temeljnog krivično procesnog prava kao i njegova podjela na institute pomenutog prava dozvolili su nam da u našem radu obradimo institut prikrivenog isljednika kao jednog od instituta temeljnog prava. U radu ćemo prikazati historijski razvoj kako u začetku tako i u kasnijim fazama razvoja ovog instituta u zemljama koje su bile pioniri u uvođenju ovog instituta temeljnog procesnog prava. Zatim ćemo prikazati zakonska rješenja u zemljama okruženja i kod nas (mислеći na Crnu Goru). Želja nam je da u radu prikazemo pozitivne strane reforme instituta prikrivenog isljednika temeljnog krivično procesnog prava, kao i da predložimo moguća poboljšanja ovog instituta, sumirajući iskustva drugih zemalja.

Ključne riječi: temeljno pravo, krivično procesno pravo, reforma, prikriveni isljednik.

UVOD

Posebne istražne mjere i radnje i instituti prikrivenog isljednika, primjenjuju se u svim razvijenim državama otkada se stanovište da su prijetnje nacionalnoj bezbjednosti jedne države, odavno izašle iz tradicionalnih okvira shvatanja i potreba za takvim shvatanjima, a to je da najveću prijetnju bezbjednosti jedne države, predstavljaju vojni rizici. U tom kontekstu shvatanja od kada postoje strateške vještine, a najbliže onako kako je to opisao u VI vijeku prije nove ere Sun Cu. Posebne istražne radnje primjenjuju se i neophodne su iz razloga pravljenja liste postupaka koje iziskuju nepredviđene situacije. Pojava i prihvatanje

* Asistent na Departmanu za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru, doktorant. e-mail: r.pepic@gmail.com.

* Asistent na Departmanu za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru, doktorant. dzenis.sacirovic@gmail.com.

suvremenih oblika ugrožavanja bezbjednosti, od unutarnjih problema i sučeljavanja sa kriminalom, do pojava međunarodnog kriminala koji predstavlja lančani zajednički problem više država, te terorizma također, pa danas dosta prisutnog ekološkog kriminala, zahtijeva pronicljiv pristup sa neophodnim predviđanjima u rješavanju svakodnevnih izazova u konkretnim poslovima koje podrazumijevaju posebne istražne mjere i radnje. U tom smislu, zakonodavstva zemalja su uređena onako kako njihove potrebe zahtijevaju, ali i u konkretnim uvjetima i sredstva i resursi sa kojima raspolažu. U tom smislu, cilj ovog rada je da predstavi specijalne istražne metode u cjelini, prikaže rad nekih od najsuvremenijih sistema, ali i prikaže kako su određena rješenja prikazana u zakonodavstvu država regiona. Primjer Republike Crne Gore, sa uporednim pristupom u primjeru Republike Srbije, u svjetlu konferencije na čiju temu se ovaj rad poziva i prezentiran je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore 27.10.2017. godiine, smatramo da ispunjava svoju svrhu i namjenu za predstavljanjem na širem naučnom nivou. Naša je misija da upoznamo sa prednostima zakonodavstva Republike Crne Gore vezano za ovu temu.

RAZVOJ INSTITUTA PRIKRIVENOG ISLJEDNIKA U SVIJETU

Korišćenje specijalnih istražnih metoda, čija upotreba u kriminalističkoj praksi evropskih zemalja nema dugu tradiciju, posljednjih godina postaje sastavni dio zakonodavstava mnogih zemalja, a među njima posebnu ulogu imaju mjere infiltracije u kriminalnu sredinu, kao adekvatan odgovor organiziranim formama kriminala, kod kojih se konspirativnost u delovanju javlja kao jedna od osnovnih karakteristika. Prikrivene istrage su relativno novijeg datuma, a u literaturi postoji mali broj izvora, koji govore o počecima primjene prikrivenog isljednika, kao istražne metode u policijskom radu. Postoje određene potvrde da su neke veoma slične metode koristili policijski organi pojedinih država još početkom 18. vijeka. Pri tome, treba imati u vidu da su ti prvi oblici prikrivenog policijskog djelovanja, rani oblici policijske infiltracije u kriminalnu sredinu, bili znatno drugačiji od današnjeg instituta prikrivenog isljednika. Inače, počeci policijske infiltracije vezuju se za ime francuskog detektiva Eugena Vidoka (1775–1857), koji je u periodu od 1810. do 1827. vodio Odeljenje za krivične istrage tajne policije Pariza.⁸¹

Prikriveni isljednik spada u posebne dokazne radnje koje nisu dokazna sredstva, jer se njima dokazi ne izvode, već su to radnje kojima se pribavljaju, odnosno obezbjeđuju određeni dokazi i to prije svega oni koji spadaju u tzv. materijalne dokaze, poput, na primjer, snimaka dobijenih tokom tajnog audio-video nadzora, ili se njima stvaraju uvjeti za kasnije izvođenje dokaza u krivičnom postupku, kao što je to na primjer, slučaj sa mogućnošću da lice koje je djelovalo kao

⁸¹ Ilić, G. P., et al.; Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 2012.

prikriveni isljednik, nakon završenog angažmana te vrste, bude ispitano kao svjedok u krivičnom postupku.⁸²

Analiza sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava pokazuje da ovaj sud dozvoljava primjenu posebne dokazne radnje koja se sastoji u angažiranju prikrivenog isljednika u borbi protiv organiziranog kriminala i drugih teških krivičnih djela kao što je trgovina opojnim drogama, pranje novca, korupcija, terorizam i slično. Međutim, takva radnja mora biti zakonita, a zakoni treba da uspostave jasne granice aktivnosti prikrivenog isljednika, kao i zaštitne mere i adekvatan nadzor, odnosno sudsko preispitivanje njene primjene. Uz to, moraju biti obezbijeđena i prava odbrane, uz poštivanje principa „jednakosti oružja“, a prije svega pravo da se ospori kredibilitet ili iskaz prikrivenog isljednika u situaciji kada se pojavljuje kao anonimni svjedok.⁸³

Međunarodno uporište za aktivnosti protiv organiziranog kriminala se nalazi u:

- Bečkoj konvenciji protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine – kontrolirana isporuka na međunarodnom nivou i mehanizmi njene realizacije.
- Konvenciji Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stječenih kriminalom iz 1990. godine – pristup kompjuterskim sistemima i izrada određenih dokumenata.
- Rezoluciji Interpolu o organiziranom kriminalu.
- Rezoluciji Evropskog Savjeta o sprečavanju organiziranog kriminala iz 1998. godine.
- Konvenciji UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala usvojena u Palermu decembra 2000. godine, koja je ujedno i najznačajniji međunarodni dokument koji predviđa kontrolisanu isporuku, elektronsko praćenje ili druge oblike nadzora i tajnih operacija.
- Konvenciji UN protiv korupcije iz 2003. godine – predviđa korišćenje kontrolisane isporuke i druge posebne tehnike istrage.

Ove navedene rezolucije i konvencije pošle su od pretpostavke da efektivno suprotstavljanje organiziranom kriminalu nije moguće ostvariti primjenama "klasičnih", tradicionalnih dokaznih metoda. Tradicionalne ili, isključivo, "reaktivne" metode suprotstavljanja organiziranom kriminalu, nijesu djelotvorne i efektne. Zbog same prirode krivičnih djela, načina vršenja i njihovih učinilaca, njima se ne mogu postići efektivni rezultati u sudskom postupku. Samim tim, došlo je do zaključka da je nužno koristiti suvremene metode zasnovane na naučnim i tehničkim dostignućima koje se u svetu već uveliko primenjuju, a koja, svavako, sa porastom stope kriminala i vršenjem krivičnih djela sa raznovrsim *modusom*

⁸² Karas, Ž; Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja, objavljeno u: Policija i sigurnost, broj 3, Zagreb, 2012.

⁸³ Koriath, G; Verdeceter Ermittler – Ein europaweit taugliches Instrument, Kriminalistik, Heidelberg, No 8–9/96, 1996.

operandi, nije više moguće otkrivati ili suzbijati sa načinom djelovanja koji nema mehanizama da iste otkriva.

Uprkos izvjesnih nedorečenosti posebnih normi koje predviđa Zakon o izmjenama i dopunama zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju kriminaliteta i kontraverznosti ovog zakona sa stanovišta zaštite ljudskih prava, osobine djelovanja organiziranog kriminala rezultati koji su postignuti primjenom posebnih mjera čine te mere nužnim elementom metoda suzbijanja ovog oblika kriminaliteta. Upravo iz tih razloga je u Stokholmu (Švedska), 11. decembra 2009. godine, Evropska unija usvojila strateški petogodišnji plan za stvaranje evropskog Prostora slobode, bezbjednosti i pravde (Area of Freedom, Security and Justice, AFSJ) tzv. Stokholmski program. Do 2014. godine u EU predviđa se dodatno razvijanje policijske i pravosudne suradnje država članica, posebno kroz instituciju prikrivenog isljednika, zatim suradnju kroz zajedničke policijske i carinske centre, razvijanjem kriminalističko-obavještajnog rada i sprovođenjem zajedničkih operativnih akcija. Predviđa se stvaranje policijskog pravilnika koji će uključiti izmjene u razmjeni i pristupu informacijama. Opći zaključak je, međutim, da se u Evropskoj Uniji „bezbjednost“ postavlja ispred „sloboda“ i da se takva praksa praktikuje od 11. septembra 2001. godine. Zvaničnici EU, a posebno Evropska Komisija, nasuprot tom mišljenju ističu da se građanin, ipak, nalazi u fokusu i da je Stokholmski program upravo htio da pronađe razvnotežu između pružanja bezbjednosti i zaštite ljudskih prava. Ishod te „ravnoteže“ videće se kroz sprovođenje programa. Za razliku od nekih zemalja koje nemaju "specijalne sudove" niti posebno definiran institut prikrivenog isljednika niti specijalne istražne radnje, u Srbiji se smatra da je sa aspekta opće bezbjednosti prihvatanje i sprovođenje tih međunarodnih zakona značajnije za građane Srbije od bojazni zloupotrebe i mogućnosti kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda.⁸⁴

POSEBNE ISTRAŽNE MJERE I RADNJE

S obzirom na prirodu posebnih istražnih radnji, one se mogu podijeliti na:

I. Mjere tajne opservacije

1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka;
3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija;
4. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

II. Mjere prodora u kriminalne grupe:

1. Angažiranje prikrivenih istražitelja i informatora;

⁸⁴ Tatić, Lj.: Institut prikrivenog isljednika u borbi protiv organiziranog kriminala, (FDUA MASTER), Beograd, Juni 2010. Str. 5-6.

Dostupno na internetu, dana 15.10.2017. godine. Link: <https://www.scribd.com/document/33696321/Institut-PRIKRIVENI-ISLEDNIK-u-borbi-protiv-organizovanog-kriminala>

2. Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine.
- III. Mjere audio-video nadzora:
1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
 2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka;
 3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija.
- IV. Mjere tajnih operacija:
1. Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela;
 2. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

S obzirom na vrijeme trajanja primjene posebnih istražnih radnji, one se mogu podijeliti na:

- I. Dugotrajne – koje se primjenjuju više mjeseci, uvažavajući propisane uslove za primjenu:
 1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
 2. Korišćenje prikriivenih istražitelja i korišćenje informatora;
 3. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.
- II. Kratkotrajne – koje se primjenjuju do mjesec dana, a ponekad i veoma kratko (npr. samo nekoliko dana):
 1. Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine;
 2. Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.
- III. Hitne (neodložne) – koje se primjenjuju što je prije moguće (načelo ekspeditivnosti i brzine prilikom postupanja), npr. kupovina narkotičkih sredstava na ulici, poslije čega slijedi lišenje slobode na licu mjesta događaja.⁸⁵

PRIKRIVENI ISLJEDNIK U AMERICI

Kao primjer može poslužiti jedan od najpoznatijih slučajeva korišćenja prikriivenog isljednika (agenta) u praksi Sjedinjenih Američkih Država koji je vezan za aktivnosti FBI agenta Džozefa Pistonea (Joseph Pistone), koji je od 1975. do 1981. bio infiltriran u njujoršku Bonano familiju „Koza nostre”, gdje je bio prihvaćen kao pravi pripadnik „Koza nostre” i raspoređen u bandu pod vođstvom jadnog kapoa Bonano familije. On je tijekom šest godina svojih prikriivenih aktivnosti uspio da sakupi dokaze o svakodnevnim aktivnostima te kriminalne organizacije, od kojih su najvažnije bile informacije o njenim kontaktima sa drugim organiziranim kriminalnim grupama, što je nakon okončanja njegovog rada rezultiralo osudom više od 100 učinilaca krivičnih djela organiziranog kriminala u poznatom slučaju Pizza Connection. Da je Pistoneova aktivnost bila vremenski ograničena, njegovi rezultati zasigurno ne bi bili ni blizu onih koje je postigao zahvaljujući, između ostalog, dužini njegovog djelovanja, odnosno bilo bi prikupljeno daleko manje dokaza i to samo za one niže rangirane pripadnike

⁸⁵ Karović, S.: Posebne istražne radnje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Civitas br. 4. Sarajevo, 2012. Str. 30.

organizirane kriminalne grupe, dok bi oni na najvišim pozicijama ostali neugroženi.⁸⁶ Inače, u ovom periodu počinje prava ekspanzija prikrivenog isljednika od strane FBI, koja prateći nove oblike kriminala i organiziranja kriminalaca počinje pratiti aktivno sa novim konceptom prema proaktivnom djelovanju. Na ovaj način su akcije kriminalaca bivale otkrivanim u ranoj fazi, pa se na taj način i jedino moglo reagirati na pojavu brzog razvoja kriminalne djelatnosti. Infiltracija u kriminalni milje, značila je praćenje koraka kriminalaca i pripremanje za akciju sprečavanja njihovog djelovanja. U tome su SAD prednjačile sa FBI i kasnije je veliki broj razvijenih zemalja počeo slijediti taj koncept.

PRIKRIVENI ISLJEDNIK U VELIKOJ BRITANJI

Većina britanskih policijskih snaga formirala je jedinicu isključivo za tajne operacije policije. Jedna od snaga koja široko koristi policiju pod vođstvom nadzora je Metropolitanska policija Velikog Londona. Jedinica Metropolitanske policije je ranije bila specijalistička operacija koja je posvijećena tajnom policijskom upravljanju, što je bio SO10. Od tada, većina jedinica specijaliziranih operacija je raspuštena ili spajana, i omogućavajući da se SO10 spoji u Direkciju za specijalistički kriminal kako bi se odredila SCD10. Sada označen kao SC & O 10, spada u oblast Specijalističkog kriminala i operacija.

Koncept tajnog policijskog rada je evoluirao od politike policije u zajednici, ali kako je kriminal napredovao, primetno je da je tajna policija potrebna za borbu protiv toga.

Detektivi CID obično ne nose uniformu, koja potiče od osnivanja CID-a. Zbog toga što se detektivi često bave fazom prikupljanja dokaza istrage, mnogi pretpostavljaju da su oficiri potrebni za istraživanje osumnjičenih dok obilaze svoje dnevne rutine, međutim, to nije slučaj. Postoje specijalistički nadzorni timovi koji primenjuju niz tajnih taktika kako bi prikupili obavještajne podatke i dokaze o temama.

Većina britanskih policijskih službi tokom ranog do sredine 20. veka sastojala se od policijskih službenika koji su išli u utrku, u svakom okruženju. Ovo je dovelo do izraza "bobi na tucu" i "zlatnog uzrasta", pošto su oficiri stalno stajali umjesto patroliranja ulicama od policijskih automobila.

Filijala kriminalističke obavještajne službe (koja je prikrivena tajna policija prije nego što su osmišljena SO) formirana je u martu 1960. i obezbijedila nadzor nad poznatim kriminalcima, držeći korak sa kriminalnom metodologijom i tehnologijom.

⁸⁶ Delibašić, V.: Prikriveni isljednik, NBP Journal of Criminalistics and Law, str.85. (Preuzeto sa: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-8872/2016/0354-88721601081D.pdf>, dostupan dana 10.10.2017. godine.

INTEGRACIJA INSTITUTA PRIKRIVENOG ISLJEDNIKA U CRNOGORSKOM ZKP

Prateći trendove država u okruženju u donošenju temeljnih instituta u zakonodavstvu, kakvog su činile Srbija (2001), BiH (2003) Republika Crna Gora je 17. decembra 2003 godina poglasila Zakonik temeljnog krivičnog procesnog prava i po prvi put uvela institut prikrivenog isljednika. U skladu sa tim „Zakonodavac vođen idejom poboljšanja ZKP-a 18. avgusta 2009 godine progasio je novi Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore, tom prilikom određivši institut prikrivenog isljednika u okviru , kao što smo već naveli u predhodnom dijelu izlaganja rada, terminološki ispravnost “mjere tajnog nadzora” , definirajući ga u okviru ovih mjera u članu 160. tač. 2. gdje navodi da prikriveni isljednik može biti policijski službenik, zaposlenik u državnom organu. Zakonodavac Crne Gore proširuje institut prikrivenog isljednika sa institutom saradnika, u ovom temeljnom krivično procesnom pravnom rješenju zakonodavac je omogućio da prikriveni isljednik može biti samo ovlašćeni policijski službenik Crne Gore već i zaposleni u drugom državnom organu, policijski službenik druge države. Ovo zakonsko rešenje je proisteklo iz uvjerenja da je Crna Gora mala država⁸⁷ i da je u brobi protiv organiziranog kriminala nije u potpunosti moguće primjeniti sistem legendiranja nad budućem prikrivenim isljednikom, već se nekad mora posegnuti resursima sličnih policijskih organizacija drugih država⁸⁸

Odredbama ovog zakonika izuzetno ako se ova mjera ne može sprovesti na drugi način, zakonodavac postavlja jako široko polje mogućih budućih prikrivenih isljednika i suradnika odrednicom “*neko drugo lice*”. Možda je zakonodavac želio dodajući iako kumulativno uz *prikrivenog isljednika i sudanika* odrednicama da odvoji ko može biti isljednik, a ko bi mogao biti suradnik. Na drugoj strani u tač. 2. člana 160, za prikrivenog isljednika i suradnika ne može biti određeno lice za koje postoji osnovana sumnja da je bio ili je sada pripadnik neke kriminalne grupe ili lice koje je osuđivano za krivična djela iz člana 22. tač. 8 ZKP Crne Gore⁸⁹

⁸⁷ Izveštaj Vlade Republike Crne Gore o primjeni zkp-a.

⁸⁸ Zakon o potvrđivanju ugovora između Republike Srbije i Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, čl. 3. Član. 33 st.2.

⁸⁹ 8) organizovani kriminal podrazumijeva postojanje osnova sumnje da je krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna rezultat djelovanja tri ili više lica udruženih u kriminalnu organizaciju, odnosno kriminalnu grupu, čiji je cilj vršenje teških krivičnih djela, radi sticanja nezakonite dobiti ili moći, u slučaju kad su ispunjena najmanje tri od sljedećih uslova: a) da je svaki član kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe imao unaprijed određeni ili očigledno odredivi zadatak ili ulogu; b) da je djelovanje kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe planirano na duže vrijeme ili za neograničeni vremenski period; v) da se djelovanje kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe zasniva na primjeni određenih pravila unutrašnje kontrole i discipline članova; g) da se djelovanje kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe planira i sprovodi u međunarodnim razmjerama; d) da se u djelovanju kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe primjenjuje nasilje ili zastrašivanje ili da postoji spremnost za njihovu primjenu; đ) da se u djelovanju kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe koriste privredne ili poslovne strukture; e) da se u djelovanju kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe koristi pranje novca ili nezakonito stečene dobiti; ž) da postoji uticaj kriminalne organizacije, odnosno kriminalne grupe ili

Posmatrajući stav kriminalističke teorije u odrednicama po pojmu suradnika, autor Mike Đzukelski polazi od stava da suradnik može biti svako lice koje ima posebna znanja iz oblasti u kojoj se primenjuje njegov angažman. Ovim se u shvatanju ovih autora ide korak ispred u obezbjeđivanju kvalitetnijih materijalnih dokaza čime se obezbjeđuje i kvalitet nije vođenje krivičnog postupka.⁹⁰

Vjerujemo da je zakonodavac Crne Gore pošao od uvjerenja da je ovo najbolje praktično rješenje što i mi, autori ovog rada ističemo kao pozitivni pristup zakonodavca, gde je pojednostavio prelaženje na praktične radnje u smislu angažiranja isljednika i suradnika.

S obzorom da postoji suradnja na ovom nivou u zemljama okruženja po pitanju međuresorske razmjene, mistarstva unutrašnjih poslova, kroz ugovor koji smo spomenuli, daje nam za pravo da usporedimo slične institute zakonika o krivičnom postupku koji je bistvuju u zakonodavstvu Srbije. Prikrivenog isljednika u srbijanskom zakonodavstvu, kako zakonik kaže, *po pravilu* može biti određeno ovlašćeno službeno lice organa unutrašnjih poslova, Vojnobezbjednosne agencije, a ako to zahtijevaju posebne okolnosti i slučajevi, i drugo lice koje može biti i strani državljanin. Ova odrednica je data u članu 185. St. 2, gdje je zakonodavac Republike Srbije na nešto drugačiji način odredio ko sve može biti određen za prikrivenog isljednika. U ovoj odredbi, zakonodavac je ograničavajući se samo na službenike organa unutrašnjih poslova BIA i VBA postavio užu krugu lica koji mogu biti u redovnim slučajevima angažirani kao prikriveni isljednici, za razliku od zakonskih rješenja Republike Crne Gore, gdje je zakonodavac omogućio da se angažiraju sva lica koja su zapošljena u nekom *državnom organu*⁹¹. U slučaju posebnih okolnosti zakonodavac Republike Srbije je omogućio da to bude neko drugo lice koje može biti i strani državljanin. Ovo se bitnije razlikuje od odrednica zakonodavca Crne Gore koji je odredio da može biti angažiran za prikrivenog isljednika i policijski skužbenik druge države. Ovime je zakonodavac Srbije proširio polje angažiranja, bolje reći previše dao neodređeno polje angažiranja stranih državljana. Pohvalno je to što je zakonodavac Crne Gore vodio računa pri terminološkom određivanju preciznije da to može biti samo pripadnik policije druge države, ne i strani državljanin

POREĐENJE SA ZEMLJAMA U REGIONU

PRIMJER BOSNE I HERCEGOVINE

Posebne istražne radnje propisane su Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine u glavi IX, članovima od 116. do 122, kao i u odredbama entitetskih

njenog dijela na političku vlast, sredstva javnog informisanja, zakonodavnu, izvršnu ili sudsku vlast ili na druge važne društvene ili ekonomske činioce. Preuzeto sa: www.anb.gov.me 10.10.2017. godine

⁹⁰ Đukleski, M. Sarabotnička mreža, Skopje.

⁹¹ Član 159. ZKP Crne Gore.

ZKP-ova⁹² i ZKP-a Distrikta Brčko⁹³, koji inkorporiraju preduzimanje jasno određenih aktivnosti čija je neposredna svrha prikupljanje dokaza u krivičnom postupku. Reformom krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine i stupanjem na snagu novog ZKP-a posebne istražne radnje su izdvojene od ostalih propisanih radnji dokazivanja, koje su i u ranijem krivičnom zakonodavstvu bile propisane. Kako ističe eminentna profesorica Hajrija Čolić-Sijerčić: „Gledamo li proteklo vrijeme i preduzete aktivnosti, možemo za početak navesti da je kreiranje posebnih istražnih radnji za potrebe nacionalnog sistema krivičnog pravosuđa i krivičnoprocesnog zakonodavstva bilo uslovljeno aktuelnim postratnim traumama, tranzicijskim promjenama i prilagođavanjem savremenim trendovima kriminaliteta i funkcioniranju krivičnopravnih sistema.“⁹⁴

Kao što smo u prethodnom dijelu rada vidjeli, zakonodavac Republike Crne Gore je dao najadekvatniji naziv „mjere tajnog nadzora“ koji sačinjava angažiranje prikrivenog isljednika, ali dodaje i „saradnika“. Ovime je proširio u odnosu na ostala srodna zakonodavstva, između ostalih i Republike Srbije, u kojem je zakonodavac definirao samo „prikrivenog isljednika“.

GDJE SMO SADA

Promjene u društvu koje su dovele do postojanja elemenata za uvođenje posebnih dokaznih radnji koje postoje u domaćem krivično procesnom zakonodavstvu, nijesu zastale sa svojim djelovanjem, već svoje nedozvoljeno delovanje unapređuju prateći kriminalne trendove.

Svjesni tih društvenih poromjena, također, sagledavajući trenutno stanje u reformističkim naporima domaćeg zakonodavca da temeljno krivično procesno zakonodavstvo uskladi, kako bi uspješno odgovorilo suvremenim kriminalnim izazovima današnjice koji su postavljeni pred suvremene regulatorne organe Republike Crne Gore. Ne želeći da domaće temeljno krivično procesno zakonodavstvo kritikujemo, kao ni suvremene regulatorne institucije, već da damo svoj doprinos pri reformi temeljnog krivičnog procesnog zakonodavstva, pri čemu predažemo sljedeće:

- da se u kontekstu reforme temeljnog krivično procesnog prava, izvrši gramatička podjela instituta „saradnik“ i instituta „informatork“.
- da se o gramatički izvrši diferenciranje instituta kojima se uređuje primjena posebnih dokaznih radnji, po ugledu na ostala zakonodavstva u okruženju, koja se bave istom materijom.

⁹² Zakon o krivičnom postupku BiH (sa pripadajućim ispravkama, izmjenama i dopunama), Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09

⁹³ Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 10/03.

⁹⁴ M. Šikman, Kriminalistički aspekti primjene specijalnih istražnih tehnika, Zbornik radova Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008.

Smatramo da je prikladim iz praktičnih razloga izvršiti podjelu na institute suradnika i informatora, kroz ovo želimo da naglasimo da pod suradnikom ne smatramo institute koji se nalaze u sličnim krivično procesnim zakonima država koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije,⁹⁵ već pominjući institut saradnika mišljena smo da on treba da bude postavljen onako kako je obrađen u ovom radu u skladu sa pomenutim autorom Džukleskim. (Mike Džukleski: Sarabotnička mreža : Skopje : 2010.)

ZAKLJUČAK

Iz do sada izloženog, uvidjeli smo da je institut temeljnog krivično-procesnog prava, kakav je prikriiveni isljednik, dosta podrobno reguliran i usklađen sa praksom i potrebama angažiranja lica na teritoriji Republike Crne Gore, te uspoređujući ih sa sličnim institutima sa državama Zapadne Evrope i državama u okruženju, koje smo, također, u radu prikazali, zaključujemo da bi najpogodnije moguće rješenje, a pozivajući se na utvrđenu kriminalističku teoriju i praksu, bilo razdvajanje iako sada kumulativno vezanog institute prikriivenog isljednika sa institutom saradnika u dva zasebna institute temeljnog krivično-procesnog prava gdje bi se omogućilo pri praktičnoj primjeni jednostavnije i razvrstanije određenje. Predložili bismo, pored ovoga, unutarzakonsko odvajanje na posebne članove instituta prikriivenog isljednika po uzoru na Republiku Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, kao što je učinjeno u državama Zapadne Evrope koje su u ovom radu izložene. Pod ovim podrazumijevamo posebne članove za određenje institute prikriivenog isljednika i institute saradnika. Mišljenja smo da ne bi trebalo izbacivati institute saradnika iz zakonodavstva Republike Crne Gore iz razloga koje smo naveli u centralnom dijelu rada.

LITERATURA

Udžbenici, monografije, časopisi:

1. Delibašić, V.: Prikriiveni isljednik, NBP Journal of Criminalistics and Law.
2. Đukleski, M. Sarabotnička mreža, Skopje.
3. Ilić, G. P., et al.; Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 2012.
4. Karas, Ž; Neke poteškoće u provedbi radnje prikriivenog istražitelja, objavljeno u: Policija i sigurnost, broj 3, Zagreb, 2012.
5. Karović, S.: Posebne istražne radnje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Civitas br. 4. Sarajevo, 2012.
6. Koriath, G; Verdictor Ermittler – Ein europaweit taugliches Instrument, Kriminalistik, Heidelberg, No 8-9/96, 1996.

⁹⁵Pod ovim ne podrazumjevamo one institute koji su postavljeni kao sporazumi sa Javnim tužiocem, kakvi su npr. u Srpskom zakoniku uređeni kroz institute, Sporazuma o priznanju krivičnog dela, Sporazum o svedočenju sa optuženim, Sporazum o svedočenju sa osuđenim.

7. M. Šikman, Kriminalistički aspekti primjene specijalnih istražnih tehnika, Zbornik radova Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2008.
8. Službeni glasnik BiH.
9. Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 10/03.
10. Tatić, Lj.: Institut prikrivenog isljednika u borbi protiv organiziranog kriminala, (FDUA MASTER), Beograd, Juni 2010.

Internet stranice:

<http://anb.gov.me>

<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-8872/2016/0354-88721601081D.pdf>

<https://www.scribd.com/document/33696321/Institut-PRIKRIVENI-ISLEDNIK-u-borbi-protiv-organizovanog-kriminala>

**REFORM OF THE BASIC CRIMINAL PROCEDURAL LAW WITH THE FOCUS OF
THE INSTITUTE OF UNDERCOVER AGENT**

**MSc Rasit Pepic
MSc Dzenis Sacirovic**

Abstract:

Social change is conditioned by social transformation and a certain social dynamics that follow the reform of the judicial system and fundamental rights. The complexities of life and the needs of its legal regulation have led to the conditions of the reporting of the legal system and fundamental rights. The scope of the fundamental criminal procedural law, as well as its division into the institutions of the aforementioned law, allowed us to process the inatate of the disguised investigator in our work as one of the fundamental rights underlying. In this paper we will show the historical development both in the beginning and in the later phases of the development of this institution in the countries that were pioneers in the introduction of this institute of fundamental procedural law. Then we will show the legal solutions in the countries of the region and in our country. It is our wish to present the positive side of the reform of the institute of the peaked investigator of the fundamental law process, as well as to propose possible improvements of this institution by summing up the benefits of other countries.

Key words: fundamental law, criminal procedural law, reform, covert investigator.

Article history:

Received: 02. 10. 2018.

Accepted: 29. 11. 2018.

UDK: 343.982

Pregledni naučni rad

TEORIJSKO ODREĐENJE, FUNKCIJA I ORGANIZACIJA KRIMINALISTIČKO-OPERATIVNOG RADA S ASPEKTA PREVENTIVNOG I PROAKTIVNOG DJELOVANJA

MSc Dženis Šaćirović *

Apstrakt:

U ovom radu, predstavljeni su kriminalistička operativa kao disciplina kriminalistike i kriminalističko-operativni rad kao njen suštinski dio i integralni dio kriminalističko-policijske djelatnosti. Predstavljena teorijska razmatranja u prvom dijelu rada, potkrijepljena su praktičkim definiranjem kriminalističke operative i operativnog rada, u drugom dijelu, u cilju teorijskog opravdavanja procesnih aktivnosti ove naučne discipline. Detaljniji opis operativne djelatnosti u okviru kriminalističkog postupanja, predstavljeni su način boljeg upoznavanja sa kriminalistikom kao naukom, prije svega, a zatim i njenim užitim funkcioniranjem. Iz te namjere, rad nastoji da detaljno opiše teorijsko određenje, funkciju i organizaciju kriminalističko operativnog rada s aspekta preventivnog i proaktivnog djelovanja.

Ključne riječi: kriminalistika, operativa, policijska djelatnosti, kriminalističko postupanje, prevencija, proaktivno djelovanje.

UVOD

Kriminalistička djelatnost u današnjici, prema prirodi djelovanja, zahtijeva uža teorijska određenja. Teorija sama po sebi, u kriminalistici, kao i u svim naukama i naučnim disciplinama, treba biti valjano definirana, što sa aspekta nedozvoljivosti da se sa praktičnog stanovišta drugačije sagleda. Razvoj kriminalistike kao nauke je u XX vijeku evidentan posebno kada se sagleda činjenica da su okolnosti razvoja kriminaliteta, u cjelini, zahtijevali nove načine i nove koncepte u djelovanju na suzbijanju i otkrivanju kriminaliteta. Definitivno, u smislu o kome je riječ u ovom radu, kriminalistička operativa, kao dio integriranog i razvijanog dijela kriminalistike, dobio je sa svojim razvojem i novu formu, a to je preventivni i proaktivni pristup. Sagledavajući samu organizaciju rada, prema modelima operativnog rada, koncepciji koja operativni rad definira kroz

* Asistent na Departmanu za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru, doktorant, email: dzenis.sacirovic@uninp.edu.rs

zakonodavstvo, pa i sve ono što je proizišlo iz potrebe i čime se danas kriminalistička operativa bavi, nesumnjivo je da je ova djelatnost dala veliki doprinos kriminalistici, posebno u oblasti instituta prikrivenog isljednika u okviru posebnih istražnih mjera i radnji na polju preventivnog i proaktivnog djelovanja. Stoga, kao što se to definira u teoriji razvijenih zemalja u svijetu, gdje ovaj vid rada u formi rješavanja bezbjedonosnih problema, danas ima sveprisutnu, ali i presudnu ulogu u policijskoj funkciji, i kod nas se javlja potreba da se kriminalistička operativa i operativni rad uže teorijski odrede, provodeći i opravdavajući definicije kroz praktični dio koji operativni rad najbolje definira, a što se u ovom radu može vidjeti na kraju, u dijelu gdje se govori o organizaciji operativnog rada prema svojstvu. U tom kontekstu, valja uskladiti teorijski i definirati operativni rad sa onim što je on i u praksi, a u tome se neće pogriješiti ukoliko se blagi naglasak, sasvim opravdano, stavi akcentom na preventivni i proaktivni rad policijske djelatnosti.

KRIMINALISTIČKO-OPERATIVA DJELATNOST NA POLJU PREVENTIVNOG I PROAKTIVNOG DJELOVANJA U TEORIJI I PRAKSI

Proučavanje kriminalističke operative omogućava šire i svestranije upoznavanje sa kriminalistikom kao naukom u njenoj stvaralačkoj komponenti. Upoznavanje puteva i sredstava operativnih saznanja s naučnog, teorijsko-stručnog i praktičnog aspekta, stvara mogućnosti da se shvati logika koja u misaonu cjelinu povezuje najraznovrsnije postupke kriminalne djelatnosti. Konkretna kriminalistički operativni, naučni teorijsko-stručni i empirijski (praktični) pristup (rad) u svojoj prezentaciji pored rezultata treba da ponudi postupke i sredstva koja su korišćena za saznavanje kriminalnih djelatnosti i kriminalnog miljea. Na taj način kriminalistička operativa pruža mogućnost korisnicima njenih rezultata da ih efikasnije shvate, olakšava im provjeru dobijenih nalaza i ubrzava prenošenje pozitivnih kriminalističkih iskustava. Za razvoj naučne discipline i naučne prakse nije dovoljno samo poznavanje konkretnih metodoloških kriminalističkih operativnih istraživanja. Za šire razumijevanje i brže uopćavanje istraživačkih iskustava kriminalističke operative, neophodno je da jedna posebna disciplina sistemski proučava njenu djelatnu stranu kao nauke. Taj prateći zadatak povjeren je kriminalistici kao nauci.¹

Pojavni oblici i trendovi kriminaliteta, naročito onih sa težom posljedicom kako za pojedinca tako i za cjelokupno društvo, zahtijevaju efikasnu reakciju policije i pravosuđa. U tom kontekstu, u posljednjem desetljeću došlo je do uvođenja novih instituta, dokaznih radnji kojima se postupak otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela nastoji učiniti efikasnijim. Svakako su od posebnog značaja posebne dokazne radnje, koje u skladu sa principom tajnosti, na predlog tužioca i po naredbi sudije za prethodni postupak, sprovodi policija. Posebno značajan doprinos efikasnosti krivičnog postupka u Republici Srbiji dali su instituti

¹ Manojlović, D.: Kriminalistička operativa, Beosing, Beograd, 2010. str. 25-26.

prikrivenog isljednika i svjedoka suradnika, čija uloga je u značajnom broju postupaka za krivična djela organiziranog kriminaliteta imala ključnu ulogu. Analogno tome, sam predmet policijskog rada, mjesto i uloga policije u postupku dokazivanja se znatno mijenjaju. Na to ukazuje i novi Zakonik o krivičnom postupku koji je uveo tužilačku istragu. Mnoge radnje koje smo nekada nazivali operativnim, sada su precizno regulirane pravom i predstavljaju posebne dokazne radnje (na primjer: tajno praćenje i snimanje sada je posebna dokazna radnja, član 171 (ZKP RS). S druge strane, sve veći je broj radnji kojima se obezbjeđuju dokazi a koje po naredbi suda preduzima policija.²

U skladu s ovakvim zahtjevima, u kriminalistici se sve više primjenjuju nove metode, kojima se nastoji povećati efikasnost policijskog rada i samog postupka dokazivanja. Sada pored reaktivnih istraga imamo proaktivne (mada kod nas ovaj element nije dovoljno razvijen, niti je dobio pravnu formu kao što je to na primjer u Belgiji, Holandiji, Velikoj Britaniji), pored operativnih veza imamo obavještajno istraživanje i jedinice za obavještajnu djelatnost i kriminalističko-operativnu analitiku. Efikasnost je potreba i zahtjev društva ali i zadatak za kriminaliste. Ovaj zahtjev je težak ali ne i neostvariv. On podrazumijeva i kritičko sagledavanje dosadašnjeg rada, pronalaženje novih, naučno zasnovanih metoda. Upravo pronalaženje efikasnih modela rada kriminalističke policije je predmet kriminalističke operative.³

Krstić smatra da se suština predmeta kriminalističke operative sadržajno podudara sa kriminalističko-operativnim taktičkim mjerama i radnjama koje se primjenjuju ne samo radi sprečavanja mogućih pojava oblika kriminaliteta nego i zbog postpenalnog postupanja u cilju otkrivanja krivičnih djela i izvršilaca. U pitanju je oblast kriminalistike koja sadrži sistem naučnih pretpostavki i preporuka o organizaciji i planiranju kriminalističko-operativne djelatnosti i taktici operativnih radnji. Ove pretpostavke čine sistem kriminalističko-operativnih metoda dopunjenim procesnim karakteristikama, kao i uvjete njihove realizacije u konkretnim kriminalističko-operativnim situacijama, a u odnosu na kriminalitet uopće. Analogno tome, navedeni autor kriminalističku operativu shvata kao cjelinu ukupnog misaonog procesa, postupaka i metoda koje poznaje kriminalistika s ciljem sistematskog i planskog sprječavanja, kao i otkrivanja, rasvjetljavanja, obezbjeđivanja i utvrđivanja dokaza u vezi sa izvršenim krivičnim djelima i njihovim izvršiocima.⁴

Bošković i Matijević kriminalističku operativu definiraju kao disciplinu kriminalistike koja izučava, usavršava i primjenjuje specifične metode i sredstva kojima se obezbjeđuju operativne i dokazne informacije i koje ulaze u sadržaj pojma operativnog rada (posebne dokazne radnje i operativne veze) a koji su regulirani zakonskim i podzakonskim aktima koji se odobravaju i primjenjuju po

² Đurđević, Z., Radović N.: Kriminalistička operativa, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2012, str. 1.

³ Ibid, str. 2.

⁴ Krivokapić, V., Krstić, O.: Kriminalistička taktika 2, Policijska akademija, Beograd, 1999, str. 2.

određenom postupku u konkretnoj kriminalističko-operativnoj situaciji, kao i metode kriminalističko-analitičke djelatnosti (kriminalističko modeliranje, kriminalističko profiliranje, geografski informacijski sistem), kriminalističko-obaveštajne djelatnosti i kriminalističko-operativnog korišćenja svih tragova i drugih indicijalnih činjenica, a u cilju sprječavanja i otkrivanja krivičnih djela i učinilaca i obezbjeđenja dokaza.⁵

U našoj stručnoj literaturi se koriste neki termini a da se pri tome ne uzima u obzir njihovo etimološko značenje. Na primjer, za aktivnosti policije usmjerene na otkrivanje krivičnih djela koristimo termine *kriminalistička obrada i operativna obrada*. Prvo, termin "obrada", pored toga što na neki način predstavlja tradiciju, kojom se označava rad kriminalističke policije u postupku otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih djela, teško se može prihvatiti kao adekvatan. Ni krivično djelo ni učinilac se ne obrađuju, već istražuju, odnosno preduzimaju se mjere i radnje u cilju pronalaska relevantnih činjenica o krivičnom djelu i krivici učinioca. U određenom smislu ovaj termin se može koristiti za primenu forenzičkih metoda u analizi tragova ili različitih podataka u operativnoj analitici, međutim, za sve mjere i radnje koje preduzima policija on se ne može prihvatiti kao adekvatno rješenje.⁶

Po mišljenju autora Zorana Đurđevića i Nenada Radovića, druga greška koja se često pravi, je pogrešna upotreba termina "operativa" i "operativni". Termin "operativa" je drugi termin za kriminalističku policiju, što prenosno znači izvršni organ, praktičan, spreman za akciju, za izvršenje konkretnog zadatka. Tačnije, terminom "operativa" se bliže opisuje organ koji izvršava neku radnju, zadatak i to sa željom da se ukaže na njegovu efikasnost, a ne na to koju pravnu formu imaju radnje koje taj organ preduzima. Pogrešno je termin "operativni" shvatiti i koristiti za označavanje policijske djelatnosti kao "neformalne", želeći da se tako ukaže, da se tim radnjama ne mogu obezbjeđiti dokazne informacije. Prvo, svaka djelatnost policije se realizira na osnovu neke pravne odredbe i u okviru nekih pravnih normi, bez obzira na to što to ne može činiti samoinicijativno, preduzima i dokazne radnje kojima se pribavljaju dokazi koji se koriste na sudu.⁷

Kriminalistička operativa je naučna oblast kriminalistike koja primjenom naučnih metoda izučava najefikasnije modele organizacije i metoda realizacije kriminalističkih istraga. Da bi adekvatno uskladili ciljeve, zadatke i metode kriminalističkih istraga neophodna je razrada i polaznih teorija kriminalističke istrage. U svijetu je na tom planu postignut određen uspeh. Kao posljedica toga, došlo je do promjene filozofije dokazivanja, koja više nije dokazivanje krivice, već dokazivanje istine. Predmet kriminalističke operative nije način realizacije konkretne radnje (kriminalistička taktika) ili dokazivanje konkretnog krivičnog djela (kriminalistička metodika), ili opservacija traga (kriminalistička tehnika), predmet kriminalističke operative je definiranje općih modela realizacije

⁵ Bošković, M., Matijević, M.: *Kriminalistička operativa*, VŠUP, Banja Luka, 2007, str. 36.

⁶ Đurđević, Z., Radović N.: *Ibid*, str. 2-3.

⁷ *Ibid*, str. 3.

proaktivnih i reaktivnih istraga, kao i funkcionalna organizacija policije kojom se stvaraju uslovi da se navedeni ciljevi na najefikasniji način ostvare.⁸

Analogno tome, predmet kriminalističke operative je:

- 1) izučavanje najefikasnijih modela proaktivnih i reaktivnih istraga;
- 2) definiranje adekvatnih modela za evaluaciju kriminalističkih istraga;
- 3) upravljanje kriminalističkim isragama.

S obzirom na prisutan rizik u realizaciji, posebna se pažnja posvećuje metodama realizacije i upravljanju kriminalističko-obavještajnim aktivnostima i tajnim operacijama (na primjer: infiltracija i rad prikrivenog isljednika). Uspjeh rada kriminalističke policije direktno zavisi od metodološkog okvira i primjenjenih metoda operative analitike. Upravo, kako bi povećali stepen objektivnosti u proceni različitih informacija koje kriminalistička policija koristi u kriminalističkim isragama, kriminalistička operativa je usmjerena na usavršavanje modela za analizu informacija materijalne i lične prirode. Analogno tome, predmet kriminalistička operativa usmjerena je na razvoj najefikasnijih metoda za:

- 1) analizu i povezivanje materijalnih tragova (utvrđivanje uzroka nastanka traga, mjesta traga u sistemu tragova i povezivanje svih tragova);
- 2) analizu i ocjenu iskaza, pisanih i snimljenih izjava;
- 3) rekonstrukciju radnje krivičnog djela na osnovu raspoloživih činjenica;
- 4) izradu profila ličnosti i utvrđivanje zone njenog mogućeg prebivališta;
- 5) prognozu ponašanja učinioca posle izvršenog krivičnog djela;
- 6) prognozu, kako će se učinilac ponašati u toku preduzimanja neke radnje prema njemu (mogućnost pružanja otpora u toku lišavanja slobode).⁹

Efikasnost kriminalističke policije ne zavisi samo od primjenjenih metoda u radu, već i od organizacionih i stručnih potencijala i zbog toga se kriminalistička operativa bavi i:

- 1) izučavanjem načina za unaprjeđenje funkcionalne organizacije kriminalističke policije;
- 2) definiranjem općih i posebnih elemenata radnog profila kriminalista;
- 3) definiranjem standarda rada.¹⁰

Analogno navedenom, kriminalistička operativa se bavi istraživanjem širokog spektra načina identifikacije i rješavanja problema u radu kriminalističke policije; tehnikama i metodama koje se primjenjuju u potrazi za modelima donošenja odluka s ciljem efikasnog preduzimanja radnji iz nadležnosti policije. Neki od alata koji se pri tome koriste su: analitičke metode, metode matematičkog modeliranja i simulacija, logičke metode, modeli odlučivanja (analiza odluka), teorija vjerovatnoće, teorija igara, bihevioralne teorije, psihološke teorije. Zbog mogućnosti binarnog prikazivanja i istraživanja elemenata iz ovih teorija, veliki

⁸ Ibid.

⁹ Ibid, 4.

¹⁰ Ibid.

značaj za rad kriminalističke policije imaju i različiti softveri (počev od softvera koji služe za organizaciju i rad pa do onih koji su posebno dizajnirani za konkretna krivična djela).¹¹

POJAM I PREDMET OPERATIVNOG RADA

U stručnoj literaturi, tokom razvoja ljudske civilizacije, bilo je više pokušaja definisanja operativnog rada kao općeg pojma. Razlog zašto je nauka skromno prisutna u određivanju ovog jako važnog segmenta kriminalističke djelatnosti treba tražiti, prije svega, u objektivnoj činjenici da je ova aktivnost obilježena atributom tajnosti. Osnovna preokupacija ove aktivnosti jeste da se ona uspješno izvede i da ne bude dostupna saznanju drugih, posebno široj javnosti. Time se "skriva" i od nauke, jer da bi nešto postalo predmet naučnog istraživanja mora biti, prije svega, javno manifestirano. Ovakvo objašnjenje je prihvatljivo za period do XVII veka, kada je operativni rad bio ograničen kako po obimu, tako i po broju učesnika, a pažnja nauke je bila usmjerena na druga, može se reći važnija pitanja.¹²

Krajem XVII veka, operativni rad je doživio svoju ekspanziju u Evropi i svijetu. Postojeći oblici "kriminalističkog operativnog rada" u našoj zemlji su starijeg datuma, s početka 50-tih ('43) godina prošlog vijeka, i zasnivaju se na tradicionalnim – konzervativnim metodama koje u savremenom poimanju predstavljaju samo jedan segment u okviru kompleksnog kriminalističkog operativnog procesa. Čini se da ćemo na najlakši način objasniti pojam operativnog rada, ako opišemo šta obuhvata operativna kriminalistička djelatnost. Jedan broj teoretičara iz oblasti kriminalistike, stoji na stanovištu da operativna djelatnost ima više segmenata. Kriminalisti pri sprovođenju operativnog rada: posmatraju, opserviraju, primijenjuju operativnu tehniku, prikupljaju, opisuju, definiraju, provjeravaju, klasificiraju, mjere, objašnjavaju, predviđaju, eksperimentiraju, uopćavaju, analiziraju, vrijednuju i diseminiraju saznanja, podatke, informacije i analitičke informacije koje se odnose na bezbjednosne izazove, rizike i prijetnje, kriminalne delatnosti, kriminal, i izvršioce krivičnih djela, i dokaze.¹³

Sadržaj operativno-taktičke djelatnosti policije je: otkrivanje i pronalaženje dokaza tzv. kriminalistička vanprocesna djelatnost, a iznimno i izvođenje dokaza, tzv. kriminalistička procesna djelatnost, dok je sadržaj istrage i glavne rasprave dokazivanje. Zbog navedenog, operativne informacije policije imaju samo informacijsko-orijentirajući karakter, na nivou opće, inicijalne sumnje i ne moraju biti nositelji dokaznih informacija (indicije). Iz napred navedenog proizilazi da se kao kriterij za razlikovanje neprocesualne od procesualne djelatnosti može uzeti u karakter informacije. U osnovi riječ je o operativnim kriminalističkim i dokaznim

¹¹ Ibid.

¹² Vidi više o tome u: Delić, M.: Obaveštajna delatnost, Beograd, 1996.

¹³ Manojlović, D.: Ibid, str. 101.

informacijama. Prve su u operativnom domenu, a druge u procesnom. U svakodnevnoj kriminalističkoj praksi informacije često imaju dvostruki karakter.¹⁴

Jedna grupa autora za polaznu osnovu koristi činjenicu da su kriminalističko-operativne radnje, radnje policije preduzete u prekrivičnom a ne u krivičnom postupku. Prema Simonoviću kriminalističko-operativna djelatnost, ili prekrivični postupak, predstavlja neformalnu djelatnost organa unutrašnjih poslova. Operativna djelatnost nije ograničena strogim uslovima i formom koju Zakonik o krivičnom postupku propisuje za istražne radnje i radnje na glavnom pretresu.¹⁵ Primarni cilj je efikasnost u izboru, osmišljavanju, kombinaciji i primjeni kriminalističko-operativnih radnji i mjera organa unutrašnjih poslova.¹⁶ Koristeći dokazni značaj preduzetih radnji kao kriterijum, Aleksić i Škulić sve kriminalističke radnje dele u dve osnovne grupe: krivičnoprocesne i operativne. Prema navedenim autorima operativna djelatnost je prvenstveno vezana za delatnost policije, a ona se prema sadržaju sastoji u:

- 1) preduzimanju mera za otkrivanje krivičnih djela, otkrivanje i fiksiranje tragova predmeta krivičnih djela;
- 2) preduzimanju mjera u pogledu pronalaženja i hvatanja učinilaca krivičnih djela i sprečavanju njihovog bjekstva ili skrivanja;
- 3) prikupljanju svih obavještenja koja bi im mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka.¹⁷

Sve navedene definicije prvenstveno ukazuju na činjenicu da operativni rad predstavlja rad policije kojim se dolazi do operativnih ali ne i dokaznih informacija i da se preduzima u prekrivičnom postupku.

Drugačiji stav zastupaju Bošković i Matijević koji, polazeći od etimološkog značenja riječi *operativa*, operativni rad određuju u širem i užem smislu. Operativni rad u širem smislu obuhvata cjelokupnu kriminalističku delatnost policije na otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju krivičnih djela. Međutim, prema navedenim autorima, pravi operativni rad je operativni rad u užem smislu i on obuhvata samo specijalne istražne tehnike, odnosno posebne dokazne radnje i operativne veze koje se odobravaju po posebnom postupku i za čiju primjenu je ovlašćena policija.¹⁸

Da bi se dala relevantna definicija, neophodno je krenuti od etimološkog značenja riječi "operativa" i "operativni". Prvo termin *operative* (lat. *operativus*) predstavlja izvršni organ, organizaciju koja sprovodi zadate ciljeve, praktičan rad, priprema i izvodi operacije. Pridjev operativan, opisuje onog koji radi, koji je

¹⁴ Modly, D.: Suvremene kriminalističke teorije, Univerzitet u Sarajevu-Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2006, str. 101.

¹⁵ Đurđević, Z., Radović N.: Ibid, str. 35.

¹⁶ Simonović, B.: Kriminalistika, Pravni fakultet u Kragujevcu i institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2004, str. 103.

¹⁷ Aleksić, Ž., Škulić, M.: Kriminalistika, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 34-35.

¹⁸ Bošković, M., Matijević, M.: Kriminalistička operativa, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007, str. 20-21.

aktivan, koji igra osnovnu ulogu u ostvarenju cilja. Termin *operativac* označava lice koje izvršava zadatke, izvršni organ, praktičar, terenac.¹⁹ U policiji, termin "operativa" se koristi za označavanje kriminalističke policije, a "operativac" za policijske službenike kriminalističke policije. Isto tako, termin "operativac" se koristi i za službenike vojnih i civilnih službi bezbjednosti. Rad svih njih se naziva *operativni*, tako i rad kriminalističke policije na suzbijanju kriminaliteta. Međutim, postavlja se pitanje da li se sve mjere i radnje koje se preduzimaju u sprečavanju i suzbijanju kriminaliteta mogu nazvati operativnim, na primjer, da li tu spada zadržavanje do 48 sati? Da bismo dali odgovor na ovo pitanje moramo uzeti u obzir i suštinu onog šta čini operativni rad. Najčešće, kada se on opisuje pored termina "praktički rad" ili "rad na terenu", koristi se termin "operacija". U jeziku, *operacija* je riječ koja predstavlja funkciju (ili uputstvo), a ne izraz ili ime. U informatici, operacija se naziva uputstvo. Pored informatike možemo se sresti sa velikim brojem oblasti u kojima se koristi termin "operacija" (na primjer: matematička, hiruška, poslovna, proizvodna). Termin operacija se može naći i u pravu, kako bi se označilo kreiranje prava i obaveza neke stranke (pravna operacija). U pogledu policije i bezbjednosti u literaturi se najčešće susrećemo sa tajnim i obavještajnim operacijama. Tajna operacija ukazuje na način njene organizacije i realizacije, a obavještajna na prikupljanje podataka.²⁰ Polazeći od toga, sa aspekta obavještajne službe, Andrija Savić, operativni rad definira kao otkrivanje, praćenje, istraživanje, dokumentiranje i sprječavanje djelatnosti usmjerenih na podrivanje i rušenje Ustavom utvrđenog poretka i ugrožavanje bezbednosti zemlje.²¹

Neosporno je da je operativni rad policije usmjeren na sprječavanje i suzbijanje kriminaliteta. Međutim, za sticanje objektivne slike o pojmu operativnog rada neophodno je dati i odgovor na pitanje koje su to mjere i radnje kojima se nastoji ostvariti navedeni cilj, koje su njihove osnovne karakteristike i da li se njima prikupljaju operativne, dokazne ili i operativne i dokazne informacije.²²

Sinonimi za termin "operativni" su organizovanost, efikasnost, racionalnost. Kada je u pitanju operativni rad policije, nevedenim pridevima treba dodati i *tajnost*. Na to ukazuje način realizacije mjera i radnji koje tradicionalno predstavljaju suštinu operativnog rada, a to su: rad sa operativnim vezama; tajno opserviranje i praćenje; nadzor i snimanje telefonskih i drugih razgovora ili komunikacija drugim tehničkim sredstvima i optička snimanja lica.²³

Upravo ključni problem kod određenja pojma operativnog rada predstavljaju različite polazne osnove, da li operativni rad treba odrediti prema načinu na koji se on organizuje i realizuje, što je u skladu sa etimološkim značenjem te riječi ili prema dokaznom značaju njegovih rezultata? Tradicionalno se u operativno

¹⁹ Klajn, I., Šipka, M.: Veliki rečnik stranih reči i izraza, Prometej, Novi Sad, 2010, str. 863.

²⁰ Đurđević, Z., Radović, N.: Ibid, str. 36.

²¹ Savić, A.: Načela operativnog rada državne bezbednosti, Zbornik nastavnika VŠUP, VŠUP, Beograd, 1998, str. 99.

²² Ibid.

²³ Ibid, str. 37.

taktičke i tehničke mjere i radnje ubrajalo: tajno praćenje; tajni nadzor komunikacije (putem telefona ili drugih tehničkih sredstava ili nadzor elektronske ili druge adrese osumnjičenog i zaplenu pisma i drugih pošiljki); i tajno praćenje i snimanje. Međutim, izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku u prošloj deceniji i novog Zakonika o krivičnom postupku sve navedene mere i radnje postale su posebne dokazne radnje, uključujući i tajno praćenje.²⁴ Prema zakoniku iz 2011. godine, posebne dokazne radnje koje se mogu odrediti za krivična djela za koja je posebnim zakonom određeno da po njima postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti i za krivična djela nabrojana u članu 162 stav 2 i 3, su: tajni nadzor komunikacije; tajno praćenje i snimanje; simulovani poslovi; računarko istraživanje podataka; kontrolirana isporuka; i prikriveni isljednik.²⁵

Prema mišljenju autora Zorana Đurđevića i Nenada Radovića, neodrživ je stav da je operativni rad simbol za neformalnu policijsku djelatnost, a da mjere i radnje koje predstavljaju suštinu tog rada postaju posebne dokazne radnje za čije izvršenje je nadležna policija, zbog čega smatramo da su pravi kriterijumi za određivanje operativnog rada način i karakteristike pripreme i realizacije mjera i radnji koje se smatraju operativnim. Tačnije, navedene posebne dokazne mere i radnje kojima se obezbjeđuju dokazi, zbog svog načina realizacije imaju operativni karakter. Osnovno obilježje je tajnost njihovog planiranja i preduzimanja, neophodnost organizacije i koordinacije različitih službi kako bi se na efikasan način postigao cilj. S druge strane, operativni rad se ne može ni izjednačiti sa realizacijom navedenih radnji, tu pored njih spada i rad sa operativnim vezama, obavještajna i kontraobavještajna djelatnost kriminalističke službe na prikupljanju i dokumentiranju relevantnih podataka za rad policije.²⁶

Na osnovu prethodnih razmatranja može se izvesti zaključak da operativni rad predstavlja sistem kriminalističkih i posebnih dokaznih mjera i radnji koje se pripremaju i/ili realiziraju u skladu sa načelom tajnosti a čiji je cilj prikupljanje činjenica, operativnih i dokaznih informacija, koje će ukazati na postojanje sumnje da se planira ili da je krivično djelo izvršeno, na krivicu lica koja su izvršila krivično delo, praćenje stanja i pojava u bezbjednosno interesantnim objektima i prostorima.²⁷

Predmet operativnog rada je prikupljanje, obrada i analiza svih relevantnih informacija o kriminalitetu, učiniocima izvršenih krivičnih djela (uključujući i potencijalne, koji se tek mogu javiti u ulozi učinioca kao i povratnike, koji su već vršili krivična djela), potencijalnim žrtvama (objektima radnje krivičnog djela), zaštitnim i kriminogenim objektima (bezbjednosno interesantan objekt i prostor). Pod bezbjednosno interesantnim objektom podrazumijeva se objekt ili mjesto gdje se pripremaju ili vrše krivična djela ili prekršaji od strane više lica, a pod

²⁴ Vidi više u: Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, br. 71/11., 16 septembar 2011. godine

²⁵ Đurđević, Z., Radović, N.: Ibid, str. 37.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

prostorom mesto gdje se okupljaju bezbjednosno interesantna lica, prodaju ili razmijenjuju predmeti krivičnog djela ili se manifestuje korist pribavljanja vršenjem krivičnih djela, odnosno ispoljavaju druge indicije koje ukazuju na kriminalnu ili drugu nedozvoljenu delatnost pojedinaca ili grupa.²⁸

Operativni rad usmjeren na prikupljanje informacija o konkretnom predmetu, podrazumijeva brojne, vremenski usklađene korake koje treba poduzeti da bi se došlo do cilja. To podrazumijeva koordinaciju i suradnju većeg broja ljudi i organiziranih jedinica. Da bise skratilo vrijeme potrebno za realizaciju operativnog rada, neophodno je imati plan operativnog rada. Planovi operativnog rada su od suštinske važnosti, jer daju prikaz aktivnosti koje se žele preduzeti u cilju prikupljanja relevantnih informacija za postupak dokazivanja. Planovima se obezbjeđuje ušteda vremena i novca. Kada se dođe do informacija koje ukazuju na sumnju da se priprema ili da je izvršeno krivično djelo, da se na određenom mjestu okupljaju lica registrirana kao učinioci krivičnog djela ili da se vrši prodaja predmeta pribavljenih krivičnim djelima ili do drugih bezbjednosno interesantnih informacija, formira se *predmet operativnog rada* kako bi se korišćenjem operativnih veza i drugih operativnih mjera i radnji izvršila provjera tih informacija i prikupili eventualni dokazi. Nakon odobrenja prijedloga za ostvarenje predmeta operativnog rada, otvara se dosije predmeta u koji se ulaže sav operativni materijal povezan sa predmetom. U zavisnosti od raspoloživih informacija, koje proizilaze iz prikupljenog operativnog materijala, u odnosu na predmet biće otvoreno obaveštajno istraživanje, operativna obrada ili operativna akcija. Nijedna od operativnih aktivnosti se ne može otvoriti a da prethodno nije otvoren predmet operativnog rada. U cilju efikasnog praćenja kriminaliteta sve prikupljene informacije obrađuju se od strane operativne analitike. U realizaciji operativnog rada neophodno je poštivati standarde operativnog rada, stalno raditi na razvoju operativnih procedura i metoda operativnog rada. Razvojem standarda operativnog rada stvaraju se uvjeti za postizanje kvalitetnijih rezultata, izbjegavanje grešaka, naročito u primjeni metoda koje zahtjevaju poštivanje načela tajnosti (na primjer: rad sa suradnicima, prikriveni suradnik).²⁹

U skladu sa naprijed definiranim pojmom operativnog rada, rezultat preduzetih operativnih mjera i radnji mogu biti dokazne i operativne informacije. Rezultat primjene posebnih dokaznih radnji su dokazi. Međutim, informacije koje simboliziraju početak operativnog rada nemaju dokazni značaj već operativni. Kada se kaže operativni, to znači da se one koriste za rad, to jest da se na osnovu njih počinje ali i usmjerava rad, da su one predmet provjere i eventualnog pretvaranja u dokazne. Ne mogu se sve informacije pretvoriti u dokazne niti se sve operativne informacije odnose na predmet dokazivanja izvršenog krivičnog djela. Izuzetno su važne i operativne informacije koje mogu utjecati na način i efikasnost preduzimanja neke konkretne radnje (na primjer: podaci o automobilu koji vozi osumnjičeni, a koji se ne nalazi u njegovom vlasništvu ili da li lice koje se tajno prati

²⁸ Ibid, str. 38.

²⁹ Ibid.

ima svoje fizičko obezbjeđenje). Operativnu informaciju treba shvatiti kao radnu informaciju na osnovu koje se pokreću, usmjeravaju i koordiniraju aktivnosti, kao i informaciju koja je predmet rada (na primjer: provjera informacije da li je izvršeno krivično djelo), ali ne i kao krajnji cilj operativnog postupanja vezanog za konkretan predmet, što bi trebalo da bude informacija u formi dokaza o krivičnom djelu i krivici konkretnog lica.³⁰

Po svojoj prirodi, izvori informacija mogu biti otvoreni i zatvoreni. Otvoreni izvori su mediji (pisani, elektronski, televizija, internet), javne evidencije i svaki drugi po svojoj prirodi svima dostupni izvori. Zatvoreni izvori su baze podataka ministarstva i svih drugih državnih organa, organizacija i institucija ali i pravnih lica (na primjer banke: podaci o računima i klijentima). Prikupljene operativne informacije mogu biti u formi *operativnog izvještaja* i *operativne informacije*. Izvještaj je pisani akt koji sadrži početna operativna saznanja o licima, grupama, objektima, kriminalnim aktivnostima, pojavama i događajima prikupljenim iz otvorenih i zatvorenih izvora. U zavisnosti od izvora i sadržaja razlikuju se dvije vrste izvještaja: *izvještaj o kontaktu sa operativnom vezom* i *operativni izvještaj* (prikupljena operativna saznanja neposrednim zapažanjem ili korišćenjem drugih operativnih izvora o predmetu operativnog rada). Operativna informacija je skup podataka, bez obzira na to iz kojih izvora su dobijeni, a koji se odnose na konkretno krivično djelo ili učinioca, ili drugi podaci od značaja za vršenje poslova iz djelokruga rada policije.³¹

Za preduzimanje složenijih operativnih aktivnosti može biti organizirana operativna akcija. *Operativna akcija* predstavlja skup kontinuiranih i sinhroniziranih operativno-taktičkih i tehničkih mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju sprječavanja, suzbijanja i praćenja određene kriminalne djelatnosti na teritoriji Republike Srbije ili području jedne ili više područnih policijskih uprava. Iz navedenog se može zaključiti da operativna akcija prema prostoru na koji se organizuje može biti: *centralna, regionalna i lokalna*.³²

IZVORI OPERATIVNIH SAZANANJA

Postoji veliki broj potencijalnih izvora iz kojih kriminalista može da prikupi operativni i dokazni materijal. Oni uključuju: žrtve; svjedoke; osumnjičene; mjesta izvršenja krivičnog dela; podatke koji se prikupljaju po drugim osnovama (na primjer: snimci bezbjednosnih kamera, evidencije telefonskog saobraćaja, bankarske evidencije, od kojih su najčešće evidencije o upotrebi kreditnih kartica); obavještajne baze podataka. Operativni dokazni materijal može imati različit oblik: izjave; dokumenti; izvještaji; fizički predmeti kao što su oružje, odjeća, ukradena roba; otisci prstiju; slike, audio ili video zapisi; itd.³³

³⁰ Ibid. str. 38-39.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid.

KARAKTERISTIKE OPERATIVNOG RADA

S obzirom na cilj, zadatke, sadržaje, način ostvarivanja i organizaciono-institucionalnu osnovu (sistem) kriminalističkog operativnog rada, ovde ćemo istaći neke njegove bitne karakteristike³⁴:

1) *Sveobuhvatnost*, označava da kriminalistički operativni rad učestvuje u kreiranju oblasti kriminalistike, prava, diplomatije, privatne bezbednosti (kompanija i sl.), pa stoga svim njegovim djelatnostima treba da budu na neki način obuhvaćeni svi izazovi, rizici, i prijetnje, kriminalne pojave, kriminalni milje, i dr. Naravno, postoje diferencirane uloge u ostvarivanju bezbjednosti, postoje razlike prema nivoima, prema načinu angažiranja itd., zbog čega se u okvirima ukupnih priprema, odnosno kriminalističkog sistema konkretizuju obaveze shodno konkretnim zadacima i uvjetima njihovog ostvarivanja. Značajno je, međutim, da ni jedan segment bezbjednosti pojedinca, imovine, društva ili države ne ostaje izložen izazovima, rizicima i prijetnjama iz kriminalnog miljea.

2) *Permanentnost*, kao karakteristika kriminalističkog operativnog rada upućuje nas, da je operativni rad neprekidna djelatnost u kriminalnom miljeu koju sprovode kriminalističke, ili druge agencije na nacionalnom ili na međunarodnom planu. Permanentnost kao karakteristika operativnog rada je uslovljena nizom činilaca, kao što su:

- a) potreba neprekidne mobilnosti;
- b) brz razvoj tehnologija i sredstava za vođenje kriminalističkih aktivnosti ili operacija;
- c) razvoj i inovacija operativnih znanja i tehnika;
- d) održavanjem nivoa uvežbanosti praktičnih tehnika operativnog rada.

3) *Funkcionalnost*, ukazuje ili označava da kriminalistička metodička rješenja operativnog rada a time i obrazovanje za operativni rad moraju biti usklađena sa funkcijom kriminalističkih institucija, i bezbjednosnih zahtjeva, kao i funkcionisanjem kriminalističkog operativnog sistema (da se metodika operativnog rada odvija onako kako će funkcionirati u operacijama i sistemu). Ona, nadalje, zahtjeva jedinstvenu primjenu metoda i tehnika operativnog rada u kriminalističkoj praksi sa jedne strane, a sa druge strane, označava usklađenost cilja, sadržaja i načina izvođenja operativnih zahvata sa metodikom ostvarivanja i izvođenja operativnog rada u sklopu sistema bezbjednosti. Sve ovo ističe potrebu za doživotnim multidisciplinarnim obrazovanjem kojim će se osposobljavati kriminalisti, a koje će im omogućiti neprekidan uspješan rad u ispunjavanju zadataka, učešće u rješavanju kriminalističkih i bezbjednosnih problema, pri čemu ne smije biti raskoraka između teorije i prakse.

4) *Povezanost* metoda i tehnika operativnog rada sa principima metodike kriminalističkog rada, koja nalaže da svaki metod i tehnika budu u nizu povezanih i međusobno usklađenih operacija zasnovanih na metodici operativnog rada i da svi

³⁴ Ibid.

nivoi kriminalističkih operacija moraju biti povezani po sadržaju u mjeri koja omogućava kontinuitet i cjelovitost bezbjednosnog sistema.

5) *Jedinstvo cilja*, sadržaja i metodike operativnog rada na svim nivoima operativne djelatnosti, kao karakteristika upućuje na potrebu da se u cijeloj zemlji (kada govorimo o ofanzivnom i defanzivnom operativnom radu) na jedinstven način organizira metodika operativne djelatnosti. To je, naravno, posljedica potrebe jedinstvenog prilaza principima u operativnom radu kao i načinima njegovog ostvarivanja. Razume se, ovdje shvatamo postojanje razlika unutar određenih kriminalističkih poduhvata, kako je to već istaknuto u razlikama u kategorijama.

6) *Visok stepen proaktivnog i analitičkog pristupa* u operativnoj delatnosti u postavljanju metodike operativnog rada, pa i rješavanju osnovnih problema u ovoj delatnosti, je izraz njene svojevrsnosti. Konceptija operativnog rada predstavlja ključnu osnovu jedinstvenog pristupa operativnom radu, pa je, stoga, razumijevanje i usvajanje njene suštine najsigurniji put jedinstvenog pristupa ovoj problematici i napora svih kriminalističkih agencija i elemenata bezbjednosnog sistema da ga razvijaju i jačaju.³⁵

OBLCI ORGANIZACIJE OPERATIVNOG RADA

Organizacija operativnog rada prema svojstvu podeljena je u tri grupe, tj. tri metoda prema kojima je u primjeni: 1) teritorijalni metod; 2) linijski metod; 3) objektni metod.

1. *Teritorijalni metod* je osnovni metod organizacije operativnih djelatnosti. Njime je definiran način realizacije sprječavanja i suzbijanja kriminaliteta na jednoj teritoriji (teritoriji Republike Srbije). U skladu sa organizacijom MUP-a postoje tri nivoa organizacije kriminalističko-operativne djelatnosti: policijske stanice ili policijske ispostave u općinama; policijske uprave na području regiona i Direkcija policije na području Republike Srbije. Nosilac kriminalističko-operativne djelatnosti je kriminalistička policija kao linijska služba ministarstva koja ima najveću odgovornost za poslove sprječavanja i suzbijanja kriminaliteta. Način rada, organizacija i koordinacija različitih organizacionih jedinica na suzbijanju kriminaliteta definirana je Uputstvom o načinu rada organizacionih jedinica na suzbijanju kriminaliteta Ministarstva unutrašnjih poslova.³⁶ Jedinstveno obavljanje poslova suzbijanja kriminaliteta na nivou ministarstva, a naročito planiranje, usmjeravanje, stručno i specijalističko koordiniranje, kontrolu i odgovornost ima Uprava kriminalističke policije u Direkciji.

2. *Linijski metod* u kriminalističko-operativnoj djelatnosti podrazumijeva posebnu organiziranost i povezanost organiziranih jedinica u skladu sa vrstom posla koju obavljaju. Linijski metod je nadogradnja na teritorijalni metod, način na koji se uvođenjem specijalističkog znanja i uspostavljanjem boljeg protoka

³⁵ Manojlović, D.: Ibid, str. 67-68.

³⁶ Propisi o radu organa ministarstva unutrašnjih poslova i pravilnici dostupni na: http://www.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/propisi.h, od 14.01.2014. godine.

informacija, suradnjom i koordinacijom među policijskim službenicima koji rade na istoj vrsti posla stvaraju uvjeti za veću efikasnost. Na potrebu linijske organizacije operativne delatnosti ukazuje pokretljivost učinilaca krivičnih djela (vrše krivična djela na području više policijskih uprava, pa čak i država), saučesništvo u vršenju krivičnih dela učinilaca čije mjesto stanovanja je na različitim područjima i povezanost pojedinih učinilaca i organiziranih kriminalnih grupa sa različitim teritorija. Na primjer, povezanost kriminalnih grupa iz različitih država u trgovini narkoticima, trgovini ljudima ili trgovini oružjem. U ovakvim situacijama, potreba za uspostavljanjem suradnje linijskih službi (kriminalističke policije) prevazilazi teritoriju jedne države i zahtjeva međunarodnu policijsku suradnju.

3. *Objektni metod* podrazumijeva sinhroniziranu realizaciju linijskog i teritorijalnog metoda s ciljem obavještajnog istraživanja informacija o: stepenu ugroženosti zaštićenog dobra, mjestima gde se pripremaju ili vrše krivična djela, mjestima na kojima se okupljaju lica koja su registrirana kao izvršioc i krivičnih djela ili težih prekršaja i mjestima na kojima se zbog njihove prirode češće vrše krivična djela i prekršaji, kao i preduzimanje operativnih radnji s ciljem sprječavanja vršenja krivičnih djela, otkrivanja i dokazivanja izvršenih, i pronalaženje, lišavanje slobode i privođenje nadležnim organima njihovih učinilaca.³⁷

Kao što se vidi, konkretno iz objektnog i teritorijalnog metoda, kao integralnih oblika organizacije operativnog rada, iznijeta mišljenja autora iznijetih na početku ovog rada, dobijaju svoj smisao. Suština kriminalističko-operativne djelatnosti je upravo uslovljena praćenju pojavnim oblicima i trendovima kriminaliteta i u proaktivnom djelovanju je njena suštinska uloga, dok su zakonska rješenja koja su definirala nove institute i domene procesne aktivnosti, proizišle iz potrebe za efikasnijim djelovanjem na polju ispunjenja zadatih ciljeva na polju neutraliziranja svih izazova, rizika i prijetnji koje sa sobom nose kriminalne aktivnosti. Važi pravilo da primjene novih metoda mijenjaju vremenom sve standardne teorije, kao što se i kriminalistika kao nauka razvija, pa i samo zakonodavstvo koje joj se iz dana u dan prilagođava, otvarajući put ka rješavanju novih zahtjeva. Stoga, podudaranje teorije i prakse, također mora pratiti sve promjene koje se događaju na njihovim poljima.

ZAKLJUČAK

S obzirom na izneseno u ovom radu, najprije od teorijskog određenja pojma funkcije kriminalističke operative i operativnog rada, zatim i karakteristika i oblika organizacije, jasno je da kriminalistička operativa i operativni rad predstavljaju djelatnost koja predstavlja dominantan koncept o organizaciji na polju rješenja bezbjednosnih prolema. Važno je naglasiti da je raskorak u terminološkom određivanju ovih, prije svega pojmova, prije svega u literaturi, doprinijela spora, ili dosta zakasnjela usvojivost ovih modela, uopće, na polju organiziranja rada

³⁷ Vidi više u: Đurđević, Z., Radović, N.: Ibid, str. 46-51.

policijskih organa kod nas. Suvremeni koncepti organizacija rada kriminalističkih policija širom svijeta, prenose nam iskustva koja primijenjujemo i prilagođavamo svojim potrebama, pa samim tim, trebamo sve više u teoriji i praksi prihvatiti koncept preventivnog i proaktivnog djelovanja, te pored određivanja teorijskog, sprovesti i upraksi taj vid policijske djelatnosti. Na tom nam mnoga iskustva ukazuju, kao što su i ovdje izložena viđenja istaknutih autora i iskusnih kriminalista u našoj zemlji.

LITERATURA

1. Aleksić, Ž., Škulić, M.: Kriminalistika, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010.
2. Bošković, M., Matijević, M.: Kriminalistička operativa, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007.
3. Delić, M.: Obaveštajna delatnost, Beograd, 1996.
4. Đurđević, Z., Radović N.: Kriminalistička operativa, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2012.
5. Klajn, I., Šipka, M.: Veliki rečnik stranih reči i izraza, Prometej, Novi Sad, 2010.
6. Krivokapić, V., Krstić, O.: Kriminalistička taktika 2, Policijska akademija, Beograd, 1999.
7. Manojlović, D.: Kriminalistička operativa, Beosing, Beograd, 2010.
8. Modly, D.: Suvremene kriminalističke teorije, Univerzitet u Sarajevu-Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2006.
9. Savić, A.: Načela operativnog rada državne bezbednosti, Zbornik nastavnika VŠUP, VŠUP, Beograd, 1998.
10. Simonović, B.: Kriminalistika, Pravni fakultet u Kragujevcu i institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2004.
11. Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, br. 71/11., 101/2011., 121/2012., 32/2013., 45/2013., 55/2014.

Web stranice:

<http://www.mup.gov.rs/>.

THEORY DETERMINATION, FUNCTION AND ORGANIZATION OF CRIMINALISTIC-OPERATIONAL WORK FROM ASPECT OF PREVENTIVE AND PROACTIVE ACTIVITIES

MSC Dzenis Sacirovic

Abstract:

In this paper, criminal intelligence was presented as a discipline of criminalistics and criminalistic-operative work as its essential part and an integral part of the criminalistic-police activity. Theoretical considerations presented in the first part of the paper are supported by the practical definition of criminal operative and operative work, in the second part, in order to theoretically justify the process activities of this discipline. A more detailed description of operational activities within the criminal procedure, presented the sun and a way to get to know criminology as a science better, above all, and then with its narrow functioning. From this intention, the paper tries to describe in detail the theoretical definition, function and organization of criminal operative work from the aspect of preventive and proactive action.

Key words: criminalistics, operatives, police activities, criminality, prevention, proactive action.

Article history:

Received: 29. 09. 2018.

Accepted: 11. 11. 2018.

UDK: 347.961

Pregledni naučni rad

POLOŽAJ JAVNOG BELEŽNIKA U OSTAVINSKOM POSTUPKU

MSc Samra Dečković*

Apstrakt:

Usvajanje Zakona o javnom beležništvu 2011.godine, čija je primena odložena za septembar 2014. godine, dovela je ne samo do ponovnog uvođenja javnog beležništva u pravni sistem Republike Srbije, već i do izmena drugih zakona, pre svega Zakona o nasleđivanju i Zakona o vanparničnom postupku. Naime, javno beležništvo kao nova pravosudna profesija uvedena je radi rasterećenja sudova od nesudeće materije, odnosno poslova koji ne predstavljaju suđenje u užem smislu, sve u cilju unapređenja efikasnosti pravosuđa i pravne sigurnosti. Cilj rada je da pored analiziranja ovlašćenja javnog beležnika, utvrdi da li je u praksi zaista došlo do prenosa nadležnosti sa sudova na notare u oblasti vanparničnog pravosuđa. Osim toga, autor se u radu bavi i rešenjem ovog pitanja u zemljama u okruženju.

Ključne reči: javni beležnik, sud, ostavinski postupak.

UVOD

Javno beležništvo predstavlja jednu od najstarijih pravnih službi koja potiče još iz antičkih vremena, Naime, još u Rimskom Carstvu, u I veku p.n.e. pojavio se nov način brzog pisanja koji je imao sličnosti sa kasnijim stenografskim beleškama. Taj način pisanja nazvan je Notae Tironinae - Tiranovi znaci, koji su predstavljali skraćenice, a nazivale su se notae. (Đorđević, 2004-963) Iz tog razloga je za službenike koji su vodili sudske registre u provincijama, za službenike carske kancelarije i za one koji su prepisivali dokumenta iz državne arhive počeo da se koristi naziv notar. Zakonom cara Stefana Dušana u srednjovekovnoj srpskoj državi, bio je regulisan rad pisara, odnosno službenika koji su bili zaduženi za utvrđivanje identiteta, kao i za svedočenje prilikom zaključivanja nekog ugovora. S obzirom da je pisar u državnoj službi Kraljevine Srbije bilo lice koje je samo prepisivalo dokumenta, bez stručnih kvalifikacija da samostalno napiše, proveri, overi i u ime države izdaje dokumenta od značaja u nekom pravnom poslu, danas se za ovu vrstu javnopravnih službenika koristi izraz javni beležnik. Zakonom o javnim beležnicima iz 1930.godine uvedena je služba notara u vreme Kraljevine

Jugoslavije.¹ Međutim, javni beležnici su bili od ranije poznati u zemljama bivše Habzburške monarhije, jer je ustanova javnog beležništva bila vezana prvenstveno za zapadne i srednjoevropske zemlje gde je bio očuvan pravni sistem koji je proisticao iz rimskog prava.(Drakić, 2014:205) Ustanova javnog beležništva uspešno je delovala na područjima apelacionih sudova Ljubljane, Zagreba, Splita i Novog Sada, odnosno na područjima koja su bila u sastavu bivše Austro-Ugarske, sa izuzetkom Bosne i Hercegovine, na čijem su području za vreme austrougarske uprave, osim ustanova zasnovanih na rimskom pravu, uporedo delovali tursko i tradicionalno srpsko pravo i zakonodavstvo. U istočnim oblastima Kraljevine Jugoslavije ova ustanova nije u potpunosti uspela da zaživi do kraja njenog postojanja. Iz tog razloga su zakonodavci nastojali da stvore uslove za trajno utemeljenje beležništva u novoj jugoslovenskoj državi, što je i učinjeno navedenim Zakonom. Uređenje javnobeležničke službe podrazumevalo je odvajanje poslova javnog beležništva od poslova advokature, što u praksi nije potpuno sprovedeno. Naime, javnobeležnička profesija je izbrisana iz pravne teorije novog socijalističkog ustavnopravnog sistema koji je počeo da se stvara nakon ukidanja ustavnopravnog sistema Kraljevine Jugoslavije 1944.godine. Sudske pisarnice su donekle preuzele ulogu javnog zapisničara, tako što su bez ulaženja u suštinu, samo overavale potpise ugovarača u sporazumima. Međutim, u Republici Srbiji se sa približavanjem Evropskoj uniji javila potreba za uvođenjem službe javnih beležnika, što je i učinjeno donošenjem Zakona o javnom beležništvu(Službeni glasnik RS, br.31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014, 6/2015). Osim tog Zakona, važni izvori javnobeležničkog prava u Srbiji su i Zakon o vanparničkom postupku, Zakon o overavanju potpisa, rukopisa i prepisa i Javnobeležnički poslovnik. (Nedeljković, 2015:73) Kada je reč o zemljama u regionu, rešenja Zakona o nasleđivanju Republike Hrvatske pokazala su se uspešnim u oblasti ostavinskog postupka, te su iz tog razloga preuzeta u Federaciji BiH, stim što je nadležnost notara različito uređena.

NADLEŽNOST JAVNOG BELEŽNIKA

U sprovođenju pravnog poretka radi uspostavljanja i jačanja pravne sigurnosti posebnu i izuzetnu ulogu ima javnobeležnička služba. Javno beležništvo se kao služba od javnog poverenja definiše u članu 2 Zakona o javnom beležništvu, a javni beležnik kao osoba koja može da obavlja samo ovu delatnost, bez mogućnosti da u isto vreme ima i neko drugo zanimanje. Nespojivost ove delatnosti s nekim drugim javnim poslom strogo je naglašena u zakonu, pod pretnjom gubitka i same službe. 25. član Zakona određuje uslove za imenovanje javnog beležnika, i to:

- 1) da je državljanin Republike Srbije;
- 2) da je poslovno sposobno i da ima opštu zdravstvenu sposobnost;

¹ Zakon o javnim beležnicima, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br.220/1930

- 3) da ima diplomu pravnog fakulteta u Republici Srbiji ili da je nostrifikovalo diplomu pravnog fakulteta stečenu izvan Republike Srbije;
- 4) da je položilo pravosudni ispit i ispit za javnog beležnika;
- 5) da ima najmanje pet godina radnog iskustva u pravnoj struci posle položenog pravosudnog ispita;
- 6) da je dostojno javnog poverenja za obavljanje poslova javnog beležništva;
- 7) da govori, piše i čita srpski jezik, a na područjima one jedinice lokalne samouprave gde je u službenoj upotrebi i jezik manjine da poznaje i jezik te manjine ili da priloži sporazum o saradnji sa sudskim prevodiocem za jezik te manjine;
- 8) da ima ili da može dokazati da će obezbediti odgovarajuće prostorije i opremu za obavljanje delatnosti javnog beležnika.

Sve zemlje u regionu su se opredelile za latinski tip notarijata kao isključivog zanimanja, koje u sebi ujedinjuje elemente javne službe i privatne profesije. (Pavlakić, 2013:23) Naime, javno beležništvo se na evropskom Istoku faktički i nije razvijalo, a bilo je potpuno ukinuto u vreme socijalističkog društvenog sistema. Javni beležnik kao samostalan i nezavisan stručnjak iz oblasti prava, imenovan je od strane ministra nadležnog za pravosuđe. Zakonom je utvrđeno da je ovlašćen da sastavlja javne isprave od značaja za promet novca, robe i usluga, da preuzima na čuvanje originale isprava i druga poverljiva dokumenta, da izdaje prepise isprava, da javno potvrđuje zakonskim putem utvrđene činjenice, da preuzima i čuva i druge predmete, kao i da u svojstvu poverenika suda sprovodi i neke sudske postupke. (ZJB, 2014:čl.2, čl.4). Osim toga, Zakonom je određeno da se javni beležnici upisani u imenik udružuju u Javnobeležničku komoru Srbije, koja kao profesionalno udruženje vrši stručni nadzor nad radom javnog beležnika, pored ministarstva za pravosuđe. U nadležnosti Komore je i donošenje odluka koje obavezuju javne beležnike, pokretanje i sprovođenje disciplinskog postupka, vođenje imenika javnih beležnika, javnobeležničkih pomoćnika, pripravnika, zamenika, registar testamenata, donošenje Javnobeležničkog poslovnika, pravilnika i drugog. (Nedeljković, 2015:74) Pravilnikom se uređuju uslovi koje treba da ispunjava kancelarija javnog beležnika u pogledu prostorija i opreme. Takođe, i Zakon o vanparničnom postupku predviđa u članu 30a da sud može dati javnom beležniku ovlašćenje za sprovođenje postupka za koji je nadležan sud ili za preduzimanje pojedinih vanparničnih radnji. Međutim, sud ne može poveriti javnom beležniku sprovođenje postupaka u statusnim i porodičnim stvarima, sprovođenje postupka za određivanje naknade za eksproprisanu nepokretnost, vođenje javnih knjiga i registara za koje je zakonom predviđeno da ih vodi sud, sastavljanje isprava za koje je ovim ili posebnim zakonom predviđena isključiva nadležnost suda i sprovođenje postupka za raspravljanje zaostavštine kada je za nasleđivanje merodavno pravo strane države. (ZVP, 2014:čl.30a) Ovlašćenje javnom beležniku daje sudija kom je dodeljen predmet, i to u formi rešenja protiv kog nije dozvoljena žalba, a kojim se određuje i rok u kojem mora obaviti delegirani posao. Povereni predmet se rešenjem od strane predsednika suda upućuje javnom

beležniku čije se službeno sedište nalazi na području tog suda, a ako ima više javnih beležnika, predmeti se dodeljuju ravnomerno, prema azbučnom redu njihovih prezimena. U članu 30g Zakona o vanparničnom postupku predviđena je dužnost javnog beležnika da prihvati posao koji mu je poveren, osim u slučaju kada postoji razlog za njegovo isključenje, odnosno izuzeće ili neka druga okolnost koja ga objektivno sprečava da prihvati povereni posao. Javni beležnik je dužan da na zahtev suda preda na uvid sve spise predmeta i podnese pismeni izveštaj o svom radu. S obzirom da na taj način on vrši nadzor nad njegovim radom, u slučaju da javni beležnik radi na štetu stranaka, neopravdano odugovlači postupak, sud može oduzeti povereni poslo rešenjem protiv kog nije dozvoljena žalba. O tome se obaveštavaju učesnici u postupku, disciplinski tužilac Javnobeležničke komore, ministar nadležan za pravosuđe, kao i javni beležnik koji prekida svaki rad na predmetu.

OVLAŠĆENJA JAVNOG BELEŽNIKA U OSTAVINSKOM POSTUPKU

Pravni sistem Republike Srbije je radi rasterećenja sudova i ubrzavanja pravne zaštite u građanskim postupcima, poverio javnim beležnicima sprovođenje ostavinskih postupaka (postupaka za raspravljanje zaostavštine). Ostavinski postupak u Republici Srbiji pokreće se ili po službenoj dužnosti tako što matičar dostavi sudu Izvod iz matične knjige umrlih, ili po zahtevu stranke, bez obzira na to gde se nasledni učesnici nalaze. Nadležnost javnog beležnika u tom slučaju ogleda se pre svega u prethodnim radnjama, a može biti ovlašćen i za vođenje kompletnog ostavinskog postupka. Naime, kada ostavinski sud primi izvod iz matične knjige umrlih, donosi rešenje kojim poverava javnom beležniku sastavljanje smrtovnice, i to onom na čijem se službenom području nalazilo poslednje prebivalište ostavioca. Međutim, ako ostavilac nije imao prebivalište, odnosno boravište u Republici Srbiji, biće nadležan onaj javni beležnik na čijem se službenom području nalazi zaostavština ili njen pretežan deo. (čl.96 ZVP) Sastavljanje smrtovnice na osnovu podataka dobijenih od srodnika umrlog, ili od drugih lica koja mogu pružiti podatke koji se unose u smrtovnicu, je obavezno, čak i u slučaju kada umrli nije ostavio nikakve imovine. Javni beležnik je u obavezi da je ostavinskom sudu dostavi u roku od 30 dana od kada je primio rešenje kojim mu je povereno da sastavlja smrtovnicu. U članu 94. ZVP predviđeno je postupanje ostavinskog suda u slučaju da javni beležnik nije u mogućnosti da pribavi potrebne podatke. Naime, ako smrtovnica nije potpuna, sud može odlučiti da je sam sastavi u sudu, ili da to učini sudijski pomoćnik van suda. Takođe, na osnovu odluke suda, javni beležnik ima ovlašćenje da vrši popis i procenu imovine umrlog što može učiniti prilikom sastavljanja smrtovnice, a zapisnik o preduzetoj radnji dužan je da dostavi kako ostavinskom sudu tako i svakom učesniku u postupku. Popis i procena imovine se može izvršiti i bez odluke suda, ukoliko to traži naslednik ili legatar. (čl. 96 st.1 i 2, čl.99a st.1 ZVP) Osim toga, sve dok ne preda ostavinskom sudu smrtovnicu, javni beležnik ima ovlašćenje da odredi privremenu meru za obezbeđenje zaostavštine,

odnosno po službenoj dužnosti može doneti rešenje da se imovina preda na čuvanje pouzdanom licu, da se gotov novac, dragocenosti, hartije od vrednosti, štedne knjižice i druge važne isprave predaju na čuvanje sudu ili javnom beležniku na čijem se području nalaze, ali može doneti i rešenje o pečačenju ostaviočevog stana, pojedinih prostorija u stanu ili drugih prostorija koje mu pripadaju. (čl.102. st.1 i st.3 ZVP) Obaveza javnog beležnika je da pre nego što dostavi smrtovnicu, proveriti da li je posle umrlog ostao pismeni testament ili isprava o usmenom testamentu, i ako jeste, dostavi ga zajedno sa smrtovnicom sudu. To je još jedna u nizu prethodnih radnji koja je u nadležnosti javnog beležnika u postupku za raspravljavanje zaostavštine. Međutim, ukoliko po prijemu smrtovnice ostavinski sud utvrdi da je za nasleđivanje merodavno pravo Republike Srbije, može doneti rešenje kojim se javnom beležniku poverava sprovođenje ostavinskog postupka. Ukoliko sud utvrdi da je reč o pravnoj stvari za koju nije merodavno domaće već strano pravo ili postoje određene smetnje, u smislu da se službene prostorije javnog beležnika ne nalaze na području suda, ne može doneti rešenje kojim ostavinsku raspravu poverava tom javnom beležniku. Smetnju predstavlja i smrt javnog beležnika koja je u međuvremenu nastupila, ali i prestanak javnobeležničke delatnosti, kao i u slučaju da postoje razlozi za njegovo izuzeće ili isključenje, odnosno ako je pokrenut disciplinski postupak.(Stanković, 2016:326). S obzirom da javni beležnik u pogledu odlučivanja o prethodnim pitanjima raspolaže istim ovlašćenjima kao i ostavinski sud, (Petrušić, 2016:530) u slučaju da se u toku ostavinskog postupka utvrdi da između stranaka postoje sporne činjenice od kojih zavisi njihovo pravo, može prekinuti postupak i uputiti stranke da pokrenu parnicu ili postupak pred organom uprave. Međutim, ako među strankama postoji spor o pravu na legat ili o drugom pravu iz zaostavštine one će se takođe uputiti na pokretanje parnice ali bez prekidanja ostavinskog postupka. (Jančić, 2017:454) To znači da nakon što sud poveri notaru postupak, on utvrđuje šta čini zaostavštinu umrlog lica i ko su njegovi naslednici, poziva ih da daju nasledne izjave i donosi rešenje o nasleđivanju. Ukoliko javnom beležniku do okončanja postupka nasledni učesnici (bilo u Republici Srbiji, bilo u inostranstvu) ne dostave usmenu ili pismenu izjavu da li se primaju nasleđa ili se nasleđa odriču, ili ako na zakazano ročište ne dođu, a poziv im je uredno dostavljen, zakonska pretpostavka (saglasno članu 115 stav 3 Zakona o vanparničnom postupku) je da se isti prihvataju nasleđa, što znači da će javni beležnik o njihovim pravima odlučiti prema podacima kojima raspolaže. Međutim, saglasno odredbama člana 85 stav 1 Zakona o parničnom postupku, stranke nakon pokretanja postupka mogu da preduzimaju radnje u postupku lično ili preko punomoćnika. To ne znači da punomoćnik, bilo da je u pitanju advokat ili drugo lice, ima ovlašćenje da u ime i za račun naslednog učesnika da nasledničku izjavu, već da nakon podnošenja punomoćja, u njegovo ime predaje podneske, prima pismena suda, javnog beležnika, odriče se prava na žalbu i sl. Da bi punomoćnik imao ovlašćenje da u ime naslednog učesnika da nasledničku izjavu, punomoć u sebi mora sadržati nasledničku izjavu naslednog učesnika, sa nalogom da punomoćnik tu izjavu da. Iako je poverio notaru sprovođenje ostavinskog

postupka, sud vrši nadzor nad njegovim radom i može mu u slučaju odugovlačenja postupka ili nezakonitog postupanja oduzeti povereni predmet. Ostavinsko rešenje koje donosi notar može se pobijati pravnim lekovima pod istim uslovima i pravilima kao kada ga je doneo sud.(čl.30 ZVP). Trajanje ostavinskog postupka zavisi od konkretnog slučaja. Ukoliko su sva dokumenta prikupljena i svi nasledni učesnici pristupe ili dostave nasledničke izjave koje su dali pred sudom ili javnim beležnikom, može biti završen odmah na prvom ročištu (dakle dva do tri meseca od kada sud dostavi predmet javnom beležniku) ali isto tako može trajati i više godina, ukoliko su neki od naslednih učesnika nepoznati ili ime je nepoznato prebivalište ili ima drugih okolnosti koji utiču na trajanje postupka. Kada su u pitanju zemlje u okruženju, Bosna i Hercegovina i Hrvatska ne daju jedinstvenu sliku u pogledu učešća notara u ostavinskom postupku. Tačnije, u Republici Srpskoj sud ne poverava vođenje ostavinskog postupka notar samoinicijativno veći samo na traženje učesnika u postupku, ali ni tada nije obavezan da to udini.1(čl.145.st.1 ZVP RS)

Naime, da bi ostavinski postupak bio poveren notar neophodno je da svi naslednici koji učestvuju u postupku budu saglasni sa time, ako i sam notar. Međutim, postavlja se pitanje da li to znači da nije neophodna saglasnost onih naslednika koji su nepoznati ili čije je boravište nepoznato. Takođe, smatra se da je odredba sporna i iz razloga što je rok od 3 dana u kome sud mora doneti odluku o poveravanju poslova notar nerealno postavljen s obzirom da prethodne ulsove koji moraju biti ispunjeni. Analogno prvom sistemu Republike Srbije, predviđen je nadzor nad radom notara od strane suda, kao i mogućnost opozivanja poverenih poslova u slučaju postojanja valjanih razloga. Razlika međutim, postoji, jer je članom 146. ZVP RS predviđeno da sud može uvek po prigovoru učesnika u postupku, opozvati poveravanje poslova notar. Sa razlogom se postavlja pitanje da li to znači da stranke koje su prethodno dale saglasnost za poveravanje postupka notar, mogu zbog razvoja situacije koja ne ide njima u korist, zahtevati od suda da opozove odluku o poveravanju. Takva mogućnost mora postojati ako notar zanemaruje svoje dužnosti prema svim strankama koje su dale potrebnu saglasnost, jer pojedinačno nezadovoljna stranka zaštitu može tražiti ulaganjem predviđenih pravnih lekova na ostavinsko rešenje koje donosi notar.(Povlakić, 2013:28). Osim toga, ako se uzme u obzir da je vrlo teško pravilno odmeriti rok za sprovođenje ostavinskog postupka, i da se on ne postavlja kada se sprovodi od strane suda, sud ga ipak određuje notar. Notar je u obavezi da izvsti sud ako iz opravdanih razloga nije završio postupak u određenom roku. Međutim, Zakonom nisu određene posledice tog zakašnjenja, jer se notar može oduzeti predmet samo ako je zanemario zakonske obaveze. Kada je u pitanju vrsta ostavinskog postupka, u hrvatskom pravu predviđeno je da to može biti samo nesporni ostavinski postupak, iako to nije moguće unapred utvrditi. Naime, notar će sudu vratiti predmet ukoliko u toku postupka dođe do spora zbog kojeg bi bilo neophodno upućivanje na parnicu, te ukoliko određena lica ističu zahtev u pogledu izdvajanja njihovog doprinosa povećanju zaostavštine ili izdvajanju predmeta domaćinstava.

Kada je u pitanju Zakon o vanparničnom postupku Republike Srpske takva mogućnost postoji samo u situaciji da je došlo do spora o činjenicama, što jeste razlog za upućivanje na parnicu. ali nije u obzir uzeo postavljanje zahteva koji se tiču sastava zaostavišine (doprinos, predmeti domaćinstva, izdvajanje zaostavštine od imovine naslednika na zahtev poverilaca), što po pravilu vodi sporu o činjenicama.(Pavlakić, 2013:28)

ZAKLJUČAK

Uvođenje javnog beležništva u pravni sistem Republike Srbije imao je pre svega za cilj povećanje opšte pravne sigurnosti, povećanje nivoa pravne zaštite, rasterećenje sudova brojnih predmeta i omogućavanje da se više bave spornim slučajevima, što bi doprinelo većoj efikasnosti sudova, postizanje efikasnijih ostvarivanja prava građana, jer je postupak pred beležnikom jednostavniji. Međutim, da bi se ti ciljevi postigli, neophodno je za javnog beležnika i za sudiju da se njegov poziv zasniva na izuzetnoj stručnosti i samostalnosti, jer nezavisnost javnog beležnika predstavlja garanciju za valjano obavljanje tog poziva. Od početka rada, septembra 2014, javni beležnici sačinili su preko milion javnobeležničkih isprava, što govori o efektima rasterećivanja sudova koji su usledili uvođenjem javnih beležnika. Na taj način javni beležnici su pokazali da su spremni da budu jedan od nosilaca pravne sigurnosti u pravnom sistemu Srbije. Postupak sprovođenja poverenih poslova ubrzaće i elektronsko povezivanje sudova i javnih beležnika, kao i njihovo povezivanje sa elektronskim matičnim knjigama. U mnogim zemljama EU, javni beležnik je jedinstvena kontakt tačka za veliki broj usluga i beležnik ima pristup i mogućnost interakcije sa registrima poput katastarskih, privrednih i poreskih, i može da se snabde i šalje dokumenta elektronskim putem, oslobađajući tako stranke od raznih vrsta administrativnih poslova čineći čitav postupak efikasnijim. Potvrda postojanja dobrog zakonodavnog okvira koji reguliše položaj i ovlašćenja javnih beležnika, kao i visokog nivo kvaliteta rada javnih beležnika u našoj zemlji, svakako je prijem Javnobeležničke komore Srbije u članstvo Međunarodne unije notara u oktobru 2016.godine. Članstvo u međunarodnoj organizaciji svakako je adekvatno priznanje za dosadašnji efikasan rad, ali istovremeno predstavlja i obavezu daljeg unapređenja i razvoja ove profesije, i ako među teoretičarima, posebno u zemljama u okruženju, ima i onih koji smatraju da kontrola rada notara od strane suda dovodi ne do rasterećenja već dodatnog opterećenja, a, što uostalom govori i o određenom nepoveerenju ili otporu sudova prema instituciji notarijata.

LITERATURA

- Drakić, G., (2014) Normativno uređenje ustanove javnog beležništva u Kraljevini Jugoslaviji, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad.
- Đorđević, J., (2004) Latinsko-srpski rečnik, Beograd.

Jančić, M., (2017) Značaj javnog beležnika u naslednom pravu Srbije, Monografska studija, Fakultet za evropske pravno-političke studije.

Nedeljković, R.,(2015) Javni beležnici-notari i arhivska građa, časopis arhiva Jugoslavije.

Stanković, G., (2016) Poveravanje ostavinskog postupka javnom beležniku, Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.

Pavlakić, M., (2013) Nadležnost notara u Bosni i Hercegovini, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Zakon o javnim beležnicima, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br.220/1930.

Zakon o javnom beležništvu, Sl. glasnik RS br. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014, 93/2014, 121/2014, 6/2015, 106/2015.

Zakon o nasleđivanju, ("Sl. glasnik RS", br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015).

Zakon o vanparničnom postupku, Sl. Glasnik RS br.46/95, 18/2005, 85/2012, 45/2013, 55/2014. Zakon o parničnom postupku, Sl. Glasnik RS br.72/2011, 49/2013, -odluka US, 74/2013-odluka US i 55/2014.

POSITION OF THE PUBLIC NOTIFICATION IN THE RESIDENTIAL PROCEDURE

MSc Samra Deckovic

Abstract:

Adoption of the Law on Public Notices 2011, which was postponed for September 2014, led not only to the reintroduction of public notices into the legal system of the Republic of Serbia, but also to changes in other laws, primarily the Law on Inheritance and the Law on Outright procedure. Namely, public notation as a new judicial profession was introduced in order to relieve courts of disorderly matters, or jobs that do not represent a trial in the narrow sense, in order to improve the efficiency of the judiciary and legal security. The aim of the work is to determine, in addition to analyzing the notary public's powers, whether in practice the transfer of jurisdiction from courts to notaries in the field of extrajudicial judiciary has actually occurred. In addition, the author deals with the solution of this issue in the surrounding countries.

Key words: public notary, court, presumption proceeding.

Article history:

Received: 28. 11. 2018.

Accepted: 20. 12. 2018.

UDK: 321.011.1 Xo6c T.

Pregledni naučni rad

HOBSON LEVIJATAN

MSc Miftar Kalač*

Apstrakt:

Veliki broj izdanja Hobsov Levijatan doživljava nakon prvog objavljivanja 1651.godine, od kada nastaje impozantan broj knjiga, članaka, studija i drugih stručnih radova. Kroz dijalog Hobsovih ideja pojedine Hobsove jezičke formulacije, poput one „čovjek je čovjeku vuk“ postaju neizostavni dio svakodnevnog kolokvijalnog govora mnogih autora, tumačeći ga na različite načine. Cilj ove kratke rasprave jeste kratak pregled Hobsovog Levijatana, sa posebnim osvrtom na Hobsovo viđenje pravnog lica, razumijevanje života u prirodnom stanju, shvatanje suvereniteta i druga shvatanja Hobsa kroz njegov Levijatan, te o tome šta su drugi filozovski, politički i pravni mislioci kazali o Hobsu.

Ključne riječi: Hobs, Levijatan, država, prirodno stanje, suverenitet.

UVOD

Levijatan je jedno od najuticajnijih djela Tomasa Hobsa od Malmesburija. Hobs Levijatan upoređuje sa suverenom državom¹ ili zajednicom, kojom vlada jedan čovjek, tj. vrhovni vladar. U svom Levijatanu svu vlast akumulira u jednim rukama, tj. u rukama vrhovnog vladara, jednog čovjeka. Mnogi autori Hobsov Levijatan opisuju kao klasiku, koja svojom autentičnošću predstavlja neiscrpan izvor nadahnuća mnogim mlađim generacijama političkih i pravnih mislilaca. Hobsov levijatan izlazi iz granica političke filozofije jer je u njemu sadržano i tematiziranje raznih socioloških, etičkih i antropoloških pitanja. Smatra se da Levijatan predstavlja esencijalnu stepenicu u savremenoj političkoj i pravnoj teoriji, te da predstavlja jedno zapaženo odvajanje od političkih ideja koje su dominirale tokom srednjeg vijeka. Hobs svoju političku teoriju vidi kao hipotetičku misao u kojoj ne postoje nikakvi subjekti koji bi mogli da regulišu objektivne i subjektivne odnose ljudi, pa u takvom stanju izlazi na vidjelo čovjekovo prirodno ponašanje koje izlazi iz čovjekovih prirodnih strasti i nagona. Prema Hobsovom shvatanju svaka persona u prirodnom stanju ima svoje prirodno pravo, da se služi svim sredstvima kako bi održala svoju postojanost ako ne postoji zajednička ruka ili vlast koja bi je držala u zajednici pod velom straha. U prirodnom stanju ne postoji

* Doktorant na Departmanu za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru. Službenik Ministarstva unutrašnjih poslova Uprave policije Crne Gore. mikik@t-com.me.

¹ Suverena država na latinskom znači „Civitas“.

zajednička vlast, zato je u prirodnom stanju stalno prisutan strah od nasilne smrti, a što je ujedno esencijalni razlog da ljudi organizuju društvene i državne institucije, pa tako osiguraju mir i personalnu sigurnost. Hobs državu opisuje kao negaciju prirodnog stanja (u kome vlada rat svih protiv svih), gdje jedino država dobija nadležnost da to stanje učini podnošljivim za sve stanovnike, a dalje kao rezultat toga nastaje civilno društvo. Levijatan pripada onim djelima koja su stalno aktuelna, jer u njemu su navedene pojedine formulacije koje će biti stalno prisutne u društvu dokle god postoji ljudska zajednica. Doktrinu društvenog ugovora kao pretpostavke stvaranja države koja čovjeku jedino odgovara dopunjuju i obogaćuju ideje Tomasa Hobsa koje su izložene u Levijatanu. Levijatan je napisan u četiri dijela, pa u prvom dijelu Hobs piše „O čovjeku“, u drugom dijelu „O državi“, dok je najveći dio knjige posvetio trećem dijelu „O hrišćanskoj državi“. U četvrtom dijelu Hobs piše „O kraljevstvu tame“. Cilj ovog rada jeste, da se iz Hobsovog Levijatana sagleda Hobsovo razumijevanje života u prirodnom stanju, Hobsovo shvatanje pravnog lica, zatim Hobsovo shvatanje suvereniteta, te o tome šta su drugi filozovski, politički i pravni mislioci kazali o Tomasu Hobsu i njegovom djelu Levijatan, i da se potvrdi stav velikog broja političkih, filozofskih i pavnih mislioca te drugih autora da je Hobsov Levijatan jedno od najznačajnijih djela koje je dalo pozitivnu stepenicu i pravac u definisanju, i stvaranju moderne države.

ŽIVOT I DJELA TOMASA HOBBSA

Tomas Hobs (*Tomas Hobbes*) je rođen u Malmesburiju (između Bristola i Oksforda) u Engleskoj 1588.godine, a umro je u 91.godini života. Smatra se da je Hobs mislioc modernog doba. Bio je engleski filozof i predstavnik klasičnog engleskog empirizma. Za čovjeka je imao mišljenje da je slobodan pojedinac, a državu je smatrao kao vještačku tvorevinu koja je stvorena ugovorom ljudi pojedinaca. Najznačajnije Hobsovo djelo je Levijatan, čija je esencijalna teza težnja čovjeka da izađe iz prirodnog stanja u kome se vodi rat svih protiv svih i da kroz društveni ugovor formira državu koja će obezbijediti normalan život za sve njene stanovnike.² Otac mu je bio seoski sveštenik, a kada je Hobs napunio 15.godina on odlazi na Oksford, gdje upisuje klasične studije, ali ubrzo nakon toga nezadovoljan studijama, napušta ih i od 1608 do 1628.godine postaje privatni učitelj, privatni pratilac, dvorski majstor, privatni sekretar i prijatelj lorda Kavendiša. Kasnije je ipak završio studije na Oksfordu. Nakon toga kraći period odgajao je sina od svog preminulog prijatelja, tada je susreo Bakona i Herberta koji su dosta uticali na njegovo mišljenje o državi i religiji. Bio je dobar poznavalac latinskog jezika i pomagao je Bakonu u prevođenju njegovih „Eseja“ na latinski. Hobs 1640.godine počinje pisati djelo „*Počeci prirodnog i državnog prava*“, a nakon toga odlazi u Francusku i živi u Parizu, tamo upoznaje Gasendija i Dekartesa, nakon čega izdaje knjigu „*O građaninu*“. Nedugo nakon toga izdaje knjigu „*O tijelu*“ koja je sadržala

² [www.sr.wikipedia.org/sr/Tomas Hobs](http://www.sr.wikipedia.org/sr/Tomas_Hobs).

logiku, nakon čega je uslijedila i knjiga „*O čovjeku*“.³ Levijatan kao najznačajnije Hobsovo djelo, posebno je uzбудilo duhovnu gospodu svih konfesija u Engleskoj, zbog čega je i Hobs kao „*otac ateista*“ protjeran sa kraljevskog dvora. Nakon toga je oko 11.godina boravio u Francusku, a nakon toga se ponovo vratio u Englesku. Hobs filozofiju određuje kao racionalno saznavanje uzročno-posledične veze fenomena (pojava), a pojave vezuje za ono što se zove tijelima i njihovim kretanjem. On smatra da filozofija vrijedi onoliko koliko može da bude korisna.

RAZUMIJEVANJE ŽIVOTA U PRIRODNOM STANJU

Život čovjeka u prirodnom stanju Hobs vidi kao stanje u kome je čovjeku dozvoljeno sve kako bi ostvario svoje ciljeve, tako da život u takvom stanju proizvodi stanja koja dovode do netrpeljivosti između ljudi. Pravac i smjer takvog stanja određuju ljudski prirodni nagoni. U takvom stanju ne postoje nikakva ograničenja niti pravila koja bi zaustavila čovjeka na putu ka zadovoljenju njegovih potreba, te dosljedno tome želje i nagoni čovjeka u takvom stanju nijesu nikakav grijeh. Dokle god nema propisa ljudi ne mogu znati ni šta je zabranjeno, pa u takvom stanju dolazi do nepovjerenja između ljudi, zato što svi ljudi uglavnom žele isto, a toga nema dovoljno za sve, a pritom svaki čovjek može naškoditi drugom čovjeku, bez obzira na njegove prirodne sposobnosti. Po prirodi su svi ljudi jednaki u pogledu duhovnih i tjelesnih sposobnosti, i ako postoje oni koji su tjelesno očigledno snažniji i duhovno jači, ali generalno razlika je mala. Zato i onaj najslabiji može na razne načine da naškodi onom najačem raznim smicalicama, te takvo stanje dovodi do toga da je svaki čovjek svakom drugom čovjeku neprijatelj. Hobs kaže „*Iz jednakosti ljudskih sposobnosti, nastaje jednaka nada za sve u postizanju ciljeva. Zato ako dva čovjeka žele istu stvar koju iz određenih razloga ne mogu uživati i jedan, i drugi, oni na tom putu ka ostvarenju svoga cilja postaju međusobni neprijatelji i pokušavaju na sve načine da unište i pokore jedan drugog, kako bi se primarno personalno održali i zadovoljili. Zato se u takvom stanju događa, da se jedan čovjek boji drugog čovjeka koji radi i doprinosi za svoju porodicu na nekom prikladnom imanju koje posjeduje, pa će iz tog straha on doći uz pomoć drugih ljudi udruženih u jednu grupu i oduzeti mu ne samo plodove njegovog rada već i život, porodicu i slobodu, ali i sam osvajač u takvom stanju će biti u neprestanoj opasnosti od drugih.*“⁴ U prirodi čovjeka postoje tri osnovna uzroka koji pokreću i uzrokuju međusobne sukobe, a to su takmičenje, nepovjerenje i slava. Takmičenje navodi ljude da se sukobe radi sticanja što većeg bogastva i tada se ljudi koriste svim sredstvima kako bi pokorili svoje suparnike, i tako postali gospodari njihovih porodica i svega što posjeduju. Nepovjerenje stvara osjećaj nesigurnosti kod ljudi, pa u takvom stanju ljudi pokušavaju na sve načine da se zaštite od drugih i u neprestanom su strahu. Slava stvara ugled čovjeka zbog čega ljudi pokušavaju na

³ [www.filozofija.org/Ivan Macan/Tomas Hobs](http://www.filozofija.org/Ivan_Macan/Tomas_Hobs).

⁴ Hobbes, T.: *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 90-91.

razne načine da dođu do nje. Tako da se ljudi dok žive u prirodnom stanju, bez zajedničke vlasti koja ih drži u strahu, nalaze u stanju koje Hobs naziva „*rat i to rat svakog čovjeka protiv svakog drugog – bellum omnium contra omnes*“;⁵ koji neprestano traje, dokle god vlada prirodno stanje. U prirodnom stanju stalna želja čovjeka je žudnja u postizanju što više moći i ugleda, i to ne samo zbog toga što se čovjek nada nekom jačem zadovoljenju, već što će sa tim statusom mnogo lagodnije uživati u životu, ali kada i to stekne, opet se javljaju nove želje i stalna čežnja za još većom moći. Po prirodi čovjek ima stalnu žudnju za većom moći, bogastvom i slavom, a takav put vodi neprijateljstvu, sukobu i ratu. Neprestani strah od smrti, želja za udobnim životom i nada čovjeka da to sve može postići svojom neprestanom borbom, konačno navodi čovjeka ka zajedničkoj slozi ljudi koja ih vodi ka miru. Upravo taj neprestani strah od smrti je fundamentalni razlog koji navodi ljude da formiraju društvene i državne institucije, i tako obezbijede mir, i vlastitu sigurnost. Desljedno tome na taj način ljudi bi napustili prirodno stanje i uspostavili društveni odnosno državni poredak, koji bi se temeljio na odricanju prava svih i prenošenje prava na jednog čovjeka ili skup ljudi koji postaju predstavnici države. I ako čovjek ne mijenja svoju narav, prema Hobsu napredak je postignut u kulturi i on polazi od one tradicionalne definicije prirodnog prava, prema kojoj svakome pripada njegovo, ali dok se to njegovo ne utvrdi ugovorom, čovjek se nalazi u stanju rata svih protiv svih, jer po prirodi čovjek je čovjeku neprijatelj - „*homo homini lupus est – čovjek je čovjeku vuk*“, a pritom taj rat nije organizovan i planiran, već je to stanje u kome se nasilje plaća nasiljem. Zato je po Hobsu prirodno stanje, stanje u kome vlada rat svih protiv svih i u takvom stanju čovjek je čovjeku neprijatelj-vuk, jer je u neprestanom strahu od svakog drugog čovjeka. Kako bi to stanje postalo podnošljivo za sve stanovnike, tj. kako bi se to stanje promijenilo, mora se sklopiti društveni ugovor, tj. formirati država koja bi radikalno promijenila prirodno stanje.⁶ Čovjekova ljudska priroda je takva, da je čovjek jedno egoistično sebično biće, koje gleda samo na svoje interese i zato dolazi u sukob sa drugim ljudima, pa dosljedno tome sve bi učinio za svoje samoodržanje, bez obzira da li se to kosi sa uobičajenim moralnim ponašanjem. Hobs želi takođe da kaže, da se ljudi ne razlikuju po individualnim karakteristikama, već da čovjek može da se mjeri sa drugim čovjekom u svakom pogledu, a da se ta konstatacija zasniva na tome, da čovjek rođenjem na svijet ne donosi nikakve urođene sposobnosti. Čovjek sposobnosti stiče kroz život i svi ljudi imaju različite želje i ponašanje, pritom uzimajući u obzir da su ljudi po prirodi antidruštveni i apolitični, pa zato dolazi do netrpeljivosti i neprijateljstva, jer u prirodnom stanju ne postoji sistem zaštite čovjeka od čovjeka, zato što nema države, a ona nastaje tek nakon prirodnog stanja.⁷ Tako da u prirodnom stanju nema radinosti ljudskoj vrsti, mada

⁵ Ibid, str. 91-92 .

⁶ Pavlović, V.: Civilno društvo i demokratija, Udruženje za političke nauke Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004, str. 30-34.

⁷ Savić, M., Cvetković, V., Cekić, N.: T.Hobs, O prirodnom stanju, Hrestomatija tekstova uz udžbenik Filozofija za srednju školu, Beograd, 2003, str. 203-204.

ni sam Hobs nije vjerovao da takvo stanje postoji u cijelom svijetu, ali da sigurno na mnogima mjestima ljudi žive u tom stanju. On je vjerovao u to da ljudi kao pojedinci nijesu ni u jednom periodu bili u ratu svakog protiv svakog drugog, dok su kraljevi i drugi koji su imali vlast u svako vrijeme bili nastrojani neprijateljski iz straha za očuvanje svog statusa, i oni su u stalnom ratnom raspoloženju prema svojim susjedima, odžavajući tako svoj položaj i položaj svojih potčinjenih. Hobs kaže „U takvom stanju, tj. prirodnom stanju ne može ništa biti nepravedno, tu ne postoje pojmovi pravog i krivog, pravde i nepravde, jer gdje ne postoji zajednička vlast, ne postoji zakon, a gdje nema zakona nema ni nepravde. Dvije glavne vrline u ratu su sila i prevara, a pravda i nepravda se ne ubrajaju u spsobnosti. Iz tog stanja rata slijedi da nema nikakvog vlasništva, ničeg posebnog što bi bilo moje i tvoje, već samo ono što pripada svakome ko se može domoći i onoliko dugo koliko ga može zadržati. Toliko o zlom stanju u kojem se čovjek nalazi po svojoj pukoj prirodi, premda ima mogućnost da iz nje izađe, a koju jednim dijelom čine njegove strasti, a drugim dijelom njegov razum“.⁸ U prirodnom stanju traje pravo svakog na sve i dosljedno tome čovjek ne može biti siguran, te prema Hobsu propis ili opšte pravilo razuma je, da svaki čovjek treba tražiti mir toliko dugo, do kada se nada da ga ne može postići, a onda smije tražiti i koristiti, i svu moć, i prednosti rata. U Levijatanu se navodi da u prirodnom stanju vlada prirodno pravo i prirodni zakoni. Prirodno pravo (*jus naturalis*) jeste sloboda, koju svaki čovjek ima da se služi vlastitim sposobnostima, onako kako sam želi kako bi održao vlastiti život. Hobs je definisao oko dvadesetak prirodnih zakona, a u radu će biti pomenuta tri, koji su jedni od najvažnijih. *Prirodni zakon* koji se temelji na tome, da od prirode svaki čovjek ima pravo na sve, pa i ako djeluje na aktivan način. Hobs smatra da ovaj zakon znači težiti miru i održavati mir, a što je i temeljni zakon prirode, jer je izveden iz najvišeg prirodnog prava, prava na odbranu svim mogućim sredstvima. Iz ovog zakona može se izvesti i konstatacija, da svaki čovjek vođen razumom treba težiti miru, sve dotle dok se nada da će ga postići, ali ako ne može dobiti mir, onda može upotrijebiti sva sredstva i sve koristi rata. Isto tako, čovjek je spreman ako su i drugi spremni, ako je to potrebno da bi se došlo do mira, odreći se svih koristi koje ima i zadovoljiti se sa onoliko slobode prema drugim ljudima, koliko je i on spreman drugim ljudima protiv sebe priznati. *Prirodni zakon* po kojem je čovjek obavezan na drugoga prenijeti ona prava, koja ako ih zadrži, neće doprijeti miru među ljudima. Te iz ovog prirodnog zakona, Hobs izvodi i treći od tri najvažnija zakona, *prirodni zakon* po kojem ljudi treba da ispunjavaju sklopljenje sporazume. Prirodni zakoni su nepromjenljivi i vječni. I ako je po svemu sudeći bio ateist, Hobs osnovu svih prirodnih zakona nalazi kroz načelo iz Biblije „*Ne čini drugima ono što ne želiš da tebi bude učinjeno*“, pa iz ovog načela on izvodi formulu „*Onako kako želiš da tebi drugi čine, tako čini i ti njima*“.⁹ Pravda, mir, zakoni, vlasništvo i druga prava čovjeka počinju izlaskom iz prirodnog stanja i uspostavljanjem države.

⁸ Hobbes, T.: Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. str. 93.

⁹ Ibid, Poglavlje 42, str. 327.

Najveća moć ljudi, je ona koja se sastoji od najvećeg broja ljudi, koji su ujedinjeni u jednu grupaciju ili ličnost, bilo prirodnu ili građansku koja sama koristi sve njihove moći.

HOBISOVO SHVATANJE SUVERENITETA

Analiza suverene vlasti u Levijatanu, po mnogim filozovskim, političkim i pravnim misliocima je prva moderna teorija savremene države, zbog čega se i Hobs smatra jednim od najvećih političkih filozofa modernog doba.¹⁰ On smatra da suverenitet pripada narodu i da bi se formirala suverena vlast, pristanak na formiranje takve vlasti morao bi dati narod. Prvi i osnovni oblik uspostavljanja suverene vlasti kome Hobs daje prednost u svom teorijskom modelu, jeste onaj do koga se dolazi putem društvenog ugovora. Kroz analizu suverene države u Levijatanu, za Hobsa nema razmišljanja i polemike oko toga da li je u suverenoj državi prva religijska vlast ili vlast države, te da je po njemu nesporno da religijska vlast mora biti potčinjena vlasti suverene države. Ovakav Hobsov stav o religijskoj i suverenoj vlasti kod mnogih kritičara izazvao je mišljenja i kritike, koje su proizvele mišljenje da je Hobs žestok kritičar religije i religijske vlasti, zbog čega je i prozvan ocem ateista i pored toga što je Hobs u većem dijelu Levijatana posvetio tematiziranju religijske i hrišćanske države. Hobs modernu državu vidi kao transparentno biće, tj. kao smrtnog boga nad ljudima koji moraju biti poslušni državi koju Hobs naziva smrtni bog i on u tome vidi rješenje ljudskih problema koji su izazvani stalnim pogubnim sukobima. Kako po prirodi ljudi vole slobodu i vlast nad drugima, i da misle samo na sebe, tj. da su egoisti, te u takvom prirodnom stanju u kome nema vlasti koja ih drži u strahu, dolazi do neprijateljstva među ljudima, jer u takvom stanju čovjek je čovjeku vuk, a u tom stanju nasilje se plaća nasiljem. Kako bi to stanje prestalo mora doći do sklapanja ugovora među ljudima prema kojem se svako od nečega odriče, a koji bi vodio miru i obezbijedio sigurnost svih stanovnika, tj. građana. Tako da suverena vlast, koja stvara državu dolazi nagonom čovjeka za personalnim samoodržanjem, a ne zato što je čovjek društven, jer u stvari Hobs smatra da čovjek i nije društven, i da njegovom prirodom dominiraju strah i nagon za samoodržanjem. Tako da nagon za samoodržanjem prisiljava čovjeka na subjektivno pravo koje je ograničeno u odnosu na moć objektivnog prava koje je imao, pa na taj način dolazi do stvaranja suverene države. Stvaranjem suverene vlasti, vlast stvara neograničenu moć, koja je rezultat ujedinjenja svih građana, kako bi na taj način osigurali svoju bezbjednost od neprijatelja, a sa druge strane suverena vlast, će stvoriti ugovore i propise koji se moraju poštovati i pred kojim će ljudi pokleknuti jer će biti u strahu od suverene vlasti. Hobs u Levijatanu obrazlaže „*Da bi se uspostavila suverna vlast koja bi bila*

¹⁰ Lalović, D.: *Plaidoyer za državu u Bodinovoju science politique, Šest knjiga o republici*, Politička kultura, Zagreb, 2002., str. 224.

sposobna odbraniti ljude od spoljnog neprijatelja ili od međusobnih sukoba i dala im sigurnost da se hrane svojim vlastitim plodovima i da budu zadovoljni, jeste da prenesu svu svoju moć i snagu na jednog čovjeka ili na jedan skup ljudi, koji većinom glasova mogu svesti sve svoje posebne volje na jednu volju. Tj. da izaberu jednog čovjeka ili skup ljudi, da budu nositelji njihove zajedničke osobe i da svaki od njih uzima priznanje samoga sebe za tvorca svega onoga što će i onaj ko bude nositelj njihove osobe raditi u onome što se zove mir i sigurnost, i da pri tome svako svoju volju podredi njegovoj volji, i opet svako svoju presudu njegovoj presudi. To je više od dogovora i sloge, to je stvarno jedinstvo svih njih u jednoj te istoj osobi, stvorenoj putem ugovora svakog čovjeka sa svakim. Tek tada, kada se mnogo njih ujedinilo u jednu osobu, dobija se snaga i moć koji vode ka stvaranju suverene vlasti i države. To je rođenje onog velikog Levijatana, jer moć dobijena od svih, daje veliku snagu i moć sa kojim je u stanju uskladiti želje svih njih koje vode prema miru unutar same zajednice i prema uzajamnom pomaganju protiv neprijatelja izvana. U tome se sastoji bit suverene vlasti.¹¹ Hobs smatra da je čovjek apolitično biće i da je društvenost čovjeka moguća samo u državi koja ima suverenu vlast, te da među ljudima postoje dvije vrste odnosa, a to je neprijateljstvo koje vlada u prirodnom stanju i ugovoreni odnosi koji formiraju državu i postoje u suverenoj državi i društvu.¹² Suveren je ličnost, prirodna ili građanska jer njemu pripada sva vlast, a svi ostali su podanici. „Država je osoba, a tvorac njenih radnji postao je veliki broj pojedinaca, i to posredstvom uzajamnih sporazuma, sa ciljem da koriste i sredstva svih, onako kako to budu smatrali prikladnim za mir i zajedničku odbranu.¹³ I ako je Hobs propisao oko dvadesetak prirodnih zakona, on ipak smatra da u prirodnom stanju ne može biti uspostavljena suverena vlast, jer su prirodni zakoni protivni čovjekovim prirodnim strastima, te da su takvi zakoni dok nema sile koja će to sprovesti samo riječi ili kako to Hobs navodi u Levijatenu „Bez mača svi ugovori su samo riječi i nemaju uopšte nikakvu moć koja bi zaštitila čovjeka“.¹⁴ Izlaskom iz prirodnog stanja može se postići ugovor između svih i stvoriti suverena vlast koja će ih sve držati u strahu, a koja može biti stvorena dobrovoljnim ugovorom svih, formiranjem institucija ili ratom kada jedna država pokori drugu. Kada se uspostavi takva suverena vlast, definišu se sva prava i ovlašćenja onog ili onih na koje vrhovna vlast bude prenesena dogovorom svih građana, a koja su u Levijatenu propisana kroz dvanaest načela. Te dosljedno tome u državi koja je formirala suverenu vlast, nakon toga vlast ne mogu promijeniti građani jer su sami tvorci te vlasti, a ako to pokušaju i budu kažnjeni, opet su sami tvorci svoje kazne. Prema tome kada se uspostavi suveren, nakon toga svako svrgavanje suverena bilo bi nepravedno i nezakonito, kao i to da je volja suverena i volja svih građana. Pri uspostavljanju suverene

¹¹ Hobbes, T.: *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 122-123.

¹² Gauthier, D.: *The social Contract as Ideology, Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, Blackwell, Oxford, 1997, str. 29.

¹³ Hobbes, T.: *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 122-123.

¹⁴ *Ibid*, str. 119.

države, uslov je da se većina građana složi sa prelaska iz prirodnog stanja na suverenu vlast, tako da se ostatak građanja tj. manjina nema pravo tome suprotstavljati. Isto tako, što god da čini suverena vlast u vršenju vlasti ne može biti povreda onih koji su je uspostavili svojom voljom, pa tako onaj ko se požali na suverenu vlast, žali se na nešto čiji je tvorac on sam, te da što god suveren radi on za to ne može biti kažnjen od svojih podanika. Suverena vlast donosi zakone i odlučuje što je pravedno a što je nepravedno u državi koja ima suverenu vlast, tako da propisuje i pravila po kojima se odlučuje šta kome pripada i šta je njegovo, i da mu to niko ne može oduzeti, a da pritom ne bude učinjena nepravda. U takvoj državi vlast formira sve potrebne institucije za funkcionisanje države i ostvarivanje prava svih građana i sve te institucije su potčinjene suverenu. Vlast je dužna da uvijek teži miru, ali mač pravde je i mač rata, a krajnji čin za postizanje mira bio bi rat. Uspostavljena suverena vlast bira i sve državne službenike, kako u miru tako i u ratu. Takva vlast ili vrhovni vladar, nagrađuje i kažnjava svoje podanike bilo da to radi po zakonima ili po njegovoj vlastitoj procjeni, a sve u cilju očuvanja države. Te dosljedno tome Hobsova teorija suvereniteta temelji se na tome, da svaki čovjek sklapajući društvene ugovore uspostavlja sporazum sa svakim drugim čovjekom, ali ne i sa suverenom vlašću, i da je dovoljna većina građana da sklopi ugovor i ovlasti osobu (vrhovnog vladara ili više osoba koji predstavljaju suverenu vlast). Vlast koja je uspostavljena kao suverena ima istu moć bilo da se nalazi u rukama jednog monarha ili grupe ljudi, a moć podanika u prisustvu ovakve vlasti nestaje. Hobs smatra da glavna odlika suverenosti jeste, što suveren svoje pravo na vladanje izvodi iz svoje moći koju je dobio od stanovnika, a ne iz prava ili morala.

HOBSOVO VIĐENJE PRAVNOG LICA

Prema Hobsu, sva vlast je akumulirana u jednoj instanci, tačnije u rukama vrhovnog vladara, jer nakon što su vrhovni vladar ili vlast jednom sporazumno određeni uz saglasnost svih građana, tj. većine stanovnika, njihov položaj se više ne može dovesti u pitanje, ali ni podanici se ne mogu osloboditi svog podaništva. Kada je u pitanju oblik vladavine, Hobs je najprije bio zagovornik monarhije, ali i aristokratije, i demokratije, te da je razlika vidljiva i da svakako postoji, a da je po njegovom shvatanju monarhija bila najprihvatljivija.¹⁵ Kada je u pitanju razlika među državama, sa aspekta vlasti, Hobs navodi „*Ako vlada jedan čovjek, tj. vladar, onda je to Monarhija, ako vlast čini više ljudi koji su okupljeni u jednu grupu, tj. zajedno, onda je to Demokratija ili Narodna država, a ako je grupa ljudi koja vlada samo jedan dio stanovnika koji pripadaju jednoj grupi ili jednom narodu, onda je to Aristokratija. Te dosljedno tome druge vrste vlasti ne mogu postojati, jer bilo da je vlast jedan čovjek, grupa ili svi, vlast mora biti jedinstvena tj. cjelovita*“.¹⁶ U pravnim

¹⁵ Časopis za politikologiju, „*Politička misao*“, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 2014, broj 63, str. 76.

¹⁶ Hobbes, T.: *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 130-131.

pitanjima rješava vrhovni vladar, on takođe odlučuje u sporovima, donosi zakone ugovore i pravna pravila, odgovoran je za očuvanje mira u bezbjednosti svojih građana. Vrhovni vladar bira savjetnike, ministre i državne službenike, i njegova moć je velika. Njegova moć je na snazi dokle god je u stanju obezbijediti mir i sigurnost svih, te zaštititi ih od spoljnih neprijatelja. Pravda se sastoji u pridržavanju važećih sporazuma, počinje tamo gdje je uspostavljena građanska vlast i država koja će stanovnike prisiliti na poštovanje sporazuma, tako da tek kada bude uspostavljena država počinje vlasništvo. Hobs kaže „*Vlast vrhovnog vladara ne može se promijeniti bez njegovog pristanka. Vladar ne može izgubiti vlast, ni jedan od podanika ne može vladara optužiti za povredu, i niko ne može vladara kazniti. On je uređivač svega onoga što je potrebno uraditi kako bi se uspostavio mir. Vladar je jedini zakonodavac i vrhovni sudac u sporovima, on je sudac o vremenu i prilikama za rat i za mir. Vladar bira sudije, on bira vojskovođe i sve druge činovnike i službenike, on određuje nagrade, kazne, počasti i položaje*“.¹⁷ Sistem u državi predstavlja svako udruženje velikog broja ljudi u zajednički posao ili interes, tako da Hobs navodi da postoje uređen i neuređen pravni sistem. Uređen je onaj sistem u kojem su jedan čovjek ili grupacija postavljeni da upravljau tim sistemom, dok su po Hobsu svi drugi sistemi neuređeni. Hobs smatra da postoje politički i privatni sistemi, tj. pravna tijela ili osobe, a da su politički sistemi stvoreni po ovlašćenju države i vrhovne vlasti, te da su privatni oni koje su uspostavili sami podanici međusobno ili sa nekim van zemlje. Svi državni sistemi koji su stvoreni od vlasti i države su zakoniti, dok kod privatnih sistema jedni su zakoniti a drugi su nezakoniti. Zakoniti su samo oni koje je odobrila država, dok su svi ostali privatni sistemi nezakoniti. Kod državnih sistema vlast predstavnika je ograničena, a ograničenje propisuje vrhovna vlast, tj. vladar, jer neograničenu i apsolutnu vlast može imati samo vrhovni vladar, pa dosljedno tome predstavnici državnih sistema mogu rukovoditi tim tijelima samo onoliko koliko to vladar odobri. Hobs nigdje u svom Levijatenu ne pominje termin „*pravno lice*“, ali on pravno lice upoređuje sa sistemima koji su nastali nakon uspostave suverene vlasti tj. države i da oni mogu biti politički tj. državni i privatni, te dosljedno tome on pod pojmom „*sistem*“ smatra širim i neutralnim pojmom koji bi označio udruženja ljudi bez obzira na njihov broj, sa istim ciljem i zadatkom koji ih obavezuje da ga realizuju shodno dogovoru, kako bi ostvarili zajednički interes i posao. On takođe smatra da sistemi mogu biti regularni i neregularni. Regularni dalje mogu biti apsolutni tj. nezavisni i zavisni tj. podređeni. Države su jedini regularni apsolutni nezavisni sistemi, dok su korporacije takođe regularni podređeni sistemi i mogu biti politički sistemi, tj. politička tijela ako su stvoreni od strane suverene vlasti, ili privatne korporacije ako su ih stvorili građani.¹⁸ Regularne su jedino one korporacije koje je odobrila država dok su sve ostale neregularne. Hobs dalje navodi da država ima jednu

¹⁷ Ibid, str.139.

¹⁸ Simendić, M.: Hobsovo viđenje pravnog lica – *Persona ficta ili persona representata*, Časopis političke perspektive br. 3, Beograd, 2011, str.65. Preuzeto sa sajta: www.politiceperspektive.org/broj3

ličnost koja uključuje suverenu vlast i ljude, jer je ovo jedini način da imaju grupnu ujedinjenu ličnost. A ujedinjena ličnost, odnosno skup ljudi postaje jedna osoba ili jedna ličnost, onda kada ih predstavlja jedna osoba, a to se postiže tek kada svaki čovjek pristane na to, te da ono što čini jednu osobu jednom jeste jedinstvo pretstavnik a ne jedinstvo pretpostavljenog, jer su pretstavnici oni koji nose osobu i daju joj mandat da bude pretpostavljena osoba koja će upravljati sa njima i uređivati način života, vlast, suverenitet, zakone i obezbijediti sigurnost svih građana. Hobs upoređuje državu sa pravnim licem i on smatra da je vrhovni vladar nakon što je podržan od mnoštva stanovnika neprikosnoven i da on u državi uređuje sve državne sisteme ali i pivatne mora on odobriti, jer one koje on tj. država ne odobri oni nijesu zakoniti. Isto tako u takvoj državi sve službenike i funkcionere treba mijenjati, a ne da budu vječno na rukovodećim funkcijama. Kada su u pitanju privatna udruženja tj. pravna lica Hobs smatra da ona po odobrenju države mogu samostalno funkcionisati ali do određene granice, jer ako se privatno udruženje, korporacija, tj. određeno pravno lice razvije u nedogled, onda je to država koja se stvara u već postojećoj državi. Kada govori o pravednom i nepravednom Hobs navodi da to dvoje imaju isto značenje ako se pripišu ljudima, ali ako se pripišu djelima onda pravedno i nepravedno imaju drugačije značenje. Kod ljudi pravedno i nepravedno proizilazi iz njihovog razuma, jer pravednan čovjek je onaj koji ulaže sve svoje napore da bude pravedan, poštujući prirodne ili državne propise, a nepravedan je onaj koji to zanemaruje, ali isto tako pravičnost se može nazvati i vrlinom, a nepravičnost porokom. Pravičnost radnji ne pridaje čovjeku naziv pravednog, već nedužnog, a sa druge strane nepravičnost daje čovjeku naziv krivca. Hobs u Levijatanu pravdu uređuje od vrha, tj. od vrhovnog vladara, suverene vlasti i države ka nižim stepenicama i svi sistemi koji su uspostavljeni u državi moraju dobiti dozvolu od najviše državne vlasti, tj. suverene vlasti, odnosno vrhovnog vladara. Kada je u pitanju pravda i pravičnost one postoje ako se radi po pravilima, a ako se nekome učini nešto sa čim je on saglasan i ako je to nepravda, u tom slučaju to nije nepravedno jer je prema njemu nešto učinjeno sa njegovom dozvolom, tj. uz njegovu saglasnost i pristanak, te da to ne može biti nepravedno, ali kada su u pitanju sporazumi i ugovori, tada je nepravedno sve ono što je suprotno sporazumima i pravilima, a pravedno je sve ono što je u skladu sa propisima i pravilima. Hobs kaže „*Nepravda postoji još i prije nego što počne djelovati i ne pretpostavlja pojedinačne osobe koje su oštećene, ali nepravda pretpostavlja onu oštećenu osobu sa kojom je sklopljen sporazum. Pa tako neko pravi grešku i prestup, a stvarna šteta prelazi na nekog drugog. Na primjer, kada gospodar naredi svome sluzi da preda novac nekom strancu i ako on to ne učini, tada je nepravda učinjena prema gospodaru, jer se sluga prethodno sporazumom obavezao na poslušnost gospodaru, a šteta je prčinjena strancu prema kome sluga nema sporazumnu obavezu, pa ga dosljedno tome nije mogao ni oštetiti.*“¹⁹ Ni država ne bi mogla sama da sprovodi zakone i formira institucije bez suverene vlasti, a država je

¹⁹ Hobbes, T.: Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 107.

odvojena od svojih potčinjenih sistema i pravnih lica koja sprovode zakone, ali isto tako država ne bi mogla da funkcioniše bez njih. Zbog toga i sam Hobs poistovjećuje državu sa korporacijom, jer država je ujedinjena ličnost koja uključuje i suverenu vlast i ljude. Tako da Hobs smatra da je pravno lice isključivo povezano sa državnim pravnim sistemom, gdje su pravna lica definisana svojim podređenim odnosom prema državi.

ŠTA SU DRUGI FILOZOVSKI, POLITIČKI I PRAVNI MISLIOCI KAZALI O TOMASU HOBSU I NJGOVOM DJELU LEVIJATAN

Tomas Hobs u svom djelu *Levijatan* koje upoređuje sa državom gleda na državu kao negaciju prirodnog stanja (u kome vlada „*rat svih protiv svih*“), te iz tog stanja država dobija odobrenje svih, da to stanje učini podnošljivim za sve stanovnike. Kao rezultat toga nastaje civilno društvo koje se izjednačava sa državom i njenim zakonima. Mnogi filozovski, politički i pravni mislioci tumače Hobsov *Levijatan* na različite načine.

Leo Štraus objašnjava da je Hobs konceptom straha uspio riješiti neobično stanje gdje prirodni zakoni predstavljaju moralne zakone, a da ljudska vrlina jeste sposobnost da se uvede stanje mira. On smatra da klasična filozofska i politička tradicija dovodi u vezu prirodni zakon sa idejom čovjeka kao prirodnog i razumnog bića, te da je Hobs prihvatio Makiavelijevo mišljenje o odbacivanju te ideje kao utopijske u odnosu na stvarnu prirodu čovjeka, ali i očuvao mišljenje o prirodnom zakonu, pa se on u tom dijelu veoma razlikuje od Makiavelija. Štraus smatra da je Hobs napravio dvije teorijske podjele. Prvo je ideju prirodnog prava izdvojio od ideje o savršenstvu čovjeka kao razumnog bića, a zatim je formulu za utemeljenje prirodnog zakona umjesto u razumu našao u nagonu, jer on sa pravom smatra da je nagon a ne razum ono što je najsnažnije i što usmjerava čovjeka ka zadovoljenju njegovih potreba. U prilog tome, Hobs je u stalnom strahu od smrti, tj. u strahu od nasilne smrti od drugog čovjeka identifikovao najsnažniji ljudski nagon i na njemu izgradio svoju političku teoriju. Kako bi zadržao Hobsove teorijske podjele Štraus dalje objašnjava, da strah od nasilne smrti ne leži samo u prirodnom nagonu, već je to najsnažnija od svih prirodnih težnji, tj. prava iskonska težnja za samoodržanjem čovjeka, a ujedno to je i jedini, i osnovni izvor cjelokupne pravednosti, i morala. Dalje iz toga proizilazi da esencijalna moralna činjenica ne predstavlja dužnost, tj. nije dužnost nego pravo, jer sve dužnosti proizilaze iz osnovnog i neotuđivog prava na samoodržanje. Štraus smatra da je Hobs prihvatio Epikurovo stajalište o čovjeku i to ne samo da je čovjek apolitičan i nedruštven, već i njegovu hedonističku premisu da je dobro istovjetno sa ugodnim. Koristeći takvo neopolitičko stajalište u političke svrhe, Hobs je smatra Štraus postao tvorac savremenog političkog hedonizma, doktrine koja je revolucionirala ljudski život u svakom pogledu, a kako to nije objasnilo ni jedno drugo učenje.²⁰ Taj po mišljenju Štrausa najsnažniji ljudski nagon je strah od nasilne smrti, a samoodržanje je najsvetije pravo. On navodi da

²⁰ Leo, S.: *Prirodno pravo i istorija*, Beograd, 1997, str. 136.

Hobsova teorija ima dvosmislen pojam, tako što označava materijalnu i pravnu normu, tako da je materijalna ono što čovjek može učiniti, a pravna, tj. pravo čovjeka je ono što čovjek smije učiniti, te da se pravedan društveni poredak može jedino ostvariti ako se ove dvije norme usklade. Štraus konstatuje da je po Hobsu država najveća ljudska sila i najveći ljudski autoritet, pa iz toga proizilazi da je u takvoj državi pravna dimenzija moći, tj. suverena vlast neograničeno velika, te da je u Hobsovoj koncepciji konstituisanje društvene odnosno političke moći u obliku države sa kojom upoređuje Levijatan uslov za opstanak čovjeka, odnosno društvene zajednice.

Macpherson, C.B. smatra da Hobs čovjeka vidi kao igrača koji stupa na tržište zbog razmjene moći. Ljudi mjere svoju vrijednost po cijeni koju će drugi platiti da bi koristili njihove moći, pa upravo u tom obliku i takvoj akviziciji on vidi opštu sklonost cijelog čovječanstva na stalnu i neumornu žudnju za moći i još više moći, koju samo smrt može okončati. On smatra da je Hobs vidio društvo isključivo kao skup rascjepkanih individua između kojih je moguće uspostaviti prije svega pravne odnose. Kako su svi ljudi tome skloni ni jedan čovjek se ne može osloniti samo na vlastite moći, pa će pokušati da silom ili prevarom porazi druge ljude i ovlada njima i svemu što oni posjeduju, toliko dugo sve dok ne bude nijedne sile ili velike moći da to stanje promijeni tj. da ga ugrozi. Te dosljedno tome Macpherson smatra da Hobs iz toga izvodi, da ta čuvena borba između ljudi u prirodnom stanju „*rat svih protiv svih*“ će trajati do onog trenutka dok ljudi ne pristanu da prepuste svoju moć zajedničkoj državi, koju će oni stvoriti sopstvenim dogovorom, pri tom odričući se svih prava koja su imali u prirodnom stanju. Na taj način dobiće život koji će biti samoodrživ i vlast, tj. državu koja će ih držati u strahu i granatovati spasenje i opstanak.²¹ Kako je žudnja svakog čovjeka da sebi obezbijedi tj. osigura sopstveno dobro, nakon toga neminovno slijedi opšta oskudica sredstava i međusobna nadmetanja u kojima se snaga jednog čovjeka ili jedne grupe opire drugom čovjeku ili drugoj grupi u nastojanju da odagna posljedice i tako stiče moć nad drugima prisvajajući sve ono što je mogao kako bi sebi obezbijeditio lagodniji život. Tako da je po Hobsu razvoj prirodnog stanja tekao od stadijuma sitnoburžoaske konkurencije do pune kapitalističke eksploatacije gdje svaki pojedinac može da osigura samoodržanje tako što će potčinjavati druge i uprezati njihovu snagu u sopstvenu korist. Te u prirodnom stanju ljudi vođeni razumom i gonjeni strahom pristaju da se odreknu ličnog prava na upotrebu sile u korist suverene vlasti koja će ih predstavljati i zastupati u korist kolektivnog mira i samoodbrane.

Hans Majer kaže da Hobs modernu državu vidi kao transparentno biće, tj. kao „*smrtnog boga*“ nad nemoćnim ljudima i da to nije stvar Hobsove izopačenosti već rezultat okolnosti u kojima traga za rješenjem čovjekovih problema koji je suočen sa pogubnim rezultatima građanskih ratova toga vremena. Tako vapaj za državom koja će osigurati i svojim autoritetom, i snagom pomiriti buntovnike i ostrašćene religijske i društvene grupe, koje su borbu za čovjekovu slobodu pretvorile u samoubilačko ludilo ugrožavajući tako elementarnu čovjekovu

²¹ Macpherson, C.B.: *Politička teorija posjedničkog individualizma*, CDD SSOH, Zagreb, 1981, str. 31.

egzistenciju, uistinu bi bila prirodna reakcija svakog živog bića. To je tim prije uvjerljivije kod Hobsa, jer on u kontekstu svoje psihologije istraživanja vidi čovjeka kao biće koje je vođeno svojim psihičkim i fizičkim nagonima, upoređujući ga sa životinjom koja slijedi instinkt. To bi se moglo reći i na drugi način, tj. da Hobs ne teži da sistem na zemlji uredi ruhom vječite pravednosti, već da ga uredi tako da bude poštovan od svih, da sistem na zemlji obavlja svoju funkciju i na kraju da zaustavi kaos koji čovjek stvara svojim nekontrolisanim i agresivnim nagonima.²²

Neuman Franz kaže da se Hobs pojavljuje u razdoblju prosvijećenosti kao drugi Makiaveli, te on smatra da se Hobs usmjerio na državu i na političku moć u društvu, tj. u državi, kao i to da je sklon jakoj državi, ali da je najbliži bio apsolutnoj monarhiji. Neuman dalje tvrdi da prirodno pravo svakako postoji u Hobsovoj teoriji i da on daje prednost prirodnim u odnosu na pozitivne zakone, te da je sadržaj zakona očuvanje ljudskog života. Takođe, Neuman kaže da ostaje spornim da li je Hobsova teorija davala pravo na pobunu ili je to ostalo otvoreno pitanje, a što je zasnovano na tome kako Hobs kaže da ni apsolutno suverena vlast nema pravo tražiti od čovjeka da čini nešto što bi ugrozilo njegov život, te da u tim situacijama čovjek ima pravo i slobodu da se ne pokori. Mišljenja je da se Hobs u stvarnom životu uvijek priklanjao najačoj političkoj orijentaciji, takođe on kaže da Hobs daje prednost prirodnim nad pozitivnim zakonima, te da prirodni zakoni stoje iznad države i da je osnovni zadatak tog zakona očuvanje ljudskog života, pa dosljedno tome vlast države ograničena je jačim prirodnim zakonima.²³

Radovan Radonjić kaže da je Tomas Hobs kao privatna ličnost i kao mislilac daleko od svake mizantropije, nepovjerenja i zloće, te da način na koji on vidi modernu državu nije plod njegove izopačenosti već proizvod okolnosti u kojima on traga za rješenjem čovjekovih problema. Hobs daje odgovor na širok dijapazon pitanja države i njene vlsti, od toga sa kojim ciljem nastaje država, te koji su oblici upravljanja legitimni i moralno prihvatljivi. Za ideje Hobsa koje su zasnovane na društvenom ugovoru kao pretpostavci za stvaranje države a koje su izložene u Levijatanu, mnogi autori kažu da su preteče modernog apsolutizma ili totalitarizma. Hobs koji izlaže u Levijatanu da prirodno stanje prethodi stvaranju države, a ljudsko biće kao individua je proizvod opšteg poretka u prirodi, dok je građanska država ugovoreno stanje koje je nastalo voljom građana, tj. stanovnika. Radonjić kaže da Hobs smatra da su ljudi po prirodi skloniji nadmetanju nego druženju, kao i to da su čovjeku pojmovi prava i neprava, pravde i nepravde nepoznati u prirodnom stanju, a da u tom stanju jedini validan zakon jeste zakon traganja za sopstvenom korišću, te da taj zakon nije različit od onog zakona prema kojem kamen pada nadolje. Tako da je priroda svakome dala pravo na sve, te da čovjek ima pravo da se služi svim moćima u prirodnom stanju, prije nego se ljudi obavežu ugovorom, svakome je dozvoljeno da radi bilo što protiv bilo koga. Čovjek u prirodnom stanju ne može sva prava da ostvari jer ga priroda čini takmičarskim i divljim što dovodi do konfliktskog stanja. Prirodno stanje nije srećno već surovo

²² Radonjić, R.: *Političke doktrine*, Cetinje 2010, str. 213.

²³ Neumann, F.: *Vladavina prava*, Beograd, 2002, str. 130.

stanje po ljude u kojem je veća mogućnost rata, a u ratu i onaj najslabiji čovjek može da naškodi onom najačem, te u tom stanju jedini zakon koji vlada je zakon egoizma tj. čovjek čuva samo samog sebe, pa zbog toga ljudi izlaze iz prirodnog stanja i formiraju zajednicu koju nazivaju državom. Tako državu nastalu ujedinjenjem mnoštvom individua Hobs upoređuje sa Levijatanom mitskim čudovištem, sa čijom snagom se ne može mjeriti ništa zemaljsko. Država koja je uspostavljena sporazumno ugovorom ima gotovo sve karakteristike tzv. apsolutne države, jer njen suveren (pojedinaac ili grupa) uređuje sistem u državi i o svemu odlučuje, zato u državi umjesto pojedinca odlučuje čovjekova jedinstvena ličnost koja je sastavljena od ugovora mnoštva ljudi koje treba poštovati. „Radonjić kaže da Hobs rat svih protiv svih objašnjava kao neizbježnost koja je uzrokovana čovjekovom vučjom prirodom, a ratno stanje jednim zakonom u odnosima između država i vlada“.²⁴

ZAKLJUČAK

Na osnovu ove kratke analize Hobsovog Levijatana, može se izvesti konstatacija da put koji vodi do svemoćne suverenosti države „Levijatana“, sačinjen je tj. vođen je nagonom za samoodržanjem čovjeka, strahom od nasilne smrti, međusobnog nepovjerenja i ratom svih protiv svih. Narod je taj koji mora dati moć državi izlaskom iz prirodnog stanja i sklapanjem društvenog ugovora, odričući se tom prilikom svih prava i dajući ih državi da upravlja sa njima, pritom osiguravajući mir i samoodržanje čovjeka na zemlji. Po Hobsu država ima apsolutnu vlast nad svima, tako ona prava što je čovjek imao u prirodnom stanju u Hobsovoj državi nema, jedino ima prava koja mu država tj. vladar prizna i što država tj. vladar smatra da je korisno za državu. U svom djelu Levijatan Hobs takoreći jednim dijelom crpi sadržaj iz svojih životnih iskustava jer je živio u takvom vremenu i državama u kojima je bilo valsti, ali i u onim gdje je nije bilo, ali i u vremenu kada su ratovi vođeni na dosta mjesta, kao i to da je vjerovao da nije u cijelom svijetu bilo isto stanje, tj. da se nije isto živjelo, već da su postojala mjesta gdje su ljudi živjeli u miru i u prirodnom stanju. Pa tako na osnovu svojih iskustava i životnih okolnosti piše djelo Levijatan u kome je postanak države napisan logičkim redom, počev od prirodnog stanja koje je prethodilo državi pa do društvenog ugovora i stvaranja države, tj. suverena i organizacije vlasti. Hobs je za čovjeka tvrdio da nije društven, dok je suprotno njemu Aristotel tvrdio da je čovjek po naravi društveno biće. Za Hobsovu državu Aristotel kaže da je čudovište jer raspolaže apsolutnom vlašću. Za režim koji Hobs uspostavlja i preporučuje mnogi autori kažu da je to ono što je Aristotel nazivao tiranijom, odnosno što se u savremenom društvu naziva diktaturom. Iz ovog rada takođe se može izvesti zaključak da su Hobsove ideje o stvaranju države koje su iznijete u Levijatanu

²⁴ Radonjić, R.: *Političke doktrine*, Cetinje 2010, str. 563.

doprinijele stvaranju moderne države, ali da je Hobs primarno bio za državu u kojoj vlada jedan čovjek tj. vladar koji je to pravo i moć dobio od mnoštva stanovnika i da je taj oblik države najbliži Monarhiji. Sa druge strane može se reći, da je Hobs bio i zagovornik države gdje vlada grupa sastavljena od svih stanovnika koja je dobila moć od svih ili većine, pa bi to bilo najbliže Demokratiji. On je takođe bio i zagovornik države u kojoj bi vladao jedan narod ili posebna grupa tj. za oblik Aristokratije. Takođe može se izvesti konstatacija, da je Hobs u svom Levijatanu opisao državu koju je stvorio na pogubnom životu ljudi bježeći iz prirodnog stanja u kome je kako Hobs kaže svaki čovjek svakom drugom neprijatelj, tj. vuk, te da se iz tog stanja jedino može izaći sklapanjem društvenog ugovora tj. stvaranjem države koja bi obezbijedila i osigurala mir. Hobs u svom Levijatanu objašnjava da volja suverena mora biti apsolutna jer su na njega sva apsolutna prava prenijeli pojedinci koji su ga uspostavili, a pojedinci su sklopili ugovor međusobno a ne sa suverenom, te suveren prema stanovnicima ne može imati nikakve obligacije, jer suveren ne zaključuje ugovor već je on ugovorom uspostavljen. Kao što je rečeno u Hobsovoj državi nije bilo sporno da li je prva religijska vlast ili suverena vlast jer je Hobs prednost dao suverenoj vlasti, zbog čega je i prozvan ocem ateista. I ako je kako mnogi autori kažu bio ateista, on osnovu svih prirodnih zakona nalazi kroz načelo iz Biblije. U prirodnom stanju ljudi da bi dobili nešto ili da bi ostvarili neko pravo morali su to pravo da steknu nasiljem ili ratom, pa ko pobijedi u ratu iz njega bi izlazio kao suveren. U državi koju Hobs upoređuje sa Levijatanom, taj suveren se dobija dogovorom građana koji formiraju državu i daju joj moć ili kao što je to danas kada se moć mjeri na izborima mirnim putem, pa ko pobijedi na izborima dobija suverenu moć da vlada.

LITERATURA:

1. Gauthier, D.: *The social Contract as Ideology, u: Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, Blackwell, Oxford, 1997
2. Hobbes, T.: *Levijatan ili Građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Neklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004
3. Lalović, D.: *Plaidoyer za državu u Bodinovoju science politique, Šest knjiga o republici*, Politička kultura, Zagreb, 2002
4. Leo, S.: *Prirodno pravo i istorija*, Beograd, 1997
5. Macpherson, C.B.: *Politička teorija posjedničkog individualizma*, CDD SSOH, Zagreb, 1981
6. Neumann, F.: *Vladavina prava*, Beograd, 2002
7. Pavlović, V.: *Civilno društvo i demokratija*, Udruženje za političke nauke Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004
8. Radonjić, R.: *Političke doktrine*, Cetinje 2010
9. Savić, M., Cvetković, V., Cekić, N.: *T.Hobs, O prirodnom stanju*, Hrestomatija tekstova uz udžbenik Filozofija za srednju školu, Beograd, 2003

10. Simendić, M.: Hobsovo viđenje pravnog lica – *Persona ficta ili persona representata*, Časopis političke perspektive br. 3, Beograd, 2011, str.65.
Preuzeto sa sajta: www.politickeperspektive.org/broj3
11. Časopis za politikologiju, „*Politička misao*“, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 2014
12. [www.filozofija.org/Ivan Macan/Tomas Hobs](http://www.filozofija.org/Ivan%20Macan/Tomas%20Hobs)
13. [www.sr.wikipedia.org/sr/Tomas Hobs](http://www.sr.wikipedia.org/sr/Tomas%20Hobs)

HOBBS'S LEVIATHAN

MSc Miftar Kalac

Abstract:

A large number of editions of Hobbes's Leviathan experience after the first publication of the year 1651, when an impressive number of books, articles, studies and other expert works arise. Through the Hobbes idea of a particular Hobbes language formulation, like that „man is man's wolf“ they become an essential part of the everyday colloquial speech of many authors, interpreting it in different ways. The aim of this brief discussion is a brief overview of Hobbes's Leviathan, with a special focus on Hobbes view of the legal face, understanding of life in the natural state, understanding of sovereignty and other understanding of Hobbes through his Leviathan, and what other philosophical, political and legal thinkers have said about Hobbes.

Key words: Hobbes, Leviathan, country, natural state, sovereignty.

Article history:

Received: 13. 09. 2018.

Accepted: 28. 11. 2018.

RECENZENTI RADOVA U 2018. GODINI

- 1) Prof. dr Nebojša Teofilović, Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru;
- 2) Prof. dr Miodrag Jović, Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru;
- 3) Prof. dr Ljiljana Dapčević-Marković, Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru;
- 4) Doc. dr Dragana Randelović, Departmana za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 5) Prof. dr Qashif Bakiu, Pravni fakultet, Univerziteta u Tetovu;
- 6) Prof. dr Eldar Šaljić, Koledž za bezbednost i globalne studije, *Američki univerzitet u Emiratima*;
- 7) Doc. dr Faton Shabani, Pravni fakultet, Univerziteta u Tetovu;
- 8) Prof. dr Nazmi Maliqi, Fakultet političkih nauka, FON Univerzitet u Skoplju;
- 9) Doc. dr Aleksandar R. Ivanović, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 10) Doc. dr Ferid Bulić, Departman za pravne nauke, *Univerzitet u Novom Pazaru*;
- 11) Prof. dr Predrag Ilić, Departman za pravne nauke, *Univerzitet u Novom Pazaru*;
- 12) Prof. dr Naser Etemi, Fakultet za detective i bezbednost, FON Univerzitet u Skoplju;
- 13) Doc. dr Drinóczi Tímea, Pravni fakultet, Univerziteta u Pečuju;
- 14) Prof. dr Aleksandar B. Ivanović, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru.
- 15) Doc. dr Habi Nikolett, Pravni fakultet, Univerzitet u Pečuju;
- 16) Prof. dr Nótári Tamás, Pravni fakultet, Karol Gašpar Univerziteta iz Budimpešte;
- 17) Prof. dr Antalóczy Péter, Pravni fakultet, Karol Gašpar Univerziteta iz Budimpešte;
- 18) Prof. dr Harun Hadžić, Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru;
- 19) Prof. dr Muamer Nicević, Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru;
- 20) Prof. dr Suad Bećirović, Departman za ekonomske nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 21) Doc. dr Senad Džinić, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 22) Doc. dr Mirza Totić, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 23) Doc. dr Ergin Hakić, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;
- 24) Doc. dr Enver Međedović, Departman za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru;

Uređivački odbor se zahvaljuje recenzentima koji su svojim zalaganjem doprineli kvalitetu izdanja časopisa u 2018. godini, uz želju da saradnju nastavimo i u narednoj godini.

	UNIVERZITET U NOVOM PAZARU Departman za pravne nauke Dimitrija Tucovica bb, Novi Pazar 36300, Republika Srbija	
	NAUČNI ČASOPIS	
	PRAVNE TEME ISSN: 2334-8100 e-ISSN: 2560-4813	

UPUTSTVO ZA AUTORE

Tekst rada obima do 15 stranica, na domaćem ili stranom jeziku, napisan premasledećem uputstvu:

Format teksta: MS Word 2007 i stariji (*.docx; *.doc);

Font: Times New Roman;

Format stranice: A4 (210×297 mm);

Razmak između redova (Line spacing): jednostruki;

Margine: leva (left) 2.0 cm, desna (right) 1.5 cm, gornja (top) 2.0 cm, donja (bottom) 1.5 cm;

Naslov rada na nekom od bhs jezika: 12 pt., bold, centralno ravnanje (Alignment centered), velika slova;

Naslov rada na engleskom jeziku: 12 pt., bold, centralno ravnanje (Alignment centered), velika slova;

Imena autora: 11 pt., centralno ravnanje (Alignment centered), jedan autor mora biti podvučen kao autor koji će prezentovati rad;

Institucije i e-mail adrese: 11 pt., italic, centralno ravnanje (Alignment centered);

Izvod na nekom od bhs jezika i ključne reči: 11 pt., potpuno ravnanje (Alignment justified);

Izvod na engleskom jeziku i ključne reči: 11 pt. potpuno ravnanje (Alignment justified);

Tekst rada: 11 pt., potpuno ravnanje (Alignment justified) nazivi celina velikim slovima bez rednog broja;

Citiranje: Ispod teksta u fusnote upisivati samo propratne komentare. Propratni komentar pisati fontom Time New Roman 8 pt. Na kraju citata u tekstu otvoriti zagradu i u njoj upisati prezime autora, godinu izdanja i broj strane.

- Primer za citiranje bibliografske jedinice jednog autora: (Krivokapić, 2008:74).

- Primer za citiranje bibliografske jedinice dva autora (Matijević & Mitrović, 2011: 77).
- Primer za citiranje više bibliografskih jedinica: (Krivokapić, 2005: 36; Simonović, 2004: 183).
- Primer citiranja bibliografske jedinice bez autora: (*Deklaracija*, 1948: 2).
- Primer citiranja bibliografske jedinice jednog autora u slučaju da postoje druge bibliografske jedinice istog autora izdate iste godine: (Ivanović, 2011b: 45);

Literatura: 11 pt., sa rednim brojem ispred. Referentni izvori se navode prema abecednom redu. Abecednim redom navesti sve citirane bibliografske jedinice. Knjiga se navodi sledećim redom: prezime, ime, godina izdanja, *naslov knjige kurzivom*, mesto izdanja, naziv izdavača. Članak u knjizi se navodi sledećim redom: prezime (autora), ime (autora), godina izdanja, naslov članka, u:, prezime (urednika), ime (urednika), skraćena oznaka uredništva (u zagradi), *naslov knjige kurzivom*, mesto izdanja, naziv izdavača. Članak u časopisu se navodi sledećim redom: prezime, ime, godina izdanja, naslov članka, *naslov časopisa kurzivom*, godište, broj, izdavač i broj prve i poslednje strane na kojima je članak objavljen.

- Primer navođenja knjige: Jović, Miodrag. 2011. *Krivično pravo-opšti deo*. Novi Pazar: Univerzitet u Novom Pazaru.
- Primer navođenja teksta u knjizi: Pillar, Paul 2008. Counterterrorism, u: Williams, Paul (ur.). *Security studies: an introduction*. London and New York: Routledge.
- Primer navođenja članka u časopisu: Ivanović, Aleksandar 2009. Privredni kriminalitet i korupcija u Republici Srbiji. *Kriminalističke teme: Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, god. IX, br. 3-4: 153-172.

Naslovi slika: 11 pt., *italic, centrirano ispod slike*

Naslovi tabela: 11 pt., *italic, centrirano iznad tabele*

Slike: prihvatljivi su formati TIF, GIF, JPG, BMP, WMF i CDR

Radovi se predaju elektronskom poštom na adresu:

d.prava@uninp.edu.rs

sa naznakom „Za časopis Pravne teme”

Rukopisi podležu anonimnoj recenziji dva recenzenta. Uređivački odbor zadržava uređivačko pravo da na osnovu recenzije, aktuelnosti rada, uvida u rad i vođene evidencije odluči da li će, kada i u kom obimu rad biti objavljen. Neobjavljeni radovi se vraćaju autorima. Moguće primedbe i sugestije recenzenata i/ili urednika dostavljaju se autorima radi ispravke.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Doc. dr Aleksandar R. Ivanović

Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд 34

PRAVNE teme : časopis Departmana za
pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru /
glavni i odgovorni urednik Aleksandar R.
Ivanović. -
God. 6, br. 12 (2018)- . - Novi Pazar :
Univerzitet u Novom Pazaru, 2018- (Beograd :
Megraf). - 25 cm
Polugodišnje
ISSN 2334-8100 = Pravne teme (Novi Pazar)
COBISS.SR-ID 198572812